

Johann Christian Wilhelm Dahl

Dissertatio Theologica De Authentia Epistolarum Petrinae Posterioris Atque Judae

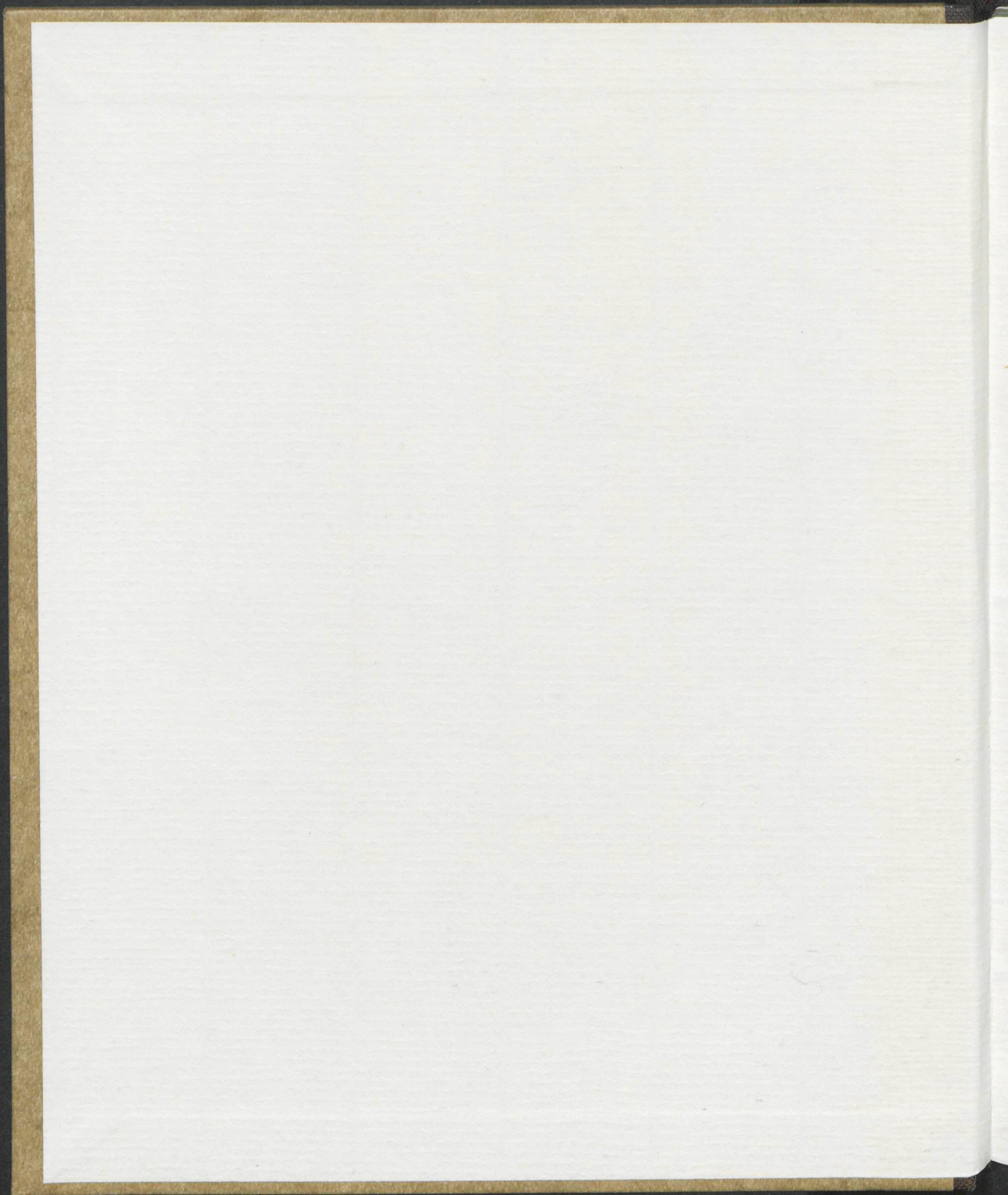
Rostochii: Typis Adlerianis, MDCCCVII.

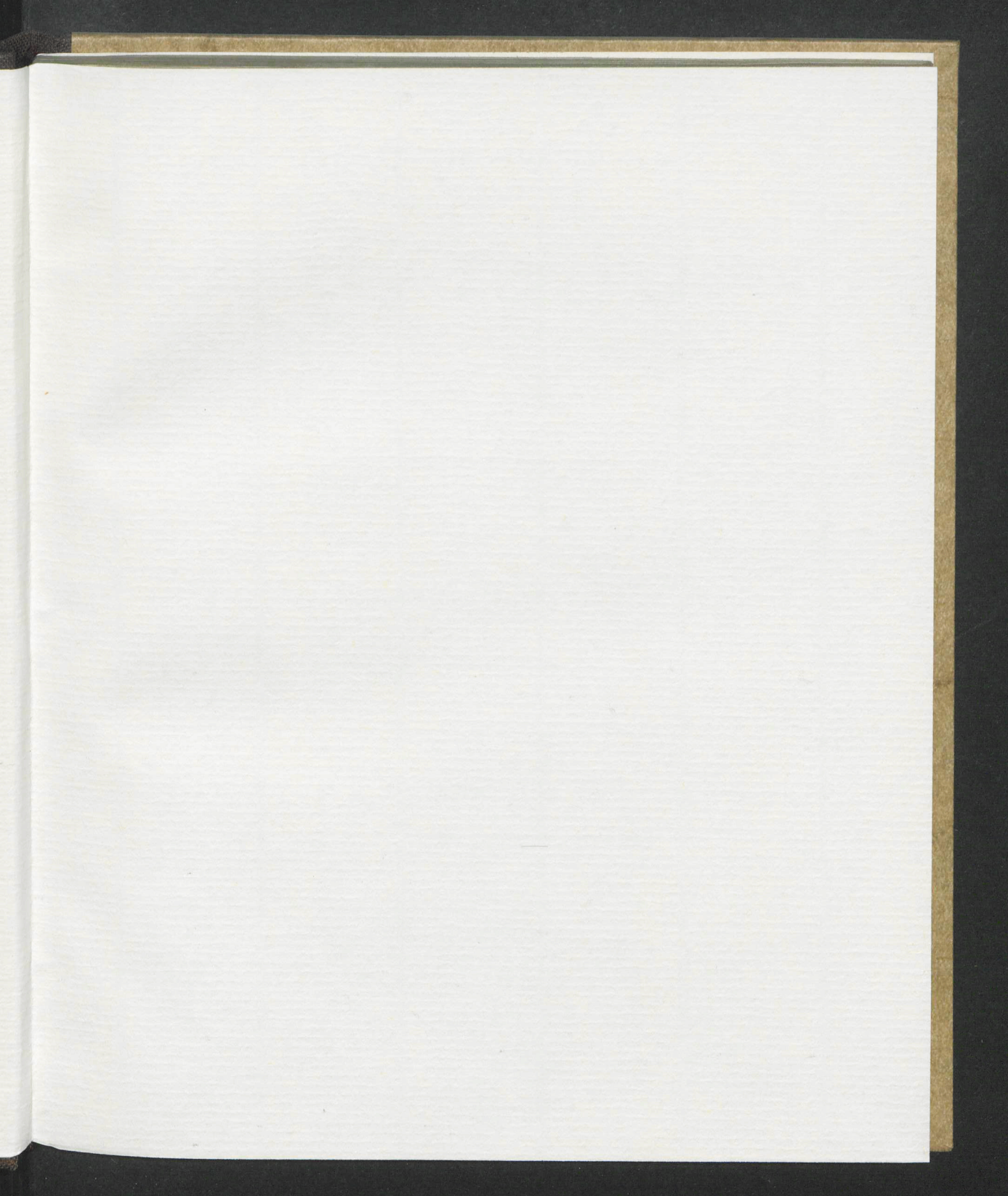
<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1006382542>

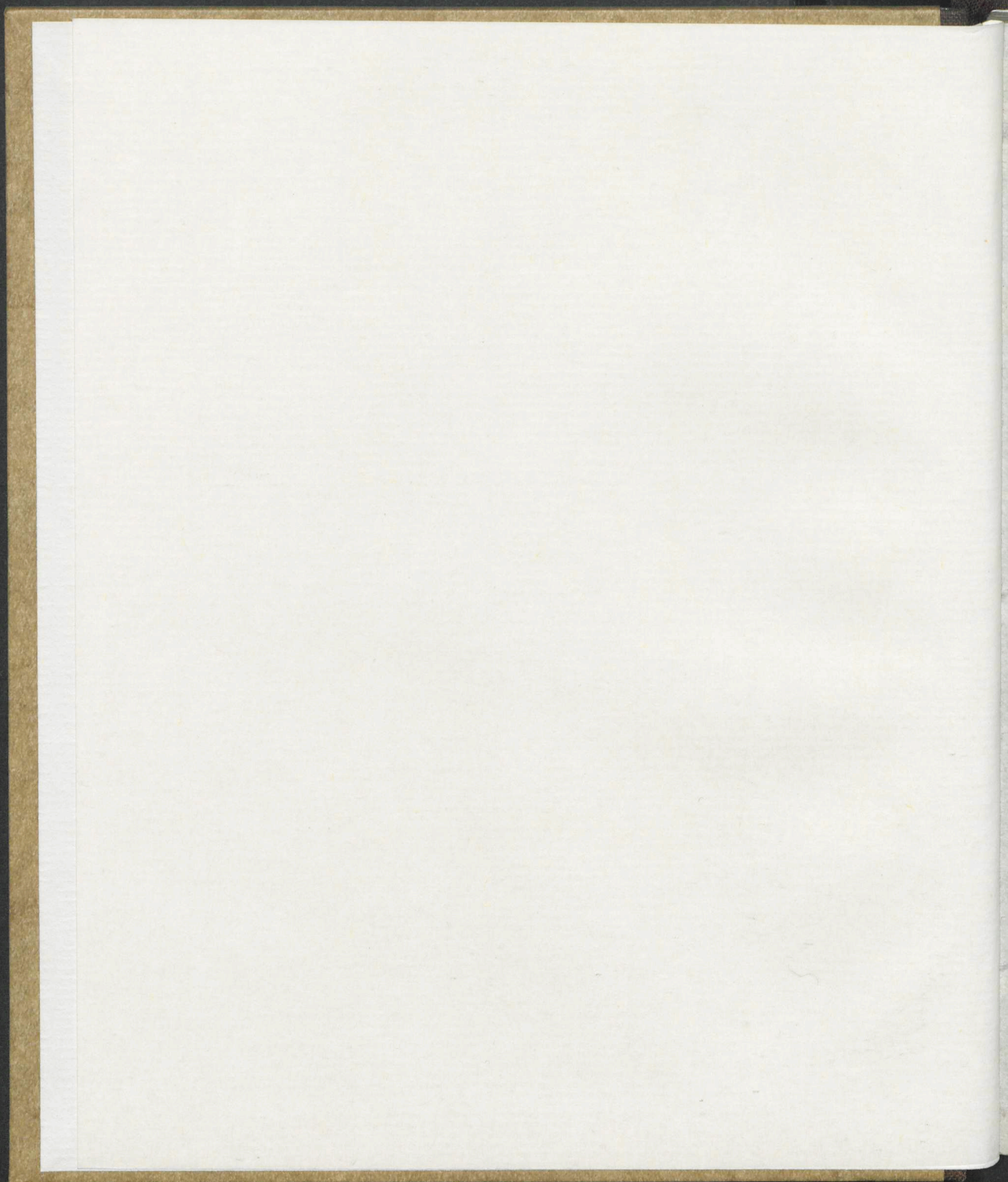
Druck Freier Zugang OCR-Volltext

RU theol. 1807

Dahl, Joan.Christ.Guil.

Op
No. 1807 43
DISSERTATIO THEOLOGICA

DE

ATQENTIA EPISTOLARUM
PETRINAE POSTERIORIS
ATQUE JUDAE.

PRO

SUMMIS IN THEOLOGIA HONORIBUS

RITE CAPESSENDIS

SCRIPSIT

JOANNES CHRISTIAN. GUIL. DAHL

THEOL. PROF. P. O. ET SEMINARII PAEDAGOGICO - THEOLOG. DIRECTOR.

ROSTOCHII

TYPIS ADLERIANIS

MDCCCVII.

THEOLOGICAL LIBRARY

ATONIA EPISTOLARUM

POSTHUMORUM

ATONIA JERAE

1750

THEOLOGICAL LIBRARY

A

THEOLOGICAL LIBRARY

THEOLOGICAL LIBRARY

THEOLOGICAL LIBRARY

THEOLOGICAL LIBRARY

THEOLOGICAL LIBRARY

THEOLOGICAL LIBRARY

THEOLOGICAL LIBRARY

DE

ATQ̄ENTIA EPISTOLARUM
PETRINAE POSTERIORIS ATQUE JUDAE.

Constat inter omnes sacrae criticae gnaros, *Petrinam posteriorem* atque *Judae epistolam* argumento stiloque simillimam critica momenta maximam partem habere communia, ita ut fere quisque, qui de unius origine atque αὐθεντίας iudicaverit, simul de altera quoque sententiam tulerit. Mirum in modum vero ab antiquissima usque ad nostram aetatem iudicia hac de re proposita a se invicem discedunt. Non solum magna cohors lectorum Novi Testamenti, sed multi etiam viri κριτικῶς/οι utramque epistolam γνήσιαν putarunt. Nonnulli vero *) utramque spuriam censuerunt. Alii contra non nisi alterutram existimarunt genuinam, ita

*) Nescio an modum excefferit censor eruditus nuper in *Supplementis ad Hal. Ephemerides univers. literar.* anni 1805 Nr. 147 p. 369 ita scribens: „Am schlimmsten erging es den beiden Zwillings-Briefen, dem zweyten Brief Petri und der Epistel des Apostels (?) Judas. Ungeachtet der Vindicationen von POTT, KLEUKER, NIETZSCHE, HAENLEIN u. a. werden sie noch von den Meisten für Werke eines frommen Betrug's erklärt. Vgl. HENKE'S N. Magazin für Religionsphilosophie u. f. w. III B. 2 St. SCHMIDT'S Allg. Biblioth. der n. theol. u. pädag. Lit. V. B. 2 St. S. 263 ff. Dessen Handbuch der Kirchengeschichte I Th. S. 43 ff. A. L. Z. 1805. Num. 58. u. a.“

ita ut vel Petrinae posteriori vel epistolae Judae γνησιοῦσα vindicare stude-
rent. Fuerunt etiam, qui Petrinam esse suppositam pro certo affirmarent;
an vero epistola, Judae nomine recepta, genuina sit, in medio relinquen-
dum esse statuerent. Animum sane, quod criticorum iudicia ita fluctuant,
si tantum epistolam vulgo Judae attributam spectamus, parum turbare
potest, quum nec inscriptio libelli, quae Judam auctorem profitetur,
nec ullum aliud eius dictum hunc Judam tanquam apostolum evidenter
designet, maxime vero, quia epistolae exiguum versiculorum numerum
complectenti nihil inest, quod ad summam doctrinae christianae vel am-
plificandam vel illustrandam faciat, nihil, quod ad sensum vere christia-
num in animis hominum excitandum seu confirmandum doctores publice
constituti desiderarent. Auctor enim epistolae in eo tantum versatur, ut
perditissimos haeresium conditores in antiquiori aevo christiano exortos
acerbissimis verbis describat veraeque doctrinae affectas sollicitè moneat, ne
ab illis in viam erraticam se abduci patiantur. Paucissima, quae e tali con-
textu ad errores recentioris aetatis plane alios repellendos atque hodiernas
morum corruptelas cohibendas forte aliquis petere vellet, ex uberioribus
luculentioribusque scriptorum apostolicorum decretis ac praeceptis multo
praestantiori usu hauriri posse, quis est, quem fugiat? Quo respectu vix
esset dolendum, si *epistola Judae* ad nostram aetatem non pervenisset.
Quid? Loca quaedam epistolae (vers. 7. 9. 14. 23.), quae vel liberalio-
ris ingenii lectorem offendunt, facile mentem inclinare possunt, ut scriptio-
nem illam *minime* in canonem N. T. receptam esse optemus. — Longe
vero alia res est, si *epistolam Petrinam posteriorem* respicientes, in-
signem illum criticorum dissensum perpendamus. Haec enim epistola ex-
presse nomen *Simeonis Petri apostoli* in fronte habet, qui ex cordatio-
ribus ac familiarissimis servatoris discipulis, immo assiduus eius sectatoribus
fuisse celebratur. An praeter primam epistolam ab omni ῥοθειας suspi-
cione liberam secunda quoque a tanto viro vere profecta in sacro nostro
canone exstet, sane est res maximi momenti. Accedit quod epistola po-
steriori loco Petro adscripta praeter ea, quae sicuti omnis Judae epistola
scelestinissimos ψευδοδιδασκαλς spectant, multa praeclara contineat, quae
cum ἡρω παιδειας apostolico apprime consentiunt quaeque vim summam
habeant ad hominum animos docendos, emendandos erigendosque. Quae
cum ita sint, nec indignum Theologo nec inconueniens nostrae aetati,
ubi nonnulli viri eruditi exstiterunt, qui epistolae Judae patrociniū agen-
tes,

tes, *αὐθεντίας* Petrinae posterioris denno impugnarent *), totam materiem retractandi conamen videbitur. Mihi quidem lectiones exegeticae bis a me habitae in epistolas N. T., quas dicunt, catholicas ansam praebuerunt, ut quaecunque ad *γνησιότηα* auctoritatemque tam unius quam alterius epistolae vel sollicitandam vel stabiliendam in virorum doctorum scriptis evulgata sunt, diligentiori studio examinarem, indeque mihi persuasum est, non omnia, quae ad hanc rem in plurimis suis partibus impeditiorem pertineant, ita esse expedita ac perfecta, ut in eam pro virium modulo inquirens, laborem superfluum suscepisse putari queam. Totam vero rerum enarrandarum atque diiudicarum copiam hac ratione dispescam:

In *sectione prima* de testimoniis veterum scriptorum ecclesiasticorum agam, quae ad unius alteriusve epistolae *αὐθεντίας* auctoritatemque vel corroborandam vel convellendam pertineant.

In *sectione secunda* singulos utriusque epistolae versiculos, quibus similitudo intercedit, accuratius comparabo, unde Judae epistolam ex Petrina expressam ideoque ea posteriorem esse apparebit.

In *sectione tertia* causas quasdam probabiles explicabo, quae effecerint, ut Petrinae epistolae a vetustioribus patribus eccles. vel nulla vel non nisi suspectae mentio fieret.

In *sectione quarta* argumenta, quae dicunt *interna*, expendam, quibus ad Petrinae epistolae *γνησιότηα* sollicitandam usi sunt recentiores.

In *sectione quinta* ab ipsa Petrinae ep. indole argumenta petam, quae eam genuinam esse ex meo quidem iudicio satis luculenter evincunt.

In *sectione sexta* denique rationes exponam, quibus inductus epistolam, quae Judae nomine fertur, ab apostolo conscriptam esse maxime dubitem, addita coniectura, quonam modo epistola orta maturiusque Petrinâ auctoritatem consecuta sit.

*) Honoris causa nomino vener. I. I. CHR. SCHMIDT, Theologum Giesensem, cuius argumenta (v. eius librum *Historisch-kritische Einleitung in's N. T.* Giesae 1804 editum §. 142. 743 et 153—156) secutus esse videtur doct. WELCKER, qui SCHMIDTII librum inscriptum: *Philologisch-exeget. Clavis über das N. T. für Akademien* continuavit edita partis 2dae sectione secunda. (Giesae 1805).

S E C T I O P R I M A.

Perpenduntur testimonia veterum scriptorum ecclesiasticorum, quae ad Petrinae posterioris atque Judae epistolae αὐθεντικὴν auctoritatemque vel corroborandam vel convellendam pertineant.

I. Apud scriptores ecclesiasticos e primo seculo exstantes nec unius nec alterius epistolae ulla mentio fit. Hanc vero sortem cum aliis libris N. T., quorum αὐθεντικὴ nunquam in dubium vocata vel certe nullis argumentis gravioribus impugnata est, communem habent, nec est ut hac de re solliciti simus, quum ex pluribus causis facile aestimandis fieri potuerit, ut libelli pauculas plagulas comprehendentes iique demum vergente primo seculo exarati a paucis illis rarisque scriptoribus, qui ex eodem seculo aetatem tulerunt, haud memorarentur. Operam tamen navarunt nonnulli critici, ut apud ecclesiasticos primi seculi auctores exquirerent locos, e quibus appareat, utrasque illas epistolas, licet nusquam nominatim recensitas, in usu tamen fuisse, ita ut auctores ecclesiastici iis allusissent aut haec illave ex iis hausissent. Verum auctores primi seculi hunc in finem incasso labore perlustrati sunt. LARDNERUS quidem a), CHR. FR. SCHMIDIUS b) et vener. POTTIUS c) ex *Clemente Romano* et *Hermae Pastore* (quem librum tamen a quibusdam ad seculum secundum referri constat) locos attulerunt, quibus similitudinem cum locis *ep. Petrinae*

- a) in libro inscripto: *The credibility of the gospel history*, Part. II. Tom. I.
 b) in *Historia antiqua et vindicatio, canonis sacri* §. 263 coll. §. 106 et 113.
 c) in *Prolegg.* in II Ep. Petr. p. 173.

nae intercedere putarent, at similitudo est vel remotissima vel talis, ut ex eodem fonte, quem scriptores citati et Petrinae epistolae auctor pariter adire potuerunt, antiqua nempe historia in V. T. obvia derivanda sit. SCHMIDTUS d) unum quoque ex utroque scriptore ecclesiastico commemorato eruit locum, quem cum dictis in ep. *Judae* comparat, sed inde nil certi colligi posse, nemo diffitebitur, qui rem a praeconcepta opinione alienus perspexerit.

2. Gravioris momenti est, an etiam apud *secundi seculi* auctores nulla vestigia deprehendantur, quae utrasque epistolas ea aetate usu tritas fuisse probare possent. Haud defuerunt critici, qui talia in medium proferre conarentur, sed, si ep. *Petrinam* posteriorem spectamus, parum prospero successu. Memorarunt triumviros gravissimos *Justinum Martyrem*, *Irenaeum* et *Clementem Alexandrinum* tanquam testes epistolae Petrinae. Duos priores locis infra e) citatis dictum Petrinum c. III, 8 exhibuisse autumant, at ven. I. E. C. SCHMIDT f) conjiciendo opposuit, utrosque patres potius sententiam ex Psalmo XC, 4 mutuatos esse, e quo fonte ipsum dictum Petrinum manaverit. Cui suspicioni tanto magis assentiendum puto, quum *Justinus Martyr* epistolas apostolorum omnino nullas cognovisse videatur; (eius enim in operibus memorantur solummodo απομνημονευματα των αποστολων, α καλειται ευαγγελια atque αποκαλυψις tanquam ab Joanne apostolo conscripta g), —) quumque *Irenaeus* (adv. haeref. IV, 9) locum prioris Petrinae epistolae (c. I, 8) his verbis excitet: „*Petrus ait in epistola sua*,“ unde conicere licet, illum apostoli epistolam, quae nunc *prior* appellatur, non nisi unicam habuisse h). Quod tertium testem e secundo seculo allatum, *Clementem Alexandrinum* attinet

d) in libro cit. §. 106 p. 288 nota 25 extr. et §. 113 nota 23.

e) *Justinus* in *Dial. cum Tryph.* p. 308 ed. Sylburg: συνηκαμεν και 10 ετημενον, οτι ημερα κυριας ως χιλια ετη, εις 180 συναγει. *Irenaeus* adv. haeref. V, 23: „Quoniam enim dies Domini sicut mille anni etc.“ et V, 28: η γαρ ημερα κυριας ως χιλια ετη.

f) *Historisch kritische Einleitung in's N. T.* §. 154.

g) Cf. rev. WEBER *Beiträge zur Geschichte des neutestam. Kanons* (Tübingen 1791) pag. 106.

h) *Miror*, WEBERUM l. l. p. 122 scribere potuisse: „Doch scheint *Irenaeus*, ohne den Verfasser zu nennen, auf den Brief an die Hebräer anzuspielen: dieses gilt auch von dem Brief—*Judae* und dem zweyten *Petri*.“

net, eum contendunt in *cohört. ad gentes* (p. 38 ed. Oxon.) verbis: *την ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἐμπροσθεν* alludere loco 2 Petri II, 2, ubi verba: *δι' ἧς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται* leguntur. At hocce argumentum levius est. Qui enim probari potest, *Clementem* in illam *φράσιν* incidere nequivisse, nisi verbis Petrinis antea lectis? Notum est, in V. T. locis e. gr. Genes. XXIV, 48. Psalm. CIX, 30 occurrere dictionem *דָּם רַךְ* et *דָּם רַךְ* hancque ab Alexandrino interprete redditam esse *ὁδὸν τῆς ἀληθείας*. Verum enim ut *Clementem Alexandr.* testem epistolae Petrinae facerent, provocarunt etiam ad locum *Eusebii* in H. E. VI, 14, ubi annotatum legitur: *Clementem* in libris *ὑποσώσεων* *omnium* utriusque sacri codicis *librorum* compendiosam instituisse enarrationem; ne illis quidem praetermissis scripturis, de quibus inter multos ambigeretur, Judae ac *reliquis catholicis epistolis* atque *Barnabae epistola* et revelatione Petri. Ex his verbis, dummodo *Eusebius* vere atque concinne scripserit, omnino colligi posset, *Clementi* posteriorem epistolam Petrinam, utpote catholicis annumerandam, notam fuisse atque usurpatam. Nec tamen sequeretur, ei de *αὐθεντικῇ* epistolae persuasum fuisse, nam 1) nusquam ulla dicta ex ea citavit, quod sane, si eandem illi, quam priori Petrinae (immo et Judae) epistolae, auctoritatem tribuisset, maxime mirum esset, praefertim quum eius dicta, nisi melius, pariter certe ac dicta epistolae Judae, quacum argumento suo tantopere consentit, describendis flagitiosorum hominum moribus accommodare potuisset. 2) Auctore ipso *Eusebio* l. c. *Clemens* non tantum Judae epistolam *reliquasque catholicas* compendiosa enarratione illustravit, sed etiam *Barnabae epistolam* et *Petri ἀποκαλύψιν*, quae utraque scripta ipse *Eusebius* in H. E. III, 25 ne ad classem quidem *τῶν ἀντιλεγόμενων* retulit, sed *νόθοις* annumeravit. Quapropter inde quod *ἐν ὑποσώσεσι* *Clementis* posterior epistola Petrina forte comprehensa fuerit, *αὐθεντικῇ* eius huic scriptori probatam fuisse, haud iuste affirmatur. — Immo *Clementi* cognitam saltem fuisse Petrinam posteriorem, vel a probabilitate abhorret. *Cassiodorus* enim in *divinis lectt.* c. 8 enarrat: *Clementem Alexandrinum* epistolam *Petri priorem*, *Joannis primam* et *secundam* itemque *Jacobi* (vel potius *Judae i*) explicavisse, seque hos

com-

1) Jam aliis observatum est, nomini *Jacobi* substituendum esse *Judae*,
nam

commentariolos, exclusis quibusdam offendiculis, in latinum transferri fecisse, reliquarum vero epp. *canonicarum* (i. e. catholicarum) commentarios a *Didymo* graece scriptos sibi, ut omnes epp. catholicas confociatas haberet, esse ab *Epiphanio* in latinum translatis. Inde sane conicere licet, commentarios in reliquas epp. catholicas, ergo et in Petrinam posteriorem, a Clemente non esse conscriptos. Nam si tales vere exstitissent, vir tantae amplitudinis et auctoritatis, quanta *Cassiodorum* fuisse constat, eos procul dubio nancisci suumque in usum vertere potuisset. Quas vero epistolarum catholicarum *Clemens* commentario haud illustravit, eas cognovisse credi non potest, quum teste ipso Eusebio l. c. alia ἀντιλογόμενα, immo νῦν, quae apostolici auctoris nomine circumferebantur, illustrare non dubitaverit *h*). Accedit, ut *Clementi*, si quidem Petrinam posteriorem vere cognovisset, ubi dicta ex priori adduxit, c. gr. in *Stromatt.* III, 18. IV, 13. indicandum fuisset, exstare aliam epistolam Petrinam, dubiae quamvis auctoritatis; adhibens vero loca prioris epistolae, aequae ac *Irenaeus* supra memoratus, nude citavit: Περὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγει ἢ φησι. Liqueat ergo, multum deesse, ut *Eusebium* l. c. VI, 14 caute atque concinne scripsisse putemus. — Utrum praeter triumviros illos recensitos etiam *Theophilus Antiochenus*, qui pariter est e secundo seculo, ep. Petrinam posteriorem legerit, ii ipsi merito dubitant, qui binos locos ex secundo Theophili libro ad *Autolycum* cum dictis in ep. Petrina comparaverunt *1*). Alii auctores ecclesiastici e seculo secundo nulli, ergo ecclesiae occidentalis ne unus quidem, reperiuntur, qui ad αὐθενσίαν ep. Petrinae vindicandam in subsidium vocari possint adeoque epistola per duo secula priora patrum testimoniis plane destituitur.

Epistola *Judae* nomine insignita meliori fortuna gaudet. Auctoritas *Iustini Martyris*, *Irenaei* et *Theophili* ei quidem haud magis patro-

nam huiusce epistolam a Clemente Alex. agnitam fuisse, nullum est dubium (v. infra); an vero Jacobi epistolam *Clemens* cognoverit, maxime dubitatur.

h) Non ignoro, vener. KLEUKER in vol. tertio operis inscripti: „*Ausführliche Untersuchung der Gründe für die Aechtheit und Glaubwürdigkeit der schriftlichen Urkunden des Christenthums*“ pag. 296. tali conclusioni dubia nonnulla opposuisse, sed re ex omnibus suis partibus pensitata, non moveor ut aliter sentiam.

1) J. SCHMIDII hist. et vindic. canonis § 263. coll. §§ 122 et 128. *Pott.* l. c.

patrocinator, quam Petrinae epistolae, namque nullus eorum ad eam provocavit nec ex scriptis eorum ullus proferri potest locus, qui eos epistola Judae usos fuisse proderet. *Polycarpus* quoque vix iuste inter testes huiusce epistolae refertur, nam quod *SCHMIDIUS m)* testimonium magni momenti appellat, est non nisi unica phrasidis *n) οἰκονομῶνται εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑμῶν πίστιν* eaque tam solennis, ut *Polycarpus* eam non ex dicto Judae (v. 20.): *ὑμεῖς·τῇ ἀγία τῇ ὑμῶν πίστει ἐποικονομῶντες ἑαυτοὺς*, sed potius ex ipsius ingenio s. ex communi loquendi usu religioso haulisse putandus sit *o)*. *Clementi* contra *Alexandrino* epistolam Judae vere innotuisse, dubitari nequit; affert enim in *Paedagog.* III. p. 239 (ed. *SYLBURG.*) versum epistolae quintum, sextum et undecimum, *Judae* nomine expresse memorato, atque in *Stromatt.* III. p. 431. (ed. cit.), ubi de Carpocratianorum haeresibus indeque profectis moribus libidinosus agit, sectionem epistolae v. 8 — 16. hoc modo insigni citat: *ἐπὶ τῶν σιμαί και τῶν ὁμοίων αἰρεσεων προφητικως ἰδὲν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰρηκεναι.* Quibus ex verbis vel colligere licet, eum non tantum de *αυθεντικῇ* epistolae nihil dubitasse, sed etiam auctori eius auctoritatem apostoli tribuisse *p)*. Superest quoque *epistolae Judae* (ut et prioris Petrinae, ac primae et secundae Joannis) brevis *adumbratio* in latinum sermonem translata;

m) l. c. §. 266 coll. 112.

n) in epist. ad Philipp. c. 3.

o) Temperare mihi non possum, quin egregiam S. V. KNAPP (in *Scriptis varii argumenti maximam partem exegetici* p. 503 not.) observationem hoc loco opportuno adscribam: "Erat eo iam tempore (apostolico, nedum posteriori) peculiaris quaedam *dialectus*, quam possis *religiosam* appellare, apud Christianos ita usu recepta, ut omnes, quicunque ad illorum societatem pertinerent, ea tanquam ex composito uterentur. Tales sunt multae voces et formulae loquendi in epistolis Pauli atque Jacobi, aeque ut apud Joannem et Petrum, ex quibus colligi non potest, alterum hausisse ex scriptis alterius." Conferri quoque merentur, quae hac de re scite monuit S. V. ZIEGLERUS noster in libro: *Vollständige Einleitung in den Brief an die Hebräer* p. 162. 163.

p) Effata tamen tanquam *vaticinia* Deo auctore prolata absque iusta causa a Clemente fisti, quisque intelliget, qui contextum epistolae inspexerit. Agitur enim non de haereticis flagitiosis, qui in posterum prodituri sint, sed qui iam tum temporis prodissent. Versu quarto legitur: *παρεῖσεν δὲ υἱὸν τῶν ἀνθρώπων* et versu octavo: *ἐγὼ· μὴ αἰνέσι,*
— *αἰνεῖσιν* seqq.

lata: quae nomen Clementis Alex. in titulo fert, quaeque quin ab isto auctore profecta sit, non dubitandum esse SCHMIDTIUS *q*) contendit, Damas id viro celeb., quamvis *Scaligerus* alique minores libellos, nomine Clementis inscriptos, non Alexandrini, sed alius Clementis esse suspicati sunt *r*). — Eadem, qua apud Clementem, auctoritate pollebat epistola Judae apud *Tertullianum* quoque, quem vero patrum *latinorum* principem iam in *confiniis* seculi secundi et tertii vixisse constat. In libello *de habitu muliebri* c. 3., ubi libro *Enochi* apocrypho divinam originem vindicare studet, versum 14 et 15 epistolae respiciens, his verbis gravissimis utitur: „Eo accedit, quod *Enoch* apud *Judam apostolum* testimonium possidet.“ Nonne vero *Tertullianus* singulari amore libri *Enochi* inductus sit, ut bono et simplici animo acciperet, quaecunque ad eius auctoritatem stabiliendam facere videbantur, in medio erit relinquendum. Praeter duumviros illos nominatos nullus scriptorum ecclesiasticorum, qui secundo seculo annumerantur, Judae epistolam memoravit.

3. Progrediendum est ad auctores *seculi tertii*. Pauci sunt, qui una alterave earum, de quibus agimus, epistolarum, vel vere usi sunt vel certe usi esse videntur. Seiungamus iterum, quicquid de singula epistola dicendum est. Primo testes ep. Petrinae excutiamus.

Origenes (qui usque ad a. 253 vixit) est omnium auctorum ecclesiasti. primus, cuius in scriptis *posterior ep. Petrina* nominatim est commemorata *s*). In *homilia septima ad librum Josuae*, quae vero non nisi in *Rufini* versione latina superest, de *duabus* Petri epistolis loquitur (verba sunt: „*Petrus etiam duabus epistolarum suarum personat tubis*“ *t*) —) ideoque, nullo inter utrasque Petrinas epp. discrimine facto,

αυθεν

q) *Historisch-krit. Einleit. in's N. T.* § 142 not. a.

r) Mihi quidem a probabilitate non abhorreere videtur sententia *Joannis Felli*, Angli, qui primus *adumbrationes* illas in appendice ad *Orationem Clementis* *περὶ ἴα, ἵς ὁ σωζόμενος πλάσις* (Oxonii 1683. 12.) edidit. Autumat, eas esse commentariolos illos, quos *Cassiodorus* (vid. supra p. 6 et 7.) e graeco idiomate transferri fecit; dicit: par est credere, *Cassiodorum*, qui *ερωμαῖα* contextorem vertit, ὑποϋπωσεις *adumbrationes* reddidisse.

s) Pariter etiam a nullo scriptore prius quam ab *Origine Jacobi* epistolam nominatam esse constat.

t) *Orig. Opp. ed. studio De la Rue. Tom. 2. pag. 412.*

αυθεντιαν posterioris aequae ac prioris confirmare videtur. Sunt tamen critici, qui illo dicto parum vel nihil probari arbitrentur, quoniam suspicandum sit, sensum Origenis saepius ab interprete latino esse adulteratum. Verum in contextu verborum nullum adulterationis vestigium deprehenditur; sensus potius a Rufino expressus contextae orationi bene congruit eoque firmatur, quod alio loco, ubi pariter nulla adulterationis subest suspicio, verba posterioris Petrinae epistolae ita citantur, ut Origenes huiusce αυθεντιαν et auctoritatem agnovisse videatur. Nimirum *homilia IV in Levitic. v*), postquam aliquot loca Pauli atque Joannis allata sunt, pergitur: „Et iterum *Petrus* dicit: *Consortes*, inquit, *facti estis divinae naturae* (2 Petr. I, 4.), quod est focii.“ Cedo tamen, dubitari posse, an Origeni ipsi de αυθεντια epistolae vere persuasum fuerit; fortasse enim tantummodo in populari oratione, qualis homilia putanda, ad communem sententiam et usum sese accommodando, illam epistolam utpote ab apostolo profectam adhibuit. Certe non quovis tempore in iudicanda αυθεντια epistolae sibi constituisse existimandus est; nonnunquam enim, e. gr. loco quodam *comment. in Joannem x*) de prima ep. tanquam unica loquitur: περι της εν Φυλακη πορειας μετα πνευματος παρα τω Πιερω εν τη καθολικη επισολη. θανατωθει γαρ, φησι, (1 Petri III, 18—20.) σαρκι etc. Nec praetermittenda sunt verba ex deperdito eius libro quinto *explanationum in Joan. Evang.* ab Eusebio excerpta in Hist. E. VI, 25: Πιτρος — μιαν επισολην ομολογουμενην καταλειπειν εσω δε και δευτεραν αμφιβαλλεται γαρ. Quibus ingenue proficitur, esse nonnullos, qui epistolae γησιωτητα in dubium vocarent.

Ex horum numero vero non fuit *Firmilianus*, episcopus Caesareensis Cappadocum, Origeni aequalis y). Scripsit in epistola ad *Cyprianum*, Car-

v) ed. cit. T. 2, p. 200.

x) ed. cit. T. 4, p. 135.

y) Auctor libri inscripti: *Versuch einer Beleuchtung der Geschichte des jüd. und christl. Bibelkanons* Vol. 2. (Hal. 1792.) pag. 280. lapsu memoriae vel calami scripsit: „*Firmilian* — der in der Mitte des vierten Jahrhunderts florirt hat.“ Floruit potius una cum Origene et Cypriano circa medium sec. tertii. B. SCHMIDIUS, POTTIUS, J. E. C. SCHMIDTIVS (l. l. supra cit.) aliique testimonium *Firmiliani* plane neglexerunt.

Carthaginienſium epiſcopum 2): „Stephanus — etiam infamans *Petrum* et *Paulum*, beatos *apoſtolos* —, qui in *epiſtolis ſuis* haereticos execrati ſunt et ut eos evitemus monuerunt.“ His verbis non priorem Petri epiſtolam, ſed poſtერიorem ſolummodo reſpici, inde apparet, quod de haereticis deteſtandis in illa ne verbum quidem, in hac quam multa dicta ſunt. Quum vero *Firmilianus* ſimpliciter Petrum et Paulum, apoſtolos copulaverit ut in eadem re conſentientes, ſane colligendum eſt, *γνηſιωτητα* epiſtolae poſterioris ab eo non eſſe dubitatam. Oppoſuerunt quidem, epiſtolam Firmiliani graece ſcriptam fuiſſe adeoque an Firmiliani ſententia in verſione latina, quae nobis ſola reſtet, vere reddita ſit, pro incerto eſſe habendum. At vero non ſatis perſuaſum mihi eſt, Firmilianum graeco idiomate ſcripſiſſe, namque ad Cypriani Carthaginienſis literas latine ſcriptas reſponſurus, quidni ipſe quoque lingua latina uſus eſſet? Accipiamus tamen, eum graece ſcripſiſſe, num ullo modo probari poteſt, ſenſum auctoris ab interprete eſſe depravatum? Contextus tali ſuſpicioni minime favet. — Pariter nullam vim habet, quod *Lardnerus* (l. c.) oppoſuit, monendo, ab ipſo *Cypriano* *γνηſιωτητα* ep. poſterioris Petrinae non agnitam *videri*. Quid enim? Inde quod epiſtolae nulla mentio fit in ſcriptis Cypriani, minime concludere licet, hunc illam ut ſpuriam reieciſſe. Immo vir eruditus (ex congregatione S. Mauri), qui *Baluzii* editionem Operum *Cypriani* abſolvit, in praemiſſa huius ſcriptoris vita pag. CXVIII epiſtolam Firmiliani ab ipſo Cypriano, cuius ſtilum redoleat, latine redditam eſſe opinatur. Quae coniectura ſi vera eſſet, Cyprianus ipſe teſtem potius, quam adverſarium epiſtolae ageret. Fac vero reiecerit, num propterea amicus eius, *Firmilianus* quoque epiſtolam reieciſſe putandus eſt?

Praeter Originem nonnulli *Hippolytum* quoque, qui eius amicus et Irenaei diſcipulus fuiſſe dicitur, teſtem epiſtolae Petrinae perhibuere, quoniam in *Demonſtr. de Chriſto et Antichriſto* c. 2. 22), ubi haec habet: „*γὰρ (οἱ προφῆται) ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐφ’ ἑαυτοῦ ἐλάλουντο, — ὅδε ἀπερ’ αὐτοὶ ἐβλάστον, ταῦτα ἐκῆρυντον, ἀλλὰ πρῶτον μὲν διὰ τὸ λόγῳ*

2) Exſtat epiſtola inter *Cypriani* epp. numero LXXV inſignita in ed. BALUZII Pariſ. 1726. fol. In b. MORI praelectt. in Jacobi et Petri epiſtolas a DONATO editis p. 257, ubi de hoc teſtimonio agitur, non ut *Firmiliani*, ſed parum accurate ut *Cypriani* epiſtola recenſetur.

22) pap. 5. ed. Operum Hipp. Fabricianae.

λογε εσοφίζοντο ορθώς, επείτα δι' ἱεραμάτων προεδιδάσκοντο τα μελλόντα καλώς· εἰδ' ἔτω πεπεισμένοι ελεγον ταυτα, ὡς αὐταῖς ἦν μιν οἱ ἀπο τῶν θεῶν ἀποκεκρυμμένα·” *spectaverit dictum Petrinum* (2 ep. I, 21): ἡ γὰρ θελήματι ἀνθρώπων ἠνεχθῆ ποτε προφητεία, ἀλλ' ὑπο πνεύματος ἁγίου φερόμεναι ἐλάλησαν ἅγιοι θεοὶ ἀνθρώποι.“ *Miram similitudinem inter utrumque locum intercedere, nemo diffitebitur; sed quominus Hippolyti sententiam ex ep. Petrina originem duxisse putemus, impedit, quod apud Philonem eadem sententia ex placitis Platoniciis, quibus Hippolytus quoque imbutus esse videtur, forsan derivanda occurrit a) vixque Hippolytus, si dictum Petrinum cognovisset et apostoli esse credidisset, ad sententiam suam firmandam hunc nominatim allegare neglexisset.*

Haud certiori iure Hippolyti aequalem, *Methodium*, inter testes ep. Petrinae retulerunt, provocando ad dictum, quod *Epiphanius* in *Haeres. LXIV, 31. b)* inter alia ex illo excerpta hoc modo profert: *εκπυρωθήσεται — πρὸς καθάρσιν καὶ ἀνακαίνισμον καταβάς, ὁ πᾶς ὁ κόσμος κατὰ κλυζόμενος πυρὶ.* Omnino conferri meretur hoc dictum cum loco 2 ep. Petr. III, 6. 7; immo aliud quoque dictum Methodii non multo spatio interposito c) obvium: *ἀνάγκη — καὶ τὴν γῆν αὐτῶν καὶ τὸν ἕρποντα μετὰ τὴν ἐκφλογασὶν ἐσσεσθαι πάντων καὶ τὸν βρασμόν,* licet a criticis silentio transmissum, dignum est quod comparetur cum loco 2 Petri III, 12 et 13. At *Methodium μῦθον*, quem exornavit, ex ep. Petrina hausisse eiusque versus citatos imitando expressisse, minime contenderim, namque si Petr. epistolam inspexisset, non dubito quin ad eam provocasset, sicut in illa materie illustranda alia utriusque sacri codicis dicta largiter congescit. Est sane ille *μῦθος* ex antiquiori fonte derivandus. Videtis infra *sectionem tertiam* non multum ab initio.

Adhuc *scriptorem anonymum* commemorare iuvat, cuius testimonium magni ponderis esset, si eum sec. tertio vixisse, satis constaret. In libello nempe *de singularitate clericorum*, qui inter opuscula *Cypriano* vulgo adscripta exstat, pag. CLXXXIV. ed. BALUZII, ubi auctor de hominibus insano desiderio feminarum flagrantibus loquitur, dictum 2 Petr. II, 13. 14. ita

a) Cf. *Chrestomath. mea Philon. p. 212 et 213.*

b) pag. 553. Tomi I. ed. Colon. a. 1682. fol.

c) ed. cit. pag. 555.

ita usurpatum legimus: „Quos sanctus Petrus Apostolus designavit, dicens: *In conviviiis suis luxuriantes oculos habentes plenos moechationibus et incessabilibus delictis, capientes animas infirmas.*“ Patet, huic auctori epistolam tanquam γῆσιαν probatam fuisse. At vero aetas scriptoris definiiri nequit. Nec Cyprianum, neque Originem, neque Augustinum libellum confecisse ex styli ratione aliisque causis elucet. Editor Oxoniensis scriptorem demum temporibus Bedae (ergo sec. 7mo s. octavo) floruisse arbitratus est, at refutatur a novissimo Operum Cypriani editore supra laudato, qui eum sec. tertio seu sub initio sec. quarti vixisse censet. Sed res incerta vix usquam erit diiudicanda.

Tanquam *testes epistolae Judae* scriptorum *seculi tertii* non nisi duo tresve examinandi sunt. Prior dignus qui conferatur, est omnino *Origenes*. Si solummodo recensitionem librorum utriusque codicis sacri ab *Eusebio* in *H. E. VI, 25* e variis librorum *Origen.* locis conquistam spectemus, e numero testium epistolae Judae eximendus videri posset; ibi enim huiusce (ut et Jacobi) epistolae nulla mentio fit, verum omissionis sane non est *Origenes*, sed *Eusebius* tantum accusandus. *Origenes* enim in *comment. ad Matth. XIII, 55 d)* luculentissimum de epistola Judae exhibuit testimonium: *Ἰδὼς ἐγραψεν ἐπιστολὴν, ὀλιγοσίων μὲν, πεπληρωμένην δὲ ἰσθῆτος ἔργων καὶ ἐρῶμενων λόγων* simulque significat, hunc Judam esse eundem, qui *Matthaeo* l. c. inter *ἀδελφούς Ἰησοῦ* commemoratur. Refert etiam in *hom. VII in Jos. e)* expresse Judam, epistolae scriptorem, inter apostolos et N. T. auctores atque in *comm. in ep. ad Rom. f)* versus sextum epistolae hoc modo excitat: „Judas apostolus in epistola *catholica* dicit.“ Est quoque dignus memoratu locus in l. III. *περὶ ἀρχῶν e. 2 ff)*, ubi e libro (apocrypho) „*Ascensio Moysis,*“

d) *Orig. Opp. ed. De la Rue Tom. III, p. 463.*

e) *ed. cit. Tom. II, p. 412.*

f) *ed. cit. Tom. IV, p. 549.*

ff) *ed. cit. Tom. I, p. 138.* Caput cit. exstat non nisi in latina *Rufini* versione et locus, qui huc spectat, est hicce: „Videndum nunc est secundum scripturas, quo modo contrariae virtutes vel ipse diabolus reluctantur humano generi cet. — Et primo quidem in *Genesi Serpens* Evam seduxisse describitur: de quo in *Ascensione Moysis*, cuius libelli meminit in epistola sua apostolus Judas, Michael archangelus cum diabolo disputans de corpore Moysis, ait a diabolo inspiratum serpentem causam

Moysis“ (Ἀναληψις Μωϋσεως) inscripto Judam v. 9 hausisse putat. Nec tamen video, quod nonnulli recentiores (e. gr. ven. HAENLEIN g)) ex loco *Origenis* modo citato collegerunt, eum oraculis divinis annumerasse librum illum apocryphum, quoniam Judam apostolum eo usum fuisse crediderit. Librum *Geneseos*, et qui mox allegantur, libros *Exodi*, *Levit.* cet. Origenes ad sacras scripturas omnino refert; num quoque librum „*Ascensio Moysi*“ ad eas retulerit, ex verbis eius minime liquet. (Quin a probabilitate abhorret, quum *contra Celsum* V, 54 h) *Enochi* libros apocryphos, quos in *Judae* epistola concinnanda (v. 14. 15.) accommodatos fuisse, dubitari nequit, inter scripturas divinas computari nolit.) Reputanti vero dicta Origenis hucusque proposita mirari licet, eum in *comment. ad Matth.* XXII, 23 i), ubi versum sextum epistolae citavit, haec verba adiecisse: εἰ δὲ καὶ τὴν Ἰσθὰ προτοίτο τις ἐπιστολὴν, ὅσατα τι ἐπεταὶ τῷ λόγῳ. Patet, Origenem ipsum *Judae* epistolam omnino γνησίαν agnovisse eamque talem in argumentando adhibuisse, aliorum vero dissensum nec ignoravisse, nec aegre tulisse.

Pamphilus, qui Origenem studiose sectabatur, ut singularis testis epistolae *Judae* iuste recenleri nequit. Nonnulli quidem k) locum ex eius *apologia pro Origine* l) eruerunt, ubi versus sextus epistolae *Judae* expressus esse videtur, sed locus est e quodam tractatu ipsius Origenis et a Pamphilo tantum transcriptus.

Res amplioris indaginis est, an auctor *tractatus ad Novatianum haereticum* m) testibus epistolae *Judae* annumerandus sit. Locum similem ei, qui ex libro *Enochi* intertextus est epistolae *Judae* (v. 14. et 15), his

causam existisse praevagationis Adae et Evae.“ — *Rufinum* interpretem h. l. sensum Origenis vel mutando vel addendo adulterasse, non est ut suspicemur.

g) in libro: „*Epistola Judae gr. comm. crit. illustr.*“ p. 78.

h) ed. cit. Tom. I, p. 619. Cf. quoque *Orig. comment. in Joann.* ed. cit. Tom. IV, p. 142.

i) ed. cit. Tom. III, p. 814.

k) b. SCHMID. in historia antiqua et vindic. canonis §. 266 coll. §. 141.

l) inter Opp. Origenis ed. cit. Tom. IV, p. 23.

m) Typis descriptus est in edd. Opp. *Cyprianie*. gr. in BALUZII editione, ubi legitur, inter adiecta opuscula incertorum auctorum p. VII. XVIII. Auctorem non ipsum Cyprianum, sed Cypriani aequalem fuisse, est satis notum. Cf. *Vita Cypriani* ed. citatae praemissa pag. CXXVII.

his verbis adduxit n): „Sicut scriptum est: „„Ecce venit cum multis millibus nunciorum suorum, facere iudicium, de omnibus et perdere omnes impios et arguere omnem carnem de omnibus factis impiorum, quae fecerunt impie et de omnibus verbis impiis, quae de Deo locuti sunt peccatores.““ Quo ex allegato perspicuum esse, nonnulli iudicarunt auctorem epistola Judae usum fuisse. At eodem iure ex mea quidem sententia contendere posset: Petrinam quoque epistolam posteriorem ab illo auctore usurpatam esse, quod miror huc usque nullum criticorum animadvertisse. Quid enim? In pag. X illius tractatus leguntur verba: „*Cataclysmus* ergo ille, qui sub Noë factus est, figuram persecutionis, quae per totum orbem nunc nuper effusa, ostendit;“ quorum priora ex dicto Petriano II, 5 οὐδὲν Νωε διαίτησης κηρυκὰ ἐφυλάξε, κατακλυσμὸν κοσμοῦ ἀσείβων ἐπαξας videri possunt petita. Sicuti vero hanc similitudinem fortuito enasci potuisse, lubens largior, ita etiam prior illa alio modo, quam quo solet, derivari potest. Forte enim auctor ignotus, qui tractatum conscripsit, dictum: „*Ecce venit* seqq.“ non ex epistola Judae, sed ex ipso libro *Enochi* apocrypho, qui compluribus patribus ecclesiasticis probe notus erat o), assumpsit p). Quae conjectura tanto probabilior est, quum dictum ab auctore illo enunciatum (vid. supra) in eo, quo a textu graeco in epistola Judae (v. 15) discedit, cum exemplari aethiopico inter Abessynios reperto consentiat. Locus enim huc referendus ex aethiopico exemplari ab ill. de Sacy *) ita latine redditus est: „*Et venit cum myriadibus sanctorum, ut faciat iudicium super eos et perdat impios* et litiget cum omnibus carnalibus *pro omnibus, quae fecerunt*“ cet. Certe his expositis elucebit, auctorem tractatus illius inter testes epistolae Judae non nisi dubie referri posse. — Hoc loco opportuno etiam monendum erit, *Firmilianum*, cuius testimonium pro posteriori ep. Petrina supra p. 15 et 16 vindicavi, verisimiliter Judae epistolam vel plane ignorasse vel tan-

n) p. XVII. l. c. ed. BALUZII.

o) Vid. quae in locis *Tertulliani* et *Origenis* supra pag. 9 et 14 allatis huc spectant, aut si omnia ex vetustis auctoribus ad rem pertinentia conferre iuvat, *Grabium* in notis ad *Specilegium patrum* T. I. p. 344 seqq. et *Fabricium* in *codice pseudepigr.* V. T. Tom. I. p. 160 seqq.

p) Cf. librum supra iam cit. *Versuch einer Beleuchtung* cet. Vol. 2 p. 202.

*) in libello francogallico: *Notice du livre d'Enoch* (edito 1800) p. 17. et in vener. RINKII versione theotisca eruditis annotationibus aucta („*Nachricht das Buch Henoch betreffend, nach dem Französischen bearbeitet*“ cet. Königsberg 1801.“) pag. 37.

tanquam spuriam reieciſſe, quum in epiſtola ad amicum *Cyprianum* loco ſupra memorato „beatos *apostoſos*, qui in epiſtoliſ ſuiſ haereticos execrati ſunt et ut eoſ evitemuſ monuerunt“ ſolum *Petrum* et *Paulum*, haud vero *Judam* nominaverit.

Eusebiuſ, qui exeunte ſeculo tertio et per dimidiam quarti partem floruit, non quid ipſe de *αυθεντικῶν* epiſtolarum Petrinae poſterioriſ atque Judae iudicaret, ſed quam auctoritate publice conſecutae eſſent, (*παράδοσιν εκκλησιαστικην*) expoſuit. Bina apud eum reperiuntur loca, quibuſ de ſingula, et unus, ubi de utraque epiſtola coniunctim diſſerit. De Petrina poſteriori (ut et priori, quae noſ vero h. l. nihil moratur) in H. E. III, 3 init. haecce leguntur: Περὶ μὲν ἐν ἐπιτολῇ μιᾷ ἢ λεγομένη αὐτῇ προτεία, ἀνωμαλογῆται. ταύτῃ δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ πρεσβυτέροι ὡς ἀναμφιλεκτῶ ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν κατακεχρημένοι συγγραμμάσι. τὴν δὲ φερόμενην αὐτῇ δευτέραν, ἐκ ἐνδιαθήκων μὲν εἶναι παρειληφάμεν. q) ὁμῶς δὲ πολλοῖς χρησιμὸς φανείσα, μετὰ τῶν ἀλλῶν ἐσπεύσασθαι γράφων. In H. E. II, 23 extr. vero, ubi de Jacobo atque epiſtola eiſ ſuperſtite agit, ſimul de Judae ep. haecce memoriae prodidit: καὶ πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἐμνημονεύσαν - τῆς λεγομένης Ἰσθᾶ, μιᾶς καὶ αὐτῆς ἐκ τῶν ἑπτὰ λεγομένων καθολικῶν. ὁμῶς δὲ ἴσμεν καὶ ταύτας (ſcil. Jacobi et Judae epp.) μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείυσι δὲ δημοσιεύμεναι ἐκκλησιαστικῶν. Loco autem primario, H. E. III, 25, ubi omneſ N. T. libroſ veroſ, ut et ſuppoſitiſ ſummatim recenſet, utraſque epiſtolaſ una cum Jacobi una et Joānniſ altera et tertia retulit ad claſſem τῶν ἀντιλεγόμενων, γνωρίμων δ' ἐν ὁμῶς τοῖς πολλοῖς i. e. eorum ſcriptorum, quae a nonnulliſ (maxime antiquioribuſ) in dubium vocata, a multiſ tamen (tanquam γνησία) commemorata ſint r). Apparet, alteram alteri minime praeferri, ſed utrique dari locum eundem ſecundarium inter libroſ ἐνδιαθήκων.

4.

- q) „Quae ſecunda Petri epiſtola appellatur, eam inter ſacroſ N. T. libroſ a maioribuſ non eſſe cenſitam accepimuſ.“
 r) Dubitari conſtat, an EUSEBIUſ librorum, qui vel vere vel temere ſ. fraudulenter apoſtolicuſ dicebantur, treſ aut quatuor claſſeſ conſtituerit. C. CHR. FLATT, vir ven., ſententiam, quam b. STORRIUſ praecivit,

τα

4. In *seculo quarto* plurimi scriptorum ecclesiasticorum, quod ex dictis *Eusebii* modo allatis, etiamsi ipsa testimonia non exstarent, suspicari posses, utraque epistola usi sunt earumque *γνησιότητα* agnoverunt. Nonnulli tamen adhuc memores fuere dubitationis ab antiquioribus iniectae; pauci aliquot vel ipsi unam aut alteram reprobasse videntur. Tanquam *testes utriusque epistolae* prodire cum orientalis tum occidentalis ecclesiae
pa-

τα αντιλεγόμενα et *τα νοθα* unam eandemque classē conficere, uberius illustrare ac firmare studuit in I. F. FLATT *Magazin für christl. Dogmatik und Moral*, fascic. septim. Tub. 1801, p. 231 seqq. Res est maxime nodosa, quum ipse Eusebius notiones ea, qua par erat, *ακριβεία* non distinxerit. Quivis intelligit, quaecunque scripta *νοθα* putantur, ea etiam esse *αντιλεγόμενα*, atque pariter scripta, quorum *αυθεντία* impugnatur (*αντιλεγόμενα*), iis qui impugnant, *νοθα* existimari. Qua de causa fieri potuit, ut voces *αντιλεγόμενα* et *νοθα* interdum promiscue usurparentur. Eusebius tamen l. c. quinque epistolas catholicas, quas *αντιλεγόμενας* dixit, sane tales habuit (cfr. loca eius in H. E. II, 23 et III, 3 supra in textu allata), quae licet a nonnullis in suspicionem *νοθείας* vocarentur, a multis tamen genuinae putarentur atque in plurimis ecclesiis id auctoritatis consecutae essent, ut instar *των ὁμολογυμένων* (quae tanquam germana ab omnibus sine ulla controversia admittebantur) publice recitarentur atque *τοῖς ἐνδιαθηκοῖς* annumerarentur. Libros contra, quos l. c. *νοθὰς* appellat, tales intellexisse videntur, qui tantam auctoritatem minime nacti erant, quoniam vel a pluribus scriptoribus antiquis, ut argumento suo apostolis indigni reiecti (c. gr. Actus Pauli et Revelatio Petri) vel ab apostolo, etsi (ut *Hermæ Pastor*) argumento suo frugiferi credebantur, revera non scripti erant aut certe maxime dubitabantur. Digni sunt, ut conferantur, qui recentiori aetate locum Eusebii illustrare conati sunt, licet in varias partes discedant, cl. WEBER (in libro: *Beiträge zur Geschichte des neuen testaments. Kanon's* pag. 142 sq.) et qui huiusce commentationem recensuit, b. DOEDERLINUS (in libro *mensuro: Theolog. Journal* Vol. I fasc. I p. 74), deinde cl. I. E. CHR. SCHMIDT (in *Magazin für Religionsphilosophie* cet. Vol. 5. fasc. 3. p. 451 sqq.) et ven. MUENSCHER (*Handbuch der christl. Dogmengesch.* Vol. I § 54. 55 p. 319 sq. ed. secundae).

patres, *Athanasius* s), auctor συνοψεως επιτομης της θειας γραφης forte ab Athanasio distinguendus t), *Cyrillus Hieros.* v), *Ephraemus Syrus* x), *Gregorius Nazianz.*, *Epiphanius*, *Ambrosius*, *Philastrius*, *Rufinus*, *Augustinus*. *Hieronymus* quoque auctoritatem et αυθεντιαν utriusque epistolae satis luculenter approbavit. Plura in operibus eius exstant loca, quibus pro testimonio utaris y). Duo eorum transcribi merentur, quod ibi mentio fit rationis, qua alii commoti epistolas abiudicaverant apostolis, quorum sub nomine erant receptae. In *catalogo scriptor. eccles.* v. *Sim. Petrus* ait. „*Simon Petrus scripsit duas epistolas, quae catholicae nominantur, quarum secunda a plerisque eius esse negatur propter stili cum priore dissonantiam*“ z). Et ibidem v. *Judas* scripsit: „*Judas frater Jacobi, parvam quidem, quae de septem catholicis est, epistolam reliquit, Et quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, a plerisque reiicitur; tamen auctoritatem vetustate iam et usu meruit, ut inter sanctas scripturas computetur.*“ Concordant ista oppido cum iis, quae *Eusebius* ll. cc. retulit.

Sunt

s) in *epist. εὐχαριστικῇ ad Rufinum* — in ed. Opp. Colon. Tom. II, p. 39, nec non in Tom. I, p. 200 et 322.

t) in ed. Opp. Athanasii citata Tom. II, p. 59 et 60.

v) *Catech.* IV, 36.

x) in plurimis locis tam syr. quam graecor. Opp. Locus primarius est in Tomo 3tio Opp. graecorum p. 60-63, ubi *Ephraemus* de hominibus libidine abreptis agens, ex posteriori ep. Petri, quem μακαριον αποστολον dicit, sectionem longiorem c. II, 9-22, epistolam Judae vero, qui ei ετερος μαθητης appellatur, totam inseruit. — Ceterorum patrum loca non opus erit, ut allegentur. Notata sunt a *Millio* in *Prolegg.* ad N. T. p. 25, *Lardnero*, *Schmidio*, aliis.

y) *Hieron.* epist. sept. ad Paullinum (Opp. T. IV. P. 2. pag. 571 sq.); advers. Jovin. I, 24; comment. in *Esaj.* c. 51 et c. 63; comment. ad *Ezech.* 18, et in ep. ad Titum c. 1.

z) In ep. ad *Hedibiam* Quaest. 2 *Hieronymus* idem argumentum profert, de utraque ep. Petr. dicens: *stylo inter se et caractere discrepant, structuraque verborum,*“ sed vim dicti statim ipse labefactare studet addendo: *ex quo intelligimus pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus.* Qua auctoritate uti potuisset nuper vener. *BOLTEN* in tomo tertio eruditissimi operis („Die neutestamentl. Briefe“ cct. Altonae 1805.) Vid. eius praefamen (*Vorbericht*) pag. XXII.

Sunt praeterea aliqui seculi quarti auctores haud praetermittendi, qui in scriptis suis superstitis non pro utraque epistola, sed tantum *pro una alterave* testimonium exhibent. Primum nomino *Caesarium*, Gregorii Nazianzeni fratrem, hucusque nulli criticorum inter testes *Petrinae posterioris* memoratum. In Dialogo primo tribus locis a) dicta 2 Petri III, 7 et 10 attulit, simul *Petrum* honorifice *κλειδάρχον της βασιλειας των ζωνων* ac *τς διας κορυφαιον* appellans. *Basilium Magnum*, *Macarium M.*, *Chrysostomum* et *scriptorem anonymum dialogi de orthodoxa fide*, fortassis *Lactantium* b) quoque loca ep. *Petrinae* in usum suum vertisse, iam ab aliis observatum video. Eos vero *epistolam Judae*, vel ignorasse vel ut adulterinam reiecisse, inde quod nullibi eam accommodaverint, iure certo colligi non potest. Haud negaverim, eam solummodo propter brevitatem argumentique exilitatem ab illis scriptoribus esse neglectam. *Lucifer Calaritanus* contra in libello *de non conveniendo cum haereticis* proxime a fine c) ex epistola *Judae*, quem *gloriosum apostolum*, *fratrem Jacobi apostoli* appellat, complures versus (1-8. 11-13 et 17-19) latine redditos adhibuit atque omnino subit mirari, quod ex ep. *Petrina* posteriori, qua eadem res pertractatur, nulla dicta adduxerit; vix tamen licet, eum idcirco adversariis ep. *Petrinae* annumerare.

Aequae ambiguum est, an *Didymus*, catecheta Alexandrinus, circa medium seculum quartum florens, testimonium contra *αυθεντιαν* epistolae *Petrinae* perhibuisse putandus sit. Scripsit graece commentarium in septem epp. catholicas, cuius versio latina ab *Epiphanio Scholastico*, secundi scriptore, confecta superest. Ei epistolam *Judae* *γνητιαν* visam fuisse, dubitari nequit. In explicando enim versu nono, ubi de natura diaboli fermocinatur, haecce profert d): „adversarii huius contemplationis praescribunt (i. e. repugnant) praesenti epistolae et *Moyseos assumptioni* propter eum locum, ubi significatur verbum Archangeli de corpore *Moyseos* ad diabolum factum.“ Patet; *Didymum* sese adversariis epistolae *Judae*

a) Vid. GALLANDII Biblioth. patrum Tom. VI, p. 36 et p. 42.

b) B. SCHMIDIUS l. c. §. 266 coll. §. 148 etiam dictum *Lactantii* assert, quod ex *Judae* versu 3 manasse putat, sed similitudo locorum est levissima.

c) in GALLANDII Biblioth. patrum T. VI, p. 219.

d) in GALL. B. patr. T. VI, p. 307.

dae non adiunxisse. Omnino cognovit Petrinam quoque epistolam, namque commentatus est eam atque in enarratione ep. Judae e) usurpavit dictum 2 Petri II, 21. Sed inde nondum liquet, quid de auctore et auctoritate epistolae iudicaverit. In fine commentarioli offendunt haec verba f): „Non est igitur ignorandum, praesentem *epistolam* esse *falsatam*, quae licet publicetur, *non tamen in canone est*.“ Quaeritur, quo sensu h. l. vox „*falsatam*“ sumenda sit. E contextus ratione conicere posses, eam *συνωμολογῆσαι* esse *τῇ* *interpolatam*; videtur enim Didymus una cum aliis doctoribus christianis doctrinam de rebus creatis igne perituris (2 Petri III, 7. 10.) ethnicae traditionis ideoque apostolo indignam eique non nisi obtrusam habuisse. E suspicione interpolationis vero minime sequeretur, eum totam epistolam ut spuriam reiecis- se. Nonnulli g) ad *Dufrenii* glossarium mediae et infimae latinitatis provocantes per *falsatam* esse nihil aliud indicari volunt, quam quod *Eusebius* per *νοθευεταί* aut *αντιλεγεταί* expressit, ita ut sensus sit: *epistolam a nonnullis falsam esse declaratam*. Quo sensu adoptato non magis contendere potest, ipsi Didymo *ὑψηλοῦς* epistolae dubiam fuisse. Alii h) coniecerunt, verba illa, quum in fine commentarii scripta reperiantur, ab aliena manu esse adiecta. Equidem opinor, Didymi commentarium in ep. Petr. posteriorem non totum, sed brevium tantummodo ad nos pervenisse — cui opinioni, qui brevem illum cum eiusdem auctoris commentariis multo amplioribus in ceteras epp. catholicas e. gr. Judae contulerint, non facile refragaturos esse credo — adeoque connexum sensumque dicti: „Non est igitur ignorandum, praesentem epist. esse *falsatam*“ cet. certo definiri non posse. Liquet vero ex ultimis verbis: „licet publicetur, *non tamen in canone est*,“ si sint ipsius *Didymi*, epistolam medio seculo quarto, vel si ab auctore posteriori, forte ab interprete latino, *Epiphanio* addita sint, posteriori quoque aetate nondum ubivis in canonem fuisse receptam, quamvis *Athanasium*, qui eodem fere tempore, quo *Didymus*, in ecclesia Alexandrina cla-

e) ibidem p. 308.

f) ibidem p. 294.

g) WOLFIUS in *Curis* IV, p. 175. POTTIUS in laud. Prolegg. p. 161 et HAENLEIN Handbuch der Einleitung in die Schriften des N. T. Vol. I, p. 195 ed. 2dae

h) e. gr. rever. NIETSCHE in libello, cui titulum fecit: „Epistola Petri posterior auctori suo inprimis contra Grotium vindicata.“ (Lips. 1785. 8.) p. II.

clarus erat, nec non *canonem*, qui dicitur *concilii Laodic. LIX* num i) septem epistolas ad τὴν κατὰν διαθήκην retulisse constet. Immo quum in commentariolo nuspiam Petrus apostolus, semel vero k) *conscripserit epistolae* memoretur, omnino suspicari posses, ipsi *Didymo* de αὐθεντίας epistolae non persuasum fuisse, nisi reputandum esset, nos non graecum Didymi textum legere, sed latinam *Epiphanii Scholastici* versionem.

Auctor denique *Jamborum ad Seleucum*, qui verisimiliter scriptoribus seculi quarti annumerandus est l), (v. 310—315.) in intertexto indice librorum V. et N. T. duplicem sententiam ex variis patrum antiquiorum scriptis facile hauriendam enarravit, qua alii *tres* epp. catholicas, alii *septem* (ergo et Petrinam posteriorem et Judae) acceperunt.

Quod reliquum est, unus patrum seculi quarti, *Severianus*, Gabalae episcopus, Chrysostomi aequalis, dicitur m) universas epistolas catholicas repudiasse. At vero iudicium unius alteriusve viri ecclesiastici dubitandi quasi lubricum indulgentis nihil refert. Forte *Severianus* familiae Marcionitarum, qui nullas nisi Paulinas epp. receperunt, sese adiungere voluit.

Age iamiam omnibus, quae ad testimonia auctorum e quatuor seculis prioribus pertineant, accuratiori trutina examinatis, *potiora* comprehendamus, quae inde enascuntur.

1) *Epistola Petrina posterior* apud scriptores *primi et secundi seculi* nullum certum testimonium habet, nullibi memoratur. *Epistola Judae* contra iam seculo secundo a) *Clemente Alexandr.*, graecae ecclesiae scriptore, atque *Tertulliano*, patre latino, genuina agnita est.

2) *Seculo tertio* epistola *Petrina Origini*, celebri ecclesiae *Alexandrinae* doctori, iam satis nota et publice usurpata fuit; eius vero αὐθεντίας dubi-

i) Cf. WOLFII Curae IV, p. 175. 176.

k) GALL. Bibl. patr. T. VI, p. cit. 294.

l) Notum est, hos iambos ab aliis *Amphilochio*, Iconiae episcopo, qui exeunte seculo quarto vita decessit, ab aliis vero *Gregorio Nazianzeno* suprap. 18 memorato attribui, unde etiam in utriusque scriptoris operibus exhibiti sunt, (e. gr. in *Franc. Combefis* edit. Operum *Amphilochii*, *Methodii* et *Andr. Cret.* p. 116 sqq. et in *Gallandi* Bibl. P. Tom. VI, p. 490 sqq. inter *Amphilochii* Opera itemque in *Gregorii Naz.* Operibus T. II, p. 190 sqq. A probabilitate vero abhorret, *Gregorium Naz.* hos versus composuisse, quippe qui in Opp. T. II, p. 98 nude de *septem* epp. catholicis loquitur.

m) Vid. *Cosmae Indicopl.* Topographia christ. — in *Montefalconii* collect. patrum T. II. p. 292.

dubitari non celavit, nec an ipsi probata fuerit, explorari potest; *Firmiliano*, in Cappadocia episcopo, omnino fuit probata. Epistolam Judae *Origenes* genuinam putavit, *Firmilianus* vero plane ignoravit, vel tanquam spuriam reprobavit. *Eusebius* utrasque epp. pari modo aestimavit easque a nonnullis in dubium vocari significavit.

3) *In seculo quarto* utraque epistolae plurimorum auctorum testimonio tanquam genuinae ornatae sunt, nec altera alteri publica auctoritate inferior fuisse videtur. Fuerunt tamen singuli, qui contra unam atque alteram dubia moverent, certe dubia ab antiquioribus iniecta memorarent.

Ex posterioribus seculis testimonia scriptorum ecclesiasticorum ut recenseamus, non erit necesse. Vtraeque epistolae in seculo quarto ecclesiarum (an omnium ubicunque terrarum — dici quidem non potest) consuetudine publica lectione probabantur *n*). Vtraeque etiam cum ceteris epp. catholicis una collectione comprehensae erant, quod nonnullis e sec. quarto, immo tertio, testimoniis supra allatis apparet. Inde in *dialogis de s. trinitate* vel ab *Athanasio*, vel, quod probabilius est, a *Theodoreto*, conscriptis *o*) dictum 2 Petr. I. 4 hoc modo adducitur: *εν ταῖς καὶ θολῇ καὶ ἐπιστολαῖς γεγραπταῖς*. Singulos tamen nonnullos ecclesiae doctores post quartum quoque seculum fuisse, qui de *αὐθεντιᾷ* illarum, de quibus agimus, epistolarum, sicuti et aliorum N. T. librorum dubitarent, non est ut moneamus. *p*).

Ceteròquin non est silentio praetereundum, nec Judae epistolam nec posteriorem Petrinam in *vetustissima syriaca N. T. versione*, cuius singuli libri verisimiliter versus finem sec. secundi orti sunt, reperiri, sed huius omissionis plures causae cogitari possunt, ita ut inde ad labefactandam epistolarum *αὐθεντιᾶν* nil effici queat *). In ceteris versionibus antiquis utraeque epistolae exstant.

Po-

n) Cf. MUENSCHERI *Handbuch der christl. Dogmengesch.* Vol. I. p. 331. ed. 2dae.

o) Inseti sunt illi dialogi in T. V. Opp. THEODORETI ed. Halens., ubi locus memoratus exstat pag. 924.

p) Cf. *Beiträge zur Beförderung des vernünft. Denken's in der Religion*, fascic. XVII, p. 13. seqq. HAENLEIN *Handbuch der Einleitung in die Schriften des N. T.* Tom. I, p. 350 seqq.

*) Vid. POTT Prolegg. ad secund. Petr. ep. p. 161. not. et HAENLEIN Prolegg. ad ep. Judae. pag. 79, 80.

Postremo memorandum est *testimonium auctoris anonymi de canone librorum sacrorum* a Muratorio in *Antt. Itall. medii aevi* T. III. p. 854. editum, cui illustrandae et emendandae nuper viri eruditi operam navarunt **). Varias latae sunt de aetate eius sententiae. Ex indicio, quod ipsi inest, statuendum esset, illud quamvis non ***) a Caio, Presbytero Romano, cui Muratorius vindicandum censebat, tamen ab aliquo exeuntis seculi secundi auctore esse conscriptum. Sed an illi indicio *) fides habenda sit, certe non procul dubio est. Omnino autem videtur vel ipse auctor, vel is certe, qui scriptionem e graeco sermone latine vertit, ecclesiae romanae addictus fuisse. Inde maxime mirum, quod de epp. Petrinis ne verbum quidem praebet. At testimonium non nisi mancum atque corruptum exstat in codice, e quo in lucem tractum est a Muratorio. Locus, qui epp. Petrinas spectaverit, cuiusdam librarii s. excerptoris culpa interiisse videtur. Vir eruditus, qui novissime **) fragmento emendando animum applicuit, locum, qui in fragmento legitur: „*Epistola sane Judae et super scripti* „Johannis duas in catholica habentur et *sapientia ab amicis Salomonis in* „honorem ipsius scripta. *Apocalypsis etiam Johannis et Petri tantum* „*recipimus, quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt*“ — coniecit ita restituendum: „*Epistola sane Judae et — Johannis duae in catholica* „(ecclesia) habentur et *sapientia Sal. — scripta, apocalypsis etiam Johan-* „*nis. Epistolam Petri tantum recipimus, aliam quidem ex n. legi in* „*eccl. nolunt.*“ — Sane acute atque Origenis, Hieronymi cet. de auctoritate Petrinae posterioris relationibus accommodata! At si textum sic vere sanatum existimemus, simul merito esset accipiendum, fragmentum non secundo, sed demum tertio seculo literis esse mandatum, propterea quod Petrinam posteriorem iam secundo sec. alicubi receptam s. in ecclesia lectam esse

**) Vid. Caji, Rom. Presbyteri, ut videtur, fragmentum acephalum de canone cet., commentatur FR. FREINDALLER (Lint. 1803. 8.). ZIMMERMANN *Diff. hist. crit. scriptoris incerti de canone libr. sac. fragmentum exhibens* (Jenae 1805.) itemque censor horum libellorum in (Hal.) *Ephemeridd. univ. liter.* anni 1806. Nr. 83 et Nr. 272. Utrosque illos libellos ipse oculis usurpare non potui.

**) Cf. MUENSCHER I, l. p. 311.

*) — verbis nempe: „Pastorem nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma conscripsit sedente (in) cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo fratre eius.“

**) in (Hal.) *Ephemeridd.* cit. Nr. 272.

esse nullum certum invenitur apud patres antiquos vestigium. Vide supra. Equidem putem, verba illa: „*Apocalypsis* (vel quod potius legendum: „*Apocalypsin*) etiam Johannis et Petri“ cet. non esse sollicitanda, quum *apocalypsis Petri*, teste *Eusebio* (H. E. VI, 14.) iam secundo sec. a Clemente Alexandrino usurpata, immo illustrata sit eaque in eccl. romana, licet forte non publica auctoritate, lecta fuisse vix dubitari queat. Coniecerim vero auctorem fragmenti primam s. utrasque Petri epistolas statim post Paulinas memoravisse adeoque in fragmento inter loca: „— *misceri non congruit*“ atque „Epistola sane Judae“ cet. lacunam existimandam esse. Ceterum quicquid iudicemus, fragmentum nec ad vindicandam nec ad convellendam Petr. poster. ep. *αὐθεντία* iuste adhiberi posse, omnino apparet; quin quum dubiae aetatis incertaeque fidei sit, vel ad epistolae Judae auctoritatem firmandam nihil valet, praesertim quum locus, ubi Judae epistola memoratur, forsan pro corrupto habendus sit, nam portentosissimum est, epistolam Judas et sapientiam Salomonis coniunctim utpote in canonem N. T. relatas dici.

S E C T I O S E C U N D A.

*Singuli utriusque epistolae versiculi, quibus similitudo
intercedit, accuratius comparantur, unde Judae epistolam
ex Petrina expressam ideoque ea posteriorem esse
apparebit.*

Vtramque epistolam non solum consilio et argumento, sed etiam dictione, allatis exemplis, imaginibus, comparisonibus, immo singulis verbis et phrasibus maxime congruere, quivis lector eruditus non potest quin confiteatur. Hanc congruentiam sive fortuitam putandam sive inde quod uterque auctor idem consilium in iisdem lectoribus edocendis ac commonefaciendis secutus sit seu sententias et voces ex uno eodemque fonte hauserit, derivandam esse, hac nostra aetate, quum iam multi gravissimi auctores *p*), quantopere ab omni probabilitate una atque altera harum sententiarum abhorreat, luculenter docuerint, vix ullus contendet *q*). Omnino statuendum est, unum auctorem alterius epistolam, quum suam ipsius conscriberet, ante oculos habuisse pluraque ex ea ipsis verbis vel servatis vel paululum mutatis in usus suos convertisse. Potest tantummodo disceptari, num Petrus, sive verus sit, sive personatus, epistolam Judae, an e contrario Judas epistolam Petrinam, maxime secundum eius caput, usurpaverit ac multa inde mutuatus sit. Exsisterunt non pauci, qui in posteriorem sententiam abirent e. gr. au-

p) Videsis inter alios cel. HAENLEINII *Handbuch der Einleitung in's N. T.* Vol. I, p. 217. seqq. ed. 2dae atque eiusdem *Epistolam Judae commentario critico cet. illustratam* p. 70. seqq.

q) Ven. *Bolten* l. I. p. XXX proposuit coniecturam, utrasque epp. ab eodem auctore esse conscriptas, qui in altera Judae, in altera Petri personam susceperit; sed nulla adsunt argumenta, quibus tale commentum stabiliri queat; refutatur quoque plenissime iis, quae infra in sectione quinta exponuntur, ut et multis, quae in hac sect. secunda obvia erunt. Nec crediderim, virum doctissimum, quod obiter coniecit, id studiose esse asseveraturum.

auctores satis noti, MILLIUS, CHR. F. SCHMIDIUS, ZACHARIAE, MICHAELIS, STORRIUS, HAENLEINIUS, STOLZIUS, SCHULZIUS, alii; at rationes, quibus inducti fuerint, vel nullas vel certe non ita ut lectorem haesitantem aut contrariae sententiae addictum convincerent, exposuerunt. Ipse cl. SCHULZIUS, qui in libro infra cit. r) eos utriusque epistolae locos, quos consimiles putat, uno in conspectu videndos dedit, Judam a Petro pendere minime probavit, sed tantum asseruit. Res vero non nisi accuratissima singulorum locorum, immo verborum comparatione diiudicari posse videtur. Contrariam sententiam, ex epistola Judae Petrinam esse expressam, adoptarunt atque corroborare studuerunt olim b. HERDERUS s), licet epistolam posteriori loco Petro adscriptam ab isto apostolo profectam esse non dubitaret, nuper vero, qui id quidem omnino dubitat, ven. SCHMIDT t) et qui copiosius rem pertractavit, cl. WELCKER u). Alii contra, e. gr. ven. KLEUKER x) et censor quidam eruditus anonymus y) rem plane non dirimendam esse declararunt. Est ea vero in unius alteriusve epistolae *αὐθεντικῆς* vindicanda maximi momenti ideoque est ex consilio meo, ut singulos utriusque epistolae versiculos plus minusve consimiles penitus comparando et accuratiorem *κρίσιν* adhibendo, utra earum alteram subsecuta sit, indagare studeam. Ut brevitati consulamus, conscriptores utriusque epistolae vulgatis nominibus Petrum et Paulum nuncupamus.

1) Inscriptio *utriusque epistolae* (v. 1 et 2.) haud multo magis congruit, quam omnium fere epistolarum N. T. inscriptiones verbis et sensu

r) „*Der schriftstellerische Charakter und Werth des Petrus, Judas und Jakobus*“ cet. (Leucopetrae et Lips. 1802.) p. 38. seqq. coll. p. 46.

s) in libello, cui titulum fecit: „*Briefe zweener Brüder Jesu in unserm Kanon*“ (Lemgov. 1775.) pag. 76. seqq. Argumentis ibi prolatis sat magnam vim inesse, paucis abhinc annis iudicavit cel. GABLERUS in libro *mensruo N. theol. Journal* a. 1800, Vol. I. p. 272. not. Ven. VOGEL quoque se HERDERI sententiae faventem prodidit. Vid. *Neuestes theol. Journ.* in annum 1803. Vol. I. p. 324.

t) in libro saepius laud. *Einleitung ins N. T.* p. 336.

u) in *clave phil. exeg.* supra cit. p. 184. seqq.

x) „*Ueber den Ursprung und Zweck der apostolischen Briefe*“ cet. (Hamburgi 1799.) p. 252.

y) *Neues theol. Journ.* in annum 1800 pag. iam citat., his verbis: „*Nur das wird sich wohl nie mit Gewissheit ausmachen lassen, welcher von diesen beiden Schriftstellern der frühere gewesen ist.*“

sensu congruunt. Consentit omnino uterque auctor, se δῆλον Ἰησοῦ Χριστοῦ nominando verbaque εἰρηνῇ πληθυνθεῖν afferendo. Quod casu fieri potuisse, nullus negabo. Sin vero ex aliis locis perspicuum sit, Judam inspicuisse Petrinam epistolam, non abhorret a probabilitate, cum in inscriptione quoque concinna duce Petro usum esse, praesertim quum etiam in prioris ep. Petrinae inscriptione eadem verba εἰρηνῇ πληθυνθεῖν legantur.

2) Versus 3. Judae sensu et scopo verborum παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ αἰπᾷ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίσει apprime consentit cum proluxiori sermone in ep. Petrina c. I, 3 — 10. et 12. nec non loco 3, 17. et praeterea phrasis Judae πᾶσαν σπᾶδὴν ποιεῖσθαι convenit cum dictione Petrina I, 5. σπᾶδὴν πᾶσαν παρειτενεγκεῖν, sed inde quoque nil certi concludi posse, lubens concedo.

3) Versu quarto ep. Judae incipit descriptio hominum vitiorum labe errorumque contagio infectorum atque eandem fere descriptionem praebet secundum epistolae Petrinae caput. Abhinc ergo maiorem utriusque epistolae similitudinem videbimus. Conferendus est versus quartus Judae:

„Παρεισεδυσαν γὰρ τινες ἄνθρωποι, οἱ παλαι προγεγραμμένοι εἰς τὸ τοῦτο κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τῷ θεῷ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσελγείαν καὶ τὸν μοῖρον δεσποτῆν καὶ κυρίον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ἀρνεύμενοι“

cum loco Petrino II, 1-3:

„Ἐγενοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδασκαλοὶ, οἵτινες παρεिताῇσιν αἵρεσις ἀπώλειαι, καὶ τὸν ἀγορασάντα αὐτοὺς δεσποτὴν ἀρνεύμενοι, ἐπαγόντες ἑαυτοῖς ταχὴν ἀπώλειαν· καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσονται αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις (διὸ ὅς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλατφημῆσθαι) καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπαύονται· οἷς τὸ κρίμα ἐκταλαίηκε ἀρετῇ καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν γινώσκει.“

Sensu et enunciatione sensus utrique auctores hic manifesto conspirant. Sed uter sese alteri accommodavit? Num Petrus breviora Judae dicta extendit atque amplificavit? An Judas laxiorem Petri sermonem contraxit et coarctavit? — Ex mea quidem sententia posterius multo magis probabi-

litati accedit. Qui enim pressius dictum idque sensu suo satis perspicuum ante oculos habet, hoc non ita dilatabit, ut obscurius atque inconcinnum reddatur. Id vero fecisset Petrus, si posterior scripsisset. — Consideranda sunt singula. Duplex enunciatum Petrinum: επαγοντες εαυτοις τα χυην απωλειαν atque ος το κριμα εκπαλαι εκ αργει και η απωλεια αυτων & νυσταζει in epistola Judae ita comprehensum legitur: οι παλαι προγεγραμμενοι εις τετο το κριμα. Pro Petrinis illis: „ψευ. δοδιδασκαλοι, οτινεις παρεισαξουσιν αιρεσεις απωλειαις“ Judas simplicius dixit: τινες ανθρωποι, fortasse cogitans non tantum scelestos doctores, sed simul etiam depravatos eorum assecclas, quos ut tanquam εξακολουθουτας ταις ασελγειαις talesque, δι' υς η οδος της αληθειας βλασφημηθησεται, memorare superfedeat, illos ανθρωπους illico vocat την τε θεε ημων χαριν μετατιθενται. (Doctrinam christianam τε θεε ημων χαριν aequae ac οδον της αληθειας nominari, non est ut moneam.) Pro dicto Petrino τον αγορασαντα αυτες δεσποτην αρνεμενοι distinctius posuit: τον μονον δεσποτην και κυριον ημων Ιησυν Χριστον αρνεμενοι. Quoniam praemiserat: προγεγραμμενοι εις τ. το κριμα, intelligebat forte, Christum h. l. non apte nominari posse τον αγορασαντα αυτες, quare hoc epitheton in ep. Petr. adiectum omittebat et quum in proxime antecedentibus locutionem τε θεε χαριν usurpasset, facile in id incidere poterat, ut vocem δεσποτην ad θεον referret, Ιησυν Χριστον vero singulariter κυριον ημων nominaret &). Quomodo Petrus Judae dictum, si ei ante oculos fuisset, ita ut legimus, adumbrare potuisset, equidem non intelligo. Largior tamen, hac sola argumentatione non extra dubitationis aleam poni, Petrum prius, Judam posterius scripsisse. Verum enim ut ita statuam, ea ratione quoque potissimum inducar, quod Judas fallaces doctores describat, qui iam undique in coetus christianos sese insinuarunt (παρ-

*) Verba τον μονον δεσποτην ad θεον referenda esse, licet ipsam vocem θεον, quae in textu vulgato post δεσποτην legitur, rationibus criticis permoti cum Semlero, Griesbachio, aliis tanquam glossema excludamus, nemo infitias ibit, qui contextus rationem perspexerit. Lutheri versio: „Sie verleugnen Gott und unsern Herrn Jesum Christ, den einigen Herrscher“ ab ordine verborum in textu graeco aberrat.

(*παρεισεδύταν*), Petrus vero, si non de talibus agat, qui aliquando prodituri et in posterum denique errorum morumque suorum foeditate Christianis damnum illaturi sint (*καὶ ἐν ὑμῶν εἰσὶν αἱ ψευδοί, οἱ παρεισαξουσιν* cet.), certe homines intelligat, qui demum nuper semina errorum vitiorumque spargere coeperint, mox vero perniciem ulterius sint propagaturi. Quid enim? Sicuti ipse salutiferae religionis auctor secundum evangelistarum commentarios (e. gr. Matth. XXIV, 4. 5. 11. 24. Marci XIII, 22. Luc. XXI, 8.) saepius de falsis doctoribus loquebatur, quos praevidebat conaturos esse, ut de puriori doctrina saniorque cogitandi et agendi ratione vel *τῆς ἐκλεκτῆς* deducant, ita etiam apostoli epistolarum suarum lectores haud raro de falsorum doctorum corruptelis monent, quibus vel forent, vel revera iam essent expositi. Vid. 1 Joann. II, 18. IV, 1. Ephes. V, 6-12. 1 Tim. IV, 1. 2 Tim. III, 1-9. IV, 3. 4. coll. cum oratione Paulina Actor. XX, 29. 30. Judicarunt nonnulli interpretes, formam futuri a Petro usurpatam (*εἰσὶν αἱ παρεισαξουσιν* cet.) locum temporis praesentis sustinere; non nego; sed quod inde concluderunt, corruptionem esse iam ulterius progressam secundum Petri quam Judae dicta, omnino miror. Contrarium potius indubitanter assumendum est. Immo si Petrus homines, quorum studio errorum et vitiositatis venenum iam diutius manasset, descripturus esset Judaeque dictum *παρεισεδύταν* cet. ante oculos habuisset, sane fieri non potuisset, ut formas *εἰσὶν αἱ παρεισαξουσιν* adhiberet. Ad omnia haecce, ex quibus Petrus maiori praeabilitate, quam Judas, epistolam suam prius scripsisse putandus est, accedit, ut Petri caput secundum, quo in falsos doctores invehitur, cum cap. 1mo antecedenti bene cohaereat a) ideoque vix cogitari possit, cum rem magis ex alio auctore, quam ex sua ipsius mente expromsisse.

4) Versu quinto in ep. Judae transitus ad exempla ultionis divinae subitus fit confimilibus verbis (*ὑπομνησαι δὲ ὑμᾶς βεβημαι, εἰδοτας αἰπαξ ἰσθῶ*), quam quae 2 Petri I, 12 leguntur ita: *Δὲ οὐκ ἀμελητῶ ὑμᾶς αἱ ὑπομνησκείν περὶ ἰσθῶν, καὶ περὶ εἰδοτας*. Sed hoc ut levius praetermitto. Maioris momenti est similitudo et dissimilitudo sensus atque verborum, qua uterque, Judas v. 5-7 et Petrus c. II, 4-10 tria

a) Vid. S. V. ROSENMUELLERI Scholia ad locum 2 Petri II, 1 et KNAPPII scripta laud. p. 12.

tria exempla poenarum divinarum protulerunt. *Petrus* exempla ex mythologia et historia iudaica petita una cum eo (v. 9.), quod his exemplis illustrare et confirmare studebat, nec non alia thesi (v. 8.) intertexta in unam longiorem periodum (v. 4-10) congeffit; *Judas* vero exempla collecta (v. 5-7) singulatim exhibuit et deinde nova periodo (v. 8) flagitiosos homines in ecclesia christiana subrepentes, quibus poena aequae horrenda immineret, strictim designavit. *Petrus* cum dici supplicii exemplis connexit praeclarae virtutis eamque secutae gratiae divinae exempla, Noachum (v. 5.) et Lotum (v. 7 et 8); *Judas* brevitati studens in solis poenae divinae exemplis memorandis acquievit. Quas ob causas Judae oratio in his versibus est multo facilius contexta, quam oratio Petri, quae contra versus praecedentes (1-3) aptius excipere videtur, quam Judae oratio (v. 5. sq.) versum quartum antecedentem excipit. Utramque sedulo perlegenti ex meo quidem sensu vix dubium esse potest, quin Judas scriptor posterior existimandus sit. Sed curatius ipsa exempla ab utrisque auctoribus adducta perspiciamus. *Petrus* proponit 1) angelos malos, qui a Deo defecerant atque propterea in tartarum erant detrusi (v. 4); 2) impios, qui diluvio Noachico interierant (v. 5) et 3) perditissimos urbium Sodomae et Gommorrhae incolas (v. 6). Apud *Judam* exempla non omnino eadem nec eodem ordine sequuntur ita: 1) gens Israelitica in itinere ex Aegypto ad Palaestinam suscepto immorigera ideoque Palaestinam haud affecuta (v. 5); 2) angeli contra deum rebellantes (v. 6) et 3) sceleratissimi Sodomae urbiumque adiacentium incolae (v. 7). — Ordo, quo exempla apud Petrum sese excipiunt, sane est praestantior. Exemplum enim ab Juda priori loco allatum, si temporum rationi obtemperasset, tertio loco fuisset ponendum ac, si omnia tria exempla ex suo ingenio dedisset, illud forte sic collocavisset. Sed sui ipsius animi nisu offert tantum prius ex desertis inter Aegyptum et Palaestinam extensis depromptum. Jam inspicit epistolam Petrinam indeque arripit exempla, quae ibi primum et tertium locum tenent. Ipsa verba quidem non arripit, sed ea, nisi oculis, certe animo eius, tum quum exempla literis mandaret, obversata fuisse, satis luculenter apparet. En uno obtutu exemplum daemonum malorum ab utroque auctore delineatum:

P e t r u s:
v. 4. — ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἀμαρ-
τησάντων ἐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σεί-
ραις

J u d a s:
v. 6. ἀγγέλους τὰς μὴ τηρούν-
τας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπο-
λίπον.

ραις ζοφ ταρταρωσας
παρεδωκεν εις κρισιν τηρ.
μενς.

λιποντας το ιδιον οικητηριον, εις
κρισιν μεγαλης ημερας,
δεσμοις αιδιοις υπο ζοφον
τετηρηκεν.

Judas h. l. fermone prolixiori utitur, quatu *Petrus*, sed alias quo-
que, ubi rem e traditione iudaica hauslam seu mythis iud. commixtam ge-
nioque cuiusdam classis lectorum arridentem pertractat, fusius eam exponit.
Hic praeter epistolam Petrinam librum quoque *Enochi* apocryphum, quem
infra v. 14. 15. apertius in subsidium vocat, compilasse videtur. Inter
specimina enim, quae ex aethiopico huius libri exemplari latine versa palam
fecit cel. de Sacy, loca quaedam occurrunt in diversis capitibus dispersa,
quae una cum dicto Petrino fontem verborum Judae existimare possumus.
Legitur c. 12 b): „Dixit mihi (Dominus): Enoch, scribe iustitiae, vade
et nuntia vigilibus coeli, qui deseruerunt coelum excelsum et stationem
sanctam, quae est in seculum („αγγελος της μη τηρησαντας την εαυτων
αρχην, αλλα απολιποντας το ιδιον οικητηριον“) et cum mulieribus cor-
rupti sunt et fecerunt quemadmodum faciunt filii hominum, et uxores sibi
acceperunt et magna corruptione super terram corrupti sunt c), pacem et
remissionem peccati haud unquam futuram eis in terra.“ d). Deinde in
fragm. cap. 16 e) occurrit: „gigantum, qui similiter peribunt usque
ad diem iudicii magni („εις κρισιν μεγαλης ημερας“) a seculo, magni,
(quod) consummabitur a vigilibus (αγγελων) et impiis.“ Imprimis vero
ημ., δεσμοις αιδιοις υπο ζοφον τετηρηκεν“ conferatur, locus cap. 10. f)
„Rurfus dominus Raphaeli: Liga Azazyelis [qui erat e principibus των
αγγελων degenerantium (c. 6.) et „docuit omnem iniquitatem super terra“ g)]
μα.

b) p. 25. libelli supra citati: *Notice du livre d'Enoch*, et p. 52. versionis ger-
manicae a ven. RINCKIO confectae.

c) Cf. fragmentum mythicum Genes. VI, 1—4, quod procul dubio fundus miri
huiusce commentii est.

d) Hisce consentit alius locus in c. 15. (ed. francog. p. 29, germanicae p. 59):
„Quare dereliquistis coelum excelsum et sanctum, quod est in seculum“ cet.

e) p. 31. ed. francogall., p. 61. ed. germ.

f) p. 22. ed. francog., pag. 47. ed. germ.

g) c. 9. ed. francog. p. 21., ed. germ. p. 45.

manus et pedes et proice illum in tenebras, - - - obtege faciem eius, ut non videat lucem et in die magno iudicii (erit), ut mittatur in ignem.“ *h)* Et similiter paulo post in eodem cap. 10 ad alios principes cum Azazyele in prava consilia sociatos spectant verba: „*Liga eos — usque in diem iudicii eorum,*“ cet. — An Petrus quoque ex libro Enochii hauserit, in medio relinquendum est; apparet certe eum non anxie sese ad illum accommodavisse *i)*. Pariter etiam apparere puto, Petro h. l. Judae epistolam non ante oculos fuisse, nam, si ita res se haberet, ipse qui alias copiosiore amat expositionem, h. l. breviorē non anteposuisset nec commodiorem verborum dilectum ex Juda servandum sprevisset. — Eadem ratione argumentari licebit, si alterum exemplum, quod utrique auctores commune habent, conferamus.

P e t r u s :

v. 6. *πολεις Σοδομων και Γομορρας τεφρωταις καταστροφη κατεκρινεν, υποδειγμα μελλονταν ατερειν τεθεικας.*

J u d a s :

v. 7. *ως Σοδομα και Γομορρα και αι περι αυτας πολεις, τον ομοιον τειτοις τροπον εκπορευσασαι και απελθεται οπισωσαρκος ετερας, προκεινται δειγμα, πυρος αιωνις δικην υπεχεται.*

Nonne Petrus, si Judae loco ceu *πρωτοτυπω* usus esset, plenius dixisset, quod nunc breviter dixit? — Judae vero, quum in eo esset, ut praeceunte Petro interitum urbium S. et G. memoraret, mentem subit narratio

h) Eadem apud GEORG. SYNCCELLUM, qui in Chronographia sua plura ex libro (*Pseudo-*) Enochii excerpta dedit, graece ita leguntur: „*Και Ιωραφαηλ ειπεν: πορευς Ραφαηλ και δησον Ιην Αζαηλ, χερσι και ποτι συμποδισον αυτον και εμβαλλε αυτον εις το σκοτος - - - και την οψιν αυτη παμασον και φως μη θεωρεται. και εν τη ημερα της κρισεως απαχθησεται εις τον εμπυρισμον τς πυρος.*“ Vid. GRABII *specileg. patrum* ut et *haeretic.* p. 351. 52. 53. et FABRICII *Cod. pseudepigraph.* V. T. Vol. I, p. 191. 92. coll. p. 193. 94.

i) Fortasse ad alium quemdam librum mythicum respexit. Conferri meretur locus, quem SCHOETTGENIUS in horis hebr. cet. ad dictum Petr. attulit ex iuniori scriptore rabbinico.

ratio uberior vel ex Genes. c. XIX satis nota indeque mutat et amplificat dictum Petrinum, Vocem *πολεις* semel depromptam servat, licet ei notionem incolarum, quae a Petri sensu aliena esse videtur, subiiciat; in seqq. autem haud incommodè *φρασιν ἀμφιβολον* adhibet: *πυρος αιωνιος διηνυ* *ὑπεχειν*, quae ad urbes tanquam aedificiorum firuem et compagem spectans ignem regionis per secula non exstinctum *k*), ad incolas vero relata supplicium, quod in gehenna luant aeternum, denotare potest *kk*). In formula loquendi *ἀπερχεσθαι οπισω σαρκος* adhibenda respexit forte Petrum, qui vers. 10. usurpavit: *οπισω σαρκος παρευεσθαι*. Verbis vero *τεν ὁμοιον τῆτοις* (scil. *αγγελοις* v. 6 l) *τρεπον εκπαρευεσθαι* perspicue alludit mytho in libro Enoch, quo angeli cum mulieribus in terra rem habuisse dicuntur *m*), sicuti dictione *ἀπερχεσθαι οπισω σαρκος ἑτερας* foedissimum flagitium significare voluisse videtur, quo ex vulgari interpretatione loci Genes. XIX, 5. iam satis antiqua (v. LXX interpret.) Sodomitae sese inquinasse putabantur. Sic facile est explicatu, quomodo Judas v. 7. Petri vestigia sublegens, ab eo tamen nonnihil discesserit! — Quod Petrus secundo loco (c. II, 5) posuit exemplum

ab

- k*) Constat ex recentiorum peregrinatorum relationibus incendii vestigia in regione Sodomitica adhuc reperiri. Videsis, quae de fato regionis illius pentapolitanae exposuimus ad Amosum IV, 11. ut et dictum Philonis in Chrestomathia Philon. p. 64. Nec poenitebit contulisse, quae cel. WAKEFIELD in Silva critica P. I, p. 84. et P. V. p. 157. congescit.
- kk*) Hunc sensum posteriorem, quem Judas omnino una spectare poterat, censor quidam eruditus in diario theol. Gableriano a. 1800. p. 277. bene defendit contra HAENLEINIUM, qui WAKEFIELDIUM (in Silva crit. P. I, p. 83. acerbissime, iniuste vero de interpretatione illa iudicantem) secutus esse videtur.
- l*) HAENLEINIUS in commentario ad ep. Judae p. 109. reprobatur sententiam eorum, qui *τῆτοις* ad praecedens *αγγ.* retulerunt, sed fugit virum ven., quam presse Judas v. 6. ad libr. Enochii accesserit. Neutra vero opinionum, quarum utra praefenda sit, ipse fluctuat, admitti potest. Contextus sane pariter refragatur, sive voce *τῆτοις* corruptores christianorum impura libidine abreptos (utpote tales vero in sequentibus denique designati sunt), sive incolas urbium S., G. cet. (qui ipsi scilicet sub verbis *πολεις* — *εκπαρευεσθαι* latent) respici putemus.
- m*) Cf. praeter primum locorum supra p. 31. allatorum, etiam p. 20 et 22 edit. libelli cel. de Sacy francog. et p. 43. et 46. ed. germ.

ab hominibus flagitiosis diluvio Noachico extinctis petitum, id prorsus praeteriit Judas, quoniam (v. 5.) Israelitarum, qui in deserto perierant, exemplum a Petro non memoratum adduxerat, quo autem eodem Paulus in ep. Ima ad Corinth. X, 5—10. et auctor epist. ad Hebraeos III, 16—19. usi sunt. Numerum *trium* exemplorum, quem solemniorum veteres existimavisse constat, excedere noluit, Ergo non est, ut omissione illius exempli Petrini offendamur indeque cum HERDERO ⁿ⁾ Judam Petro priorem scripsisse colligamus. Immo forte etiam ea de causa illud exemplum omittendum esse duxit, ne eo adhibito se imitatore Petri proderet, qui eodem in priori quoque epistola c. III, 19. 20. usus est.

5) Versus *Judae* octavus:

Ὅμοιος μὲν τοι καὶ ἔτοι εὐπνιάζομεναι σάρκα μὲν μίαινῃσι,
κυριότητα δὲ ἀθετεῖσι, δοξὰς δὲ βλασφημεῖσιν.
parallelus est loco *Petrino* c. II, (9) 10: (οἶδε κυρίας — ἀδικίας — εἰς
ἡμέραν κρείσσας κολαζόμενας τηρεῖν.)

ἡμαδίτα δὲ τῆς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μίασμα πορεύο-
μεναι καὶ κυριότητος καταφρονεῖντας. Τολμῆται, αὐθαί-
δει, δοξὰς ὠτρεμεῖσι βλασφημεῖντας.⁶

Hic Judas manifestum sensum perspicuum faciliorebus dicendi formulis exhibuit, ita ut Petrus, si eius exemplum secutus esset, vix dubitari possit, quin ipse quoque luculentiorum dicendi rationem praetulisset. E contrario, quum Petri verba priora sint nonnihil impedita, mirari non possumus, quod Judas sensum eorum vel non iuste assequeretur vel — quod probabilius est — pro suo consilio formulae duriori eique generaliori substitueret formulas speciales easque molliores. Ex una enim *φράσει* Petrina: ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μίασμα (quae verba postrema duce *Pottio* resolverim: κατ' ἐπιθυμίαν μεματμένην) πορεύεσθαι (i. e. infligante concupiscentia impura voluptatem sectari) Judas effinxit binas, quae foedissima flagitia designant, ἀπερχεσθαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας (v. 7) ο) atque σάρκα (scil. ἑαυτῶν) μίανειν. Obiter moneo, utrumque auctorem, dum flagitiosos, qui se turpissimae libidini darent, simul erga κυριότητα et δοξὰς (i. e.

ⁿ⁾ l. c. p. 80., ubi pro indole fervidioris sui ingenii nonnulla dixit, quae iustum modum argumentandi excedunt.

⁶⁾ vid. supra p. 33. et HAENLEINII commentar. ad h. l. p. 110.

(i. e. altiores genios cf. loca Paulina Coloss. I, 16. Eph. I, 21. VI, 12) improbissimum contentum prodere facit, respexisse videri opinionem iudaicam, qua mortales undique ab angelis tanquam custodibus haud adspectabilibus observari p) ideoque vel ex reverentia his sanctis testibus debita omnibus nefandis abstinendum esse credebatur.

6) Versus nonus *Judae*:

„Ο δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχαγγέλους, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διέλεγετο περὶ τῆς Μωϋσεως σωματος, ἔκ ἐτολμήσεν κρῖσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν· „„Ἐπιτιμῆται σοὶ κυριος!““

quoad scopum et verba maxime conspirat cum loco *Petrino* c. II, 11:

„ὅπως ἀγγελοὶ ἰσχυροὶ καὶ δυνάμεις μείζονες ὄντες, καὶ φερόσι κατ' αὐτῶν παρὰ κυρίῳ βλασφημίαν κρῖσιν.“

Petrus proponit thesin, Judas profert exemplum, quo thesis continetur et illustratur. Nisi alii versiculi in utraque epist. legerentur, qui sedulo comparati ad rem dirimendam facerent, h. l. unico non satis apparere concederem, ultra alteri praeluxerit. Respexerunt vero utrique auctores sane eandem traditionem mythicam, quae forte iam tum temporis scripta exstabat q). Nexus, quo versiculus cit. in utroque auctore cum versu antecedente

p) Cf. interpretes ad loc. vexatissimum 1 Cor. XI, 10, cui hac opinione lux affundi potest.

q) Uberiores huius traditionis reliquiae, quae locum nostrum parallelum egregie illustrant, reperiantur apud scriptores rabbinicos, ex quibus ad locum Judae *Wetstenius*, *Haenlein*: aliique excerpserunt, nec non in *Oecumenii* commentario ad h. l. (Opp. Tom. 2. p. 629) atque in *scholio* cod. gr., quod cel. *Matthaei* in edit. N. T. maiori Vol. X. p. 238. 39, emendatius vero ex alio cod. (Vindobon. 34) exhibuit nuper S. V. BIRCH in Prolegom. ad *Auctarium* cod. apocryphi N. T. *Fabriciani*, fascic. I. mus (Hauniae 1804) p. LX. (Quod cel. *Birch* p. LIX librum apocr. *Enochi* ad hunc vers. 9 Judae retulit et Brucium, *Fabric.* Grabiumque excitavit, lapsu memoriae fecit, versum 14 Judae et vers. nonum commutando. De altercatione s. Michaëlis et Satanæ nihil habent fragmenta libri *Enochi* publice edita.) *Origenes* περὶ ἀρχ. III, 2 (quem locum supra p. 13 e versione *Rufini* transcripsi) Judam ex *Ascensione Moysis* (Ἀναλήψις M.) hausisse ait. At dubitari potest, an idem liber apocryphus, qui aetate *Origenis* divulgatus multisque patribus lectus (v. *Fabricii* cod. pseudopigr. V. T. Vol. I, p.

cedente cohaereat, ex mea quidem sententia ita constituendus est: Homines illi errorum vitiorumque contagio infecti vel angelis, quibus circumfessi sint, nihil deterrentur, quominus turpissimis libidinibus indulgeant, nihili ergo pendunt genios illos altiores, quod tanto detestabilius, quum angeli sibi invicem mutuam exhibeant reverentiam, immo vel pravis daemonibus angeli beati reverentiam quandam non denegent. Ceterum omnino credere licet, hoc sensu etiam spectari talia haereticorum dogmata, quibus *angelorum* auctoritas detrectabatur r).

7) Decimus versus *Judae*:

„Ουτοι δε οσα μεν εκ οιδασι, βλασφημουν
οσα δε φυσικας, ως τα αλογα ζωα, επισανται, εν
τατοις φθειρονται“

eximie congruit cum loco *Petrino* c. II, 12.

„Ουτοι δε, ως αλογα ζωα φυσικα, γεγεννημενα εις
αλωσιν και φθοραν, εν οις αγνοοσι βλασφημουντες,
εν

842 sqq.) erat, etiam *Judae* notus fuerit. — Si quis est, quem *μυθας* ille de corpore *Mosis* disceptationem altiorum geniorum excitante offendant, cum commonefacimus loci *Homerici* (XXIV, 107), qui forte nobis succurrit:

εννημαρ δη νεικος εν αδανατοισιν ορωρεν

Εκτος αμφι νεκροι — — —

- r) Censor quidam eruditus in libro *menstruo* Gableriano: *N. theolog. Jouru.* in annum 1800 Vol. I. p. 279 altercationem angeli *Michaëlis* ac *Satanæ* propterea ab *Juda* esse memoratam coniecit, quia *Judaei* et *Judæo* - *Christiani* illius temporis adversus ethnicos magistratus, quos *Satanæ* imperio subditos putassent, contemptorem animum et contumaciam saepius ostendissent, tale vero exemplum principis angelorum, qui gentis iudaicae tutelam gerere credebatur, ad pudorem iis iniiciendum valeret. At haec, licet acute, parum tamen probabiliter dicta sunt; in textu enim nullum opinionis illius de *Satanæ* in magistratus ethnicos imperio apparet vestigium nec omnino contextui in versibus utriusque epistolae parallelis consentaneum est, ut vocibus *κυριότης* et *δοξαι* magistratus civiles denotari putentur, nam contemptus et procacitas adversus *κυριότητα* et *δοξας* ab utroque auctore in eadem periodo (2 *Petri* II, 10. *Jud.* 8) una cum nefandae *Veneris* flagitiis commemoratur et *ψεδωδιδασκαλοι* (2 *P.* II, 12. *Jud.* 10) dicuntur *κυριότητα* ac *δοξας* ignorare.

εν τη φθορά αὐτῶν καταφθαρησονται, κομισμένοι
μισθὸν ἀδικίας." 5).

Quis dubitet, an unus ex altero sit imitando effectus? Et quis est, quin judicet, Petrum, qui latius, durius atque impeditius scripsit, ex suo ingenio, nemine praelucante, scripsisse; Judae vero, cuius dictum est brevius, facilius et tersius, locum Petrinum in promptu fuisse, unde sensum et verba defumeret, ita tamen, ut quicquid lectorem moraretur, feliciter evitaret? Apparet, eum verba Petrina scitius contexuisse eoque sensum emendavisse. Namque non solum verba ἀλογα ζῶα comparandi causa adiecta, otioso appendice γεγεννημένα εἰς αἰῶτιν καὶ φθορὰν prorsus excluso, ita collocavit, ut ad βλασφημ. referri nequeant, sed etiam ipsius comparisonis finem distinctius indicavit. Audacter contenderim, Petrum, si epistola Judae iam exstitisset eique ante oculos fuisset, non potuisse, quin aliter scriberet.

8) Versu 11 Judas animi vitaeque pravitate haereticorum descripturus tribus perditissimorum hominum in V. T. exemplis alludit ita:

„Οὐαὶ αὐτοῖς! ἵτι τῇ ὁδῷ τῆς Καὶν ἐπορεύθησαν καὶ τῇ
πλάνῃ τῆς Βαλαάμ μισθὸν ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ
τῆς Κορὲ ἀπώλοντο.“

Eum haec quoque praeludente Petro exhibuisse, nullus dubito. Petri versum 12 paulo ante (§. 7) cum Judae versu 10 collatum non quidem excipit, quod Judas v. 11 cit. respexisse putari queat, sed deinde c. II, 15. 16 in continuata fallacium doctorum descriptione ita legitur apud Petrum:

„καταλιπόντες τὴν εὐθείαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν,
ἐξέκολυθησαντες τῇ ὁδῷ τῆς Βαλαάμ τῆς Βασορ, ὅς
μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν, ἐλεγξίν δὲ εσχεν ἰδίας παρα-
νομίας· ὑποζυγίον αἰῶνος, ἐν ἀνθρώποις φωνὴ φθελγόμενον, ἐκώ-
λυσε τὴν τῆς προφητῆς παραφροσίναν.“

Exem-

9) Verba tria postrema, quae in edd. nostris versum 13 incipiunt, a versu 12 non separari debent, sunt enim ab auctore per ἐπεξηγητικὴν („improb-
tatis suae mercedem deportant c. e. poenam dabunt“) praecedentibus ad-
dita, Novissimus quidem interpres, cl. WELCKER l. c. p. 201 verba illa
cum subsequentibus connectit eaque vertit: „Sie nehmen unrechtmäßige
Geschenke an,“ at iste sensus a contextu versiculorum 12 et 13 alienus est.
Lucrī studium doctorum improborum memoratur denique versu 14 et 15.

Exempla *Caini* atque *Corachi* apud Petrum non exstant. Quid? Si posterius scripsisset Judaeque epistolam ad usus suos convertisset, nonne, quum in ceteris uberiolem expositionem amaret, ambo ista exempla etiam usurpasset eaque dilataisset? — *Bileami* exemplum uberiori narratione dedit, sicuti supra etiam v. 7. et 8. *Loti* exemplum uberius, quam pro consilii ratione necesse erat, exposuit. Judas, brevitati studens, summam rei tantummodo delibavit. Vt vero ex suis ipsius thesauris nonnulla expromeret, duumviros sceleratissimos *Cainum* et *Corachum* paucis memoravit. *Cainum* similiter exempli causa attulit d. *Joannes* in ep. 1ma c. III, 12. *Corachi* in nullo alio loco N. T. facta est mentio, sed ex Numer. XVI epistolae auctori et lectoribus Judaeochristianis sane erat sat notus.

9) Versum *Judae* iamum maximam partem e locis 2 *Petri* II, 13 et 17 veluti fonte suo derivatum esse, vel morosior et iniquior huiusce rei arbiter diffitebitur. *Judas* ita scripsit:

„Οὗτοι εἰσιν ἐν ταῖς ἀγαπαῖς ὑμῶν σπιλαδες, συνευχαρμενοὶ ἀφοβῶς, ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφελαι ἀνυδροὶ ὑπὸ ἀνέμων παραφερομεναί.

Petrus haecce v. 13:

„ἤδονην ἡγχεμένοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφῇ, σπιλοὶ καὶ μαμοὶ, ἐν τρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευχαρμενοὶ ὑμῖν.“

et v. 17. ita:

„Οὗτοι εἰσι πηγαι ἀνυδροὶ καὶ νεφελαι ὑπο λαίλαπος ἐλαυνόμεναι.“

Iam si ad hoc solum intendas, per se probabilius est, Judam ex duobus Petri locis disiunctis versiculum suum composuisse, quam Petrum Judae dictum (v. 12.) disiunxisse et tanquam disiecta membra poetae duobus locis dispersisse. Deinde voces, quibus, licet eundem fere sensum fundant, alter ab altero discedit, satius explicari possunt, si Judam Petri textum usurpavisse atque e consilio suo immutavisse existimemus, quam si contrariam amplectamur sententiam. Age, singula perpendamus: a) *Judas* scripsit: ἐν ταῖς ἀγαπαῖς ὑμῶν, *Petrus*: ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν t). Quisque qui

*) Aliquot codd. (v. GRIESBACH et HAENLEIN adh. l.) praebent quidem in textu *Judae* ἀπάταις, quam lectionem vero subsequente pronomine

qui rem iuste pensitaverit, intelliget, Judae facile subire potuisse, has voces *απαταις αὐτῶν* commutare cum illis *αγαπαῖς ὑμῶν*, vix vero Petrum in id incidere quisse, ut pro *εν ταις αγαπαῖς ὑμῶν* daret *εν ταις απαταις αὐτῶν*. b) Judas facile a voce *σπιλοι* (και μαμοι) transire poterat ad *σπιλαδες*; vox *σπιλοι* (*maculae* i. e. homines maculati) contextui parum consentanea videbatur; *σπιλαδες* vero (*scopuli* i. e. homines periculosi, quibus praeiunguntur et incitantibus alii corrumpi possent u)) ad ceteras, quae subsequuntur, tropicas dictiones (— *νεφελαι* — *δενδρα* — *κυματα* — *ασηρε*—) est accommodatius simulque sensum verborum in Petri textu paralelo mox (II, 14.) occurrentium *δελεαζοντες ψυχας ασηρικτας*, universe quidem, at egregie reddit. c) Prius cogitari potest, quomodo Judas verba Petrina (II, 17.): *πηγαι ανδρῶν και νεφελαι x)* ὑπο λαλαπες ελαυνομεναι — con-

ὑμῶν tolerari non posse apparet. Pariter in loco Petrino varians lectio *αγαπαῖς* reiicienda est, flagitante pronomine *αὐτῶν*, quod in omnibus codd. legitur. Substituerunt quidem nonnulli recentiores pronomen *ὑμῶν* sed nulla idonea auctoritate adiuti. Exoriretur quoque ieiuna, immo ridicula *ταυτολογία*, si, subsequentibus verbis *συνευωχμεναι ὑμιν*, legendum sit *εντροφῶντες εν ταις αγαπαῖς ὑμῶν*. Lutheri versio „sie prassen von euren Allmosen“ alia ex causa tentari posset.

u) Similis dicendi usus est apud veteres Latinos. Cic. (in Pison. c. 18.) *Pisonem* et *Gabinium* geminas voragines *scopulosque* reipublicae appellat et *Floro* (in epit. IV, 9. init.) *Antonius* dicitur *scopulus* publicae securitatis. Fuerunt, qui *σπιλαδες* Judae *συνωνυμ.* esse voci Petrinae *σπιλοι* iudicarent, provocantes ad Hesychium altero quidem scholio *σπιλαδες*, *αἱ περιεχομεναι τη θαλασση πετραι*, altero autem *μεμιασμενοι* explicantem; at Hesychii textus multis mendis scatet, quare suspicari licet, *σπιλαδες* esse corruptam lectionem pro *σπιλοι* forte e textu Judae enatam vel ipse Hesychius hunc Judae locum spectavit atque a vero eius sensu aberravit.

x) In locum huius lectionis vulgatae *νεφελαι* non pauci testes veteres substituant *ομιχλαι*, quod MILLIUS in Prolegg. 985. probavit, GRIESBACHIIUS vero et KNAPPIUS in textum receperunt. Ad nostrum finem non est magni momenti, utram lectionem praeferamus. Fieri omnino potuit, ut Judas pro *ομιχλαι*, si vere scriptum fuerit in ep. Petrina, daret

contrahenda duxerit in: νεφελαι ανδρες, υπο ανεμων παραφερομεναι η) quam quid Petrum commoverit, ut dictum Judae brevius et tersius in ea, quae dedit, verba dissingeret.

10) Judas in fine versus 12. et prima parte v. 12, vehementiori forsani animi affectu incitatus tres novas imagines adiunxit: δενδρα φθινοπωρινα, ακαρπα, δις απιδανοντα, εκριζωθεντα κυματα αγρια θαλασσης, επαφελοντα τας εαυτων αιτχυνας αστερες πλανηται, — quae omnino egregie faciunt ad perditissimorum hominum cogitandi agendi-que rationem gravius et vividius describendam. Quid ergo? Nonne Petrus, si praeceunte Juda suam exarasset epistolam, eosdem flores inseruisset? Vidimus eum aliis locis uberioris ac vividioris adumbrationis amantissimum. — Judas vero has imagines, quas, si non earum confociationem praeceptis rhetoricis parum congruentem, sed eas singulas spectes, vel elegantiores dixeris, non sui ingenii vi excogitasse, verum e variis V. immo et N. T. locis petiisse videtur. Homines probos arboribus frugiferis, improbos infocundis et marcidis saepius comparari in sacris litteris, est notissimum. Cf. Psalm. I, 3. Jerem. XVII, 8. Matth. III, 10. VII, 17—20. Rom. XI, 17. A mari impetuoso coenum exspumante pariter ad turbulentorum hominum mores depingendos imago desumitur Jes. LVII, 20. quem locum ita reddidit Alexandrinus interpres: οι δε αδικοι ως θαλασσα εως κλυδωρισθουσονται και αναπασσασθαι εδυνησονται και αποβαλ-
λε-

νεφελαι, idque deinde complures librarii vel loco Petrino ingererent. Magis tamen quae est vera observatio cel. MATTHAEI in ed. N. T. maiori ad h. l., υπο λαλαπος ελαυνομεναι convenit νεφελαις, quam ομιχλαις, quod posterius forte originem duxit ex schol. gr. in edit. modo laudata p. 210. ita exhibito: κα εισι νεφελαι διαυγαις, ωςπερ οι αγιοι, αλλ' ομιχλαις, ταυτησι σιοτες και γνωφαι μεσοι cet. Aliud scholion, quo eadem exprimuntur, dedit MATTHAEI in ed. N. T. minori.

γ) Hanc lectionem multo eum testium παραφερομεναι tam contextui, quam Petrino ελαυνομεναι exactius respondentem recentiores N. T. editores BENGELIUS, GRIESBACH., MATTHAEI (cuius nota in ed. maiori conferenda est), KNAPPIUS vulgatae περιφερομεναι fortasse ex Ephes. IV, 14. huc translatae iuste praetulerunt.

λεται ὕδαρ αὐτης κατα πατημα και πληον 2). Doctorum denique comparatio cum *stellis* reperitur Dan. XII, 3. coll. Numer. XXIV, 17. Matth. XIII, 43, Apocal. XXII, 16. — Superest memorare, quod memoratu dignissimum est; verba, quae apud *Judam* in hoc ipso versu 13. post voces *ασερες πλανηται* sequuntur:

„οἷς ὁ ζοφος τς σκοτς εις αιωνα τετηρηται.“
plane eadem apud *Petrum* in fine vers. 17. cap. 2di reperiri. *Petrus* ca simpliciter retulit ad *ψευδοδιδασκαλς* supplicium in aeternum passuros a). *Judas* ea eodem sensu adhibuit, verbis vero *ασερες πλανηται* tanquam peculiari subiecto, ut cum Grammaticis loquar, coniunxit eoque dedit contextum luculentiorē, quam qui in loco *Petrino* parallelo exstat. Ergone *Petrus*, si *Juda* praecedente scripsisset, una cum verbis οἷς ὁ ζοφος — τετηρηται binas quoque voces iis praemissas *ασερες πλανητας* assumsisset b)?

11) Versu 14. et 15. effatum *Enochi* ex libro apocrypho, qui veluti ab isto antiquissimo patriarcha profectus inter Hebraeos et Judaeochristianos circumferebatur, ad *ψευδοδιδασκαλς* scelestissimos aliquando in solemni orbis terrarum iudicio poena graviore afficiendos accominodavit hoc modo:

„Πρ“

2) Sic in *Breitingeri* editione Alexandrinae versionis V. T. hic locus collatione codicis Alexandrini et exemplaris Vaticani a *Grabio* instituta bene ac textui hebraeo originali congruenter suppletus est. In edit. *Reineccii* secundum exemplar Vaticanum exhibita textus gr. est mancus et imperfectus.

a) Cf. ven. *Pottium* ad loc. *Petrinum*.

b) „Verum forte voces *ασερες πλαν.* oscitantia librariorum ante οἷς ὁ ζοφος cet. e textu *Petrino* exciderunt!“ Audio. Si de textu auctoris profani ageretur, suspicionem probabilem esse haud negarem. At est textus sacer, qui ubi in infinita testium critic. veterum nube ne unicus quidem ullum corruptionis s. lacunae indicium praebeat, crisin coniecturalem excludit. (*Ephraem. Syrus*, qui, quod supra p. 18 not. x) iam annotavi, maximam cap. 2di *Petrini* partem et totam *Judae* epistolam, libro suo graeco *adversus impudicitiam* inseruit, tam locum *Petrinum*, quam *Judae* talem attulit, qualem ceteri testes indeque nostrae edd. exhibent.) Est quoque textus *Petrinus*, ubi durior connexus offendere nequit. Cf. supra locum II, 3, ubi auctor pronomine οἷς eadem ratione usus est. Hoc nostro loco ita resolverim: τετοις, οἱ επι (ας) πηγαι cet., — τετηρηται ὁ ζοφος cet.

„Προσφετευσε δε και τῆτοις ἐβδομοις απο Αδαμ Ενωχ, λεγων
 „Ιδου, ηλθε κυριος εν μυριασιν ἁγiais αὐτε, ποιησαι κελτιν
 κατα παντων, και ἐξελεγχῃ παντας τῆς ασεβειας αὐτων περι
 παντων των εργαων ασεβειας αὐτων ὧν ησεβησαν, και περι παν-
 των των σκληρων, ὧν ἐλαλησαν κατ' αὐτε ἁμαρτωλοι ασεβει.“ “ c)
 In

c) Inter excerpta, quae G. Syncellus ex libro Enochii graece dedit (v. Grabii Specil. T. I. p. 347 sqq. Fabricii Cod. Pseudep. V. T. Tom. I. p. 179 sqq. et Beiträge zur Beförderung des vernünftigen Denkens in der Religion, fascic. 2, ubi p. 146 sqq. Syncelli excerpta theotifce reddita sunt) hic locus non reperitur, ac si esset repertus, forte e Judae textu putaretur interpolatus. Exstat vero in exemplari aethiopico per ill. equitem Bruce Parisios translato indeque nuper, quod iam supra p. 15 memoravimus, a cel. de Sacy cum aliis huius libri segmentis latine versus edebatur. Jam l. c. maximam eius partem exhibui; ut vero accuratius cum nostro textu graeco conferatur, hic totum locum adscribam:

„Et venit cum myriadibus sanctorum, ut faciat iudicium super eos et perdat impios, et litiget cum omnibus carnalibus, pro omnibus, quae fecerunt et operati sunt contra eum peccatores et impii.“

Dissentiunt viri eruditi [e. gr. ven. Vogel (v. Neuest. theol. Journ. 1803 Vol. I. p. 324) et ven. Gabler ibid. p. 452 sqq.], an exemplar illud aethiopicum idem liber sit, quem Judas noster hebraeo s. graeco sermone legerit. Hunc ex aliquo libro apocrypho dictum attulisse, nullus inficias ibit, qui meminerit, Enochum dici ἐβδομον απο Αδαμ (Gen. V, 18) ideoque eum e prisca gente mortalium mythicaeque aetatis fuisse. Afferuerunt etiam expresse patres Tertullianus et Hieronymus locis supra in sect. I adductis (Sophronius, quem b. Schmidius in Hist. antiq. et vindic. canon. p. 712 tertium testem affert, non nisi interpretes graecus verborum Hieronymi fuit adeoque vix singulatim recenseri potest), Judam in epist. suam ex libro Enochii (immo Hieronymus expressius l. c. ut et in comm. in cap. I epist. ad Titum dicit: ex libro Enochii apocrypho) testimonium transtulisse, hique patres Judae epistolam et librum Enochii comparare poterant. (Cf. quoque Augustinum de civ. D. XV, 23 et XVIII, 38 nec non scholium Apolinarii ex caten. Nicephori a cel. Martiaei in ed. N. T. maiori ad loc. Judae allatum.) Jam vero plura segmentorum ex aethiopico exemplari per ill. de Sacy latine redditorum cum excerptis graecis apud G. Syncellum tantopere concordant, ut ea ex eodem libro originem traxisse dubitari nequeat; Syncelli vero excerpta stilo et cogitatis satis consentiunt iis cum, quae antiquiores patres gr. atque latini hinc inde ex libro Enochii retulerunt. (Vid. Fabric. l. c. p. 161 sqq.) Quare ex mea quidem sententia non est ut dubitemus, exemplar aethiopicum, licet passim mutilatum et interpolatum for-

In hisce non Petri auctoritatem atque exemplum, sed suam ipsius mentem secutus est (nam Petrus Enochii nomen aut effatum nusquam memoravit); sententiam tamen, quae allato Enochii vaticinio inest, ei praevisse videtur Petrus verbis c. II, 9. supra nondum adhibitis:

„οἷδε κυριος, ευσεβεις εκ παρασμυς ρυεσθαι, αδικες δε εις ημεραν κρισεως κολαζομενες τηρειν.“

12) Versu 16. Judas ψευδοδιδασκαλος ex peculiari sua animi morumque eorum cognitione ornat nominibus γογγυσται et μεμψιμοιροι, quibus a Petro non sunt insigniti. Sensus vero, quem in sequentibus effecit et ipsa verba satis consentiunt cum locis quibusdam in epistola Petrina, ita ut inde quoque hanc usurpavisse existimari queat. Dictionem enim κατα τας επιθυμιας αυτων πορευομενοι reperimus etiam 2 Petri III, 3., ubi ψευδοδιδασκαλοι appellantur: εν εμπαιγμοιη εμπαικται, κατα τας ιδιας αυταν επιθυμιας πορευομενοι. (Cf. quoque 2 Petr. II, 10.) Cum verbis Judae in eodem versu 16: και το σομα αυτων λαλει υπερ ογκα, θαυμαζοντες προσωπα, ωφελειας χαριν conferri merentur Petrina c. II, 18: υπερ ογκα - ματαιοτητος φθεγγομενοι δελεαζουσιν εν επιθυμιας σαρκος — atque e versu 14: καρδιαν γεγυμνασμενην πλεονεξιας εχοντες.

13) Memoratu dignior est et ad rem, de qua agimus, diiudicandam magis facit collatio versuum Judae 17. et 18. cum dicto Petrino c. III, 1—3. Illi leguntur ita:

„Τυμαι

san existimandum sit, cum exemplari, quod Judas noster graecum s. hebraicum habuerit, eundem esse librum, praesertim quum sensus quoque verbaque sexti in ep. Judae versiculi cum pluribus locis in libro illo Aethiopum apocrypho maxime congruant, immo sint plane eadem. Cf. supra allata p. 31. 32. Auctorem libri apocryphi ex epistola Judae hausisse (— quae esset contraria sententia —), ea ex causa non fas est credere, quia mythus de angelis libidine in hominum filias incensis atque inde e coelo in vincula detrusis in omnibus fere libri apocr. capitibus, qui huc usque innotuerunt, late regnat, in epistola Judae vero non nisi est delibatus. Effatum Pseudo-Enochii, ab Juda v, 14. 15 intertextum, in libro abyssinico locum suum commodè tenere ac antecedentibus bene cohaerere, ita ut ex ep. Judae translatum putari nequeat, iam a cel. Vogel l. c. est observatum.

„Ἰμάς δε, ἀγαπητοί, μνησθήτε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑποτῶν ἀποστόλων τῶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ· ὅτι ἐνεσχατῶ χρόνῳ εἰσονται ἐμπαικταί, κατὰ τὰς εἰαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβῶν.“

Verba Petrina haec sunt:

„— ἀγαπητοί — — διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν ἐλπίδα διανοίαν· μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπο τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς τῶ κυρίῳ καὶ σωτήρῳ· τὸ πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλευσονται ἐπ' ἐσχάτῃ τῶν ἡμερῶν ἐν ἐμπαιγμῇ d) ἐμπαικταί, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι.“

Quis est, quin videat, Judam hic quoque dicta Petrina in usum suum convertisse? — Petrus copiosius et durius scripsit, Judas brevius et facilius. Ille si hunc secutus esset, fane non inferuisset verba, quibus durior et impedior evaderet oratio, Judas contra, Petri textum ante oculos habens, id agere debebat, ut verba non desideranda omitteret eoque suum ipsius textum faceret acceptiorem. — Simul etiam posteriorem, qua debebat, aetatem, nisi omnia me fallunt, satis luculenter prodidit. Petrus enim verbis suis non indicat, apostolos sicuti etiam prophetas futurum haereticorum adventum praedixisse, sed ipse tantum hunc adventum v. 3. pariter ac antea c. II, 1. ex sua ipsius auctoritate denuntiat, versu 2. vero spectat eos prophetarum hebr. sermones, quibus Christum eiusque regnum divinasse existimandi sint (Cf. I, 19.); itemque praecepta (ἐντολῶν) religionis christianae ab apostolis, in quorum numerum se ipsum refert, (τῶν ἀποστόλων ἡμῶν) tradita e). Judas contra hic magis verba quam sensum

- d) Verba ἐν ἐμπαιγμῇ a vulgato textu absunt, sed a multis iisque gravioribus testibus antiquis suppeditantur indeque Millio et Bengelio probantur, a Griesbachio et Knappio autem ipsi textui sunt restituta. Faciunt tantummodo ad vim sententiae augendam nec est intelligere, quid librarium s. posteriorem aliquem lectorem ad ea suo arbitratu adicienda movere potuerit.
- e) Omnino durissimus est ordo verborum l. c. (2 Petr. III, 2): μνησθῆναι — — τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς τῶ κυρίῳ καὶ σωτήρῳ. Quare non est mirandum, criticos vel alia versiculi 2 et 3 distinctione (v. Dan. Heinsii sacr. exercitt. ad N. T. p. 613) vel lectionis mutatione vel

sum Petri sublegens, ipsos apostolos (et de his *universe* loquens) adventum haereticorum praedicantes facit *f*). Ceteroquin apostolos ita memorat, ut se ipsum ex eorum classe excludere videatur. Quid enim? Ipse supra v. 4. et sqq. gravissime monuit de errorum scelerumque sectatoribus, qui iam in publicum erant egressi, h. l. vero (v. 17. 18.) provocat ad effata apostolorum, quibus nefarii olim in coetibus christianis exorturi praedicebantur. — Immo quod Judas simpliciter scripsit: των προαρημ. υπο των αποστολων τς κυρις ημων I. X., tanto magis offendit, quum apud Petrum expresse exstet: των αποστολων ημων g). Vana ergo sunt, quae b. MORUS h) suspicioni opposuit, iam ab aliis e versu 17 iniectae i). —

14)

vel verborum transpositione (v. *Wolfs* Curas ad h. l. et *Bowyerii* coniecturas in N. T. a *Schulzio* theotisce redditas p. 581) medelam afferre voluisse. Quodsi locus esset auctoris graeci profani, coniecero, duas lectt. variantes confluisse, ita ut genuine scriptum sit vel της εντολης ημων των αποστολων vel της εντολης τς κυρις και σωτηρος ημων. Jam vero quum in hoc textu sacro omnes quicunque testes critici veteres eundem verborum numerum et ordinem tueantur, nostrum est, ut eodem acquiescamus. Verba sunt vel ea ratione interpretanda, qua supra sensum indixi vel sic resolvenda: της εντολης ημων των αποστολων τς κυρις και σωτηρος — „(memores sitis —) praeceptorum, quae nos apostoli domini et servatoris vobis tradidimus.“ Versio vener. *Stolzii* — „*Eurer eingedenk* (?) *suchte ich die Aufträge des Herrn und Befeligers an uns, seine Gefandten, bei euch in frisches Andenken zu bringen*“ — dubito an omnibus modis probanda sit.

- f) Citavi supra p. 29 loca epp. Joannis et Pauli, quae forte una cum aliis librorum deperditorum Judas respexit.
- g) Sunt quidem haud pauci testes critici, qui pro lectt. vulgari ημων praebeant υμων idque cel. *Matthaei* in textum recepit, atvalde dubito, an primarii illi apostoli ab ipso servatore e discipulorum turba selecti illo loco dicti sint αποστολοι εκκλησιων. Loca 2 Cor. VIII, 23. Phil. II, 25 non huc faciunt. Librarii in hoc contextu a vera lectione ημων facile aberrare poterant ad υμων. *Grozium*, qui ne hypothesi suae quid adversi accidat, utrumque et ημων et υμων tanquam spurium textu eliciendum censuit, iam scite refutarunt *Nietzsche* l. l. p. 66 sqq. et *Pott* in Prolegg. p. 182.
- h) Erklärung des Briefs Pauli an die Römer und des Briefs Judä, nach den Vorlesungen des D. *Morus* (Lips. 1794. 8) p. 301.
- i) Miror, neminem ad apostolicam Judae auctoritatem vindicandam coniecisse,

14) Versus Judae 19:

„Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες, ψυχικαί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες“
 est postremus, quo in haeresium sectatores invehitur isque in Petrina epistola non legitur. *Petrus* in versibus, qui dictum antea (§. 13.) collatum subsequuntur (c. III, 4—13.), in id excurrit, ut eam τὰν ψευδοδιδασκαλῶν sententiam, qua Jesum Christum ad extremum iudicium de hominibus habendum adventurum esse dubitarent, probe refellat. Haec omnia Judas seponenda esse credebatur; addenda vero erant nonnulla, quibus dictum apostolorum modo allatum ad falsos doctores iamiam in publicum egressos transferretur, haecque (paucissima verba) ex suo ipsius ingenio depromsit. Ad sensum vocis ἀποδιορίζοντες (intell. qui a coetu vere christiano alios segregant et erroribus vitiisque suis inficiunt ^k) conferri tamen possunt quaedam dicta Petrini c. II, 1. 14. 18.

15) Judae verba v. 20., quibus ad epistolae finem perducit:

„Ἰμεῖς δὲ, ἀγαπηταί, τῇ ἀγιωτάτῃ ὑμῶν πίσει ἐποικισμένοι ἐαυτοὺς“
 sensu suo concordant loco Petrino c. III, 17. 18:

„Ἰμεῖς γὰρ, ἀγαπηταί, — — αὐξάνετε — ἐν χάριτι καὶ γνῶσει τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ“
 et verba Judae v. 21:

„ἐαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ θεῷ τηροῦντες, προσδεχόμενοι τὸ ἐλεος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον“
 in eandem sententiam tendunt, quam Petri dicta c. III, 12:

„(δεῖ ὑμᾶς ὑπαρχειν) ἐν ἀγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐτεβείαις! προσδοκῶντας καὶ σπειδόντας τὴν παρῴσιαν τοῦ θεοῦ ἡμερᾶς“

item-

voculam ἡμῶν ante τοῦ κυρίου collocandam esse, quod loco parallelo Petrino omnino magis responderet, sed voculae ab omnibus testibus antiquis locus, quem in textu nostro tenet, assignatur, ergo minime est sollicitanda.

k) In vulgato textu ad οἱ ἀποδιορίζοντες additum legitur ἐαυτοὺς, quod si fervetur, alius sensus enascitur; at deest in plurimis codd., antiquis edd., versib. et patribus, unde a Bengelio et Matthaeo est, eliminatum, a Griesbachio vero signum, quod indicat probabilem omissionem, appositum. Videtur e versu sequente vel e versione Alexandr. loci Esaiæ XLV, 24 insertum,

itemque c. III, 14:

„ταῦτα προσηκουσας σπουδασατε ασπιλοι και αμαρμητι αυτω
(θεω) ευρεσθηναι εν ειρηνη“

exhibent. Largior quidem, *Judam* vel epistola Petrina minime in subsidium vocata talem adhortationem adiicere potuisse; quum vero frequens usus, quem ex Petrina petit, aliunde conslet, non veri dissimile est, nisi oculis, certe animo eius, illa dicta Petrina obversata fuisse, quum versiculos 20. et 21. scriberet. Versu autem 22. et 23. l) omnino ex sua peculiari eorum, qui erroribus vitiisque alii aliter dediti erant, cognitione, pauca admonuit, quae in ep. Petrina haud reperiuntur. Sunt vero verba postrema:

„μισουντες και τον απο της σαρκος εσπιλωμενον χιτωνα“
eiusmodi, ut vix haberi possint pro ornamento, quo Judae epistola prae-
cellat Petrinam m).

16)

l) Insignis est lectionis varietas, quae maximam eamque priorem horum versuum partem vexat. Equidem cum *Bengelio*, *Griesbachio*, *Moro*, *Haenleinio* praetulerim: και ες μεν ελεγχετε διακρινομενες* ες δε σοι ζετε εκ τς πυρος αεραζοντες* ες δε ελεειτε εν φοβω, licet sic a vulg. textu valde discedatur. Eandem lectionem iam adoptavit *Ephraemus Syr.* (in lib. cit. adv. impudicitiam p. 63), nisi quod pro ελεειτε dedit ελεατε. Voces εν φοβω non desiderarentur, si a textu abessent. Fortasse sunt non nisi glossema olim ad verba εκ πυρος αεραζοντες adscriptum.

m) Non ignoro, tam veteres (v. Scholia graeca in cel. *Matthaei* ed. N. T. maiori), quam recentiores interpretes (v. *Herderi* libr. cit. p. 86) *Rosenmülleri* Scholia et *Haenleinii* commentar.) varia tentasse, ut talem verborum sensum constituerent, quo lectores offendi nequeant; at mihi quidem quaevis interpretatio, qua locutio τον απο της σαρκος εσπιλωμ. χιτωνα pro hyperbolica s. tropica sumatur, iusto audacior altiusque petita videtur. Loca ab interpretibus adducta Rom. XIII, 12—14. Apocal. III, 4. XIX, 8 nil vere probant. Nec scio, quid veri auxilii locus Sathariae III, 2—4 afferat. Nonne Judae, si ad hunc se accommodare voluisset, certe: μισουντες και την αμαρτιαν (s. ανομιαν) ως χιτωνα εσπιλωμενον scribendum fuisset? At prorsus dubito, ei locum prophetae ante oculos seu in animo fuisse; quodsi enim fuisset, nonne ex versu eius 1 et 2 exemplum altercationis inter Satanam et Jovae angelum (v. 2. verba יהוה ויאמר מלאך יהוה) resolvenda esse in: ויאמר מלאך יהוה quisque intel-

16) *Judae* denique versiculi 24. et 25., qui *δοξολογία* eique intertextis precibus epistolam ita claudunt:

„Τὼ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίσσας, καὶ σηταὶ κατενώπιον τῆς δόξης αὐτῆς ἀμώμως ἐν ἀγαλλίᾳσει, μόνῳ (σοφῷ) Θεῷ σωτῇ ἡμῶν (διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν) δόξα καὶ μεγαλοσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας! Ἀμήν.“

continent omnino nonnulla, quae animum eius, qui recens erat a legenda epistola Petrina facile subire poterant; ad versum enim *Judae* 24. haud iniuste conferri queunt, praeter locum 2 Petri I, 10. verba *Petrina* c. III, 17:

„Φυλάσσετε Θεέ, ἵνα μὴ τῶν ἀθεσμιῶν πλάνῃ συναπαχθεύητε, ἐκπέσητε τοὺς ἰδὶα σηρίγμους“

atque ex eiusdem capitis versu 14. iam supra allata:

„σπεύσατε — ἀμώμητοι ἢ) αὐτῷ εὐρεθῆναι:“

et dictis *Judae* extremis v. 25. conspirant verba ep. Petr. extrema (III, 18):

„αὐτῷ ἢ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος! Ἀμήν.“

Memor tamen verae observationis cel. KNAPPII supra p. 8. not. o. exhibitae, ab *ista* sensus verborumque in fine utriusque epistolae congruentia grave argumentum peti non posse, lubens concedo o).

Ab-

intelliget, qui contextum perpenderit, cf. v. I. 3. 4. 6) usurpare maluisset, quam id, quod v. 9 ex fonte impuriori dedit? Certe credere licet, eum utraque exempla coniunxisse. (Ceterum non a probabilitate abhorret, visionem *Sachariae* I. c. ad posteriorem mythum de alteratione propter corpus *Mosis* defuncti orta effugendum ansam dedisse.) Locutionem *Judae* (eodem versu 23) ἐκ τοῦ πυρός ἀρπαζειν non est ut ex loco *Sachari*, III, 2 manasse putemus; ea enim erat proverbialis (Cf. *Amos* IV, 11. *I Cor.* III, 15) et profanis auctor. quoque in usu fuit, quod iam *Wetstenius* aliique probaverunt.

n) Nonnulli testes critici praebent ἀμώμοι.

o) Forma, qua *Judas* *δοξολογίας* thesin (v. 24. 25.) construxit, existimari potest et a nonnullis interpretibus vere existimatur ex fine epistolae Pauli ad *Romanos* c. XVI, 25—27. traducta, ubi similiter legitur: Τὼ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς σηρίξαι — — — μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας! Ἀμήν. (Constat inter criticos, tres hosce versiculos non ab omnibus testibus anti-

quis

Abfolvi accuratiorem singulorum verſuum ſ. commatum, quae in utraque epiftola plus minusve conſimilia ſint, collationem indeque (dummodo haud in uno alterove loco, ubi res non extra omnem dubitationem poni poteſt, perſiſtas, ſed potiores, quae inter utramque epiftolam intercedunt ſimilitudines, coniunctim reputes) luculentiffime apparere puto, non Petrum, ſed Judam alterius epiftolam in uſum ſuum convertiſſe. Judicarunt quidem nonnulli, textum ampliorem non poſſe, quin pro iuniori habeatur ideoque epiftolam Petrinam tanquam παραφραſιν epiftolae Judae exiſtimandam eſſe poſteriori tempore ſcriptam. At ſententia, cui iſtam conſuſionem ſuperſtruunt, multum abeſt, ut ſine ulla exceptione accipienda ſit, ut potius contrarium ut frequentius omnino iuſte contendipotſit. Nonne enim aliquis bono conſilio alius auctoris vel ſuum ipſius ſcriptum uberius in breviorẽ libellum contrahere ſ. diſſingere poteſt? Quis eſt, qui neſciat, huiusmodi exempla antiquiori aetate haud deſuiſſe p), multoque

quis exhiberi poſt c. XVI, 24, ubi in vulgg. edd. leguntur, ſed a multis ad finem c. XIV. ſubiunctos eſſe, ubi etiam in quibusdam edd. recentior., e. gr. GRIESB. et MATTHAEI inſerti ſunt. Varietas originem duxiſſe videtur ex duplici epiftolae recenſione ſ. editione ab ipſo apoſtolo adornata. Sed non huius eſt loci, rem ſuſius exponere ac illuſtrare.) Fieri certe potuit, ut ex iſto loco parallelo in δοξολογίαν Judae nonnulli librarii deſumerent vocem σοφω, quae in vulgg. editt. inter μονω ac θεω reperitur, a criticis recentt. vero, quoniam a permultis teſtibus antiquis omittitur, (v. Griesb. et Haenlein. ad h. l.) e textu eiecta eſt. Fortaſſe verba quoque δια I. X. τα κυρια ημων, quae quidem a textu vulgato abſunt, in multis codd. vero, verſionibus antiquis cet. poſt πατρι ημων inſerta exiſtunt, indeque a recentioribus quibusdam (e. gr. Griesbachio, Knappio et Haenleinio) in textum recepta ſunt, ex loco Rom. XVI, 27 coll. 2 Petr. III, 18 irreperſerunt.

p) Nolo commemorare, Trogi Pompeii libros hiftoriar. ab Juſtino in compendium eſſe redactos atque Cornelii Nepotis vitas excellentium imperatorum probabiliter non tales ſupereſſe, quales ipſe conſcripſit, ſed a poſteriore quodam auctore (fortaſſe Aemilio Probo) paſſim brevias ac mutatas. Exemplum forte accommodatius praebent Theophrasti Characteres, qui in compluribus codd. indeque et edd. uſque ad Siebenkeſſianam et Schneiderianam breviati et mutilati exſtant, e cod. Palatino-Vaticano autem pleniori atque integriore forma prodierunt, quam antiquiorem eſſe

toque plura in recentiori aevo obvenisse? Quid? Vates etiam V. T., *Jeremias*, quem ex antiquiorum prophetarum oraculis saepius nonnulla in sua transtulisse constat, ex *Obadiae* oraculo in Edomitas versus 1—4 non verbosius, sed contractius reddidit cap. XLIX, 14—16 q). Sequitur ergo, eos, qui Judam ex Petrina ep. hausisse putant, minime accusandos esse, tanquam opinioni faverent, quae iam per se ab omni probabilitate abhorreret. Accedit, ut Judas, licet plurimum, tamen non semper Petri sensum atque enunciata breviaverit, sed interdum potius (v. supra p. 31. 42.) ampliaverit. Auctor contra epistolae Petrinae, si Judae scriptionem ante oculos habuisset atque in suum libellum transferre voluisset, non dubitari potest, quin rem aliter aggredi atque aliter perficere debuisset.

Hoc loco opportuno sequenti quoque ratione argumentari posse mihi videor. Num cogitari licet, auctorem, qui locos in ep. Petrina vi sententiarum ad constantem virtutis amorem excitantium insignes c. I, 3—11 et c. II, 19—21 tam nervose scribere egregiamque sententiam c. III, 13, quae ad animum r) recreandum maxime valet, mente percipere potuit, huncce aio, eam epistolae suae partem, qua in *ψευδοδιδασκαλίας* vitiis contaminatos invehitur, ex alio libello desumisse? — Quid? Si ab ipso apostolo Petro secundam epistolam, cui nomen eius est inscriptum, revera profectam esse censeamus, quod vel iis lectorum nostrorum, qui huc usque dubitaverint, per argumenta infra in sect. quinta exponenda persuasum iri speramus, num credere licet, — id contra eos (e. gr. HERDERUM s)) potissimum moneo, qui ipsum Petrum apostolum Judae epistolam compilasse contenderunt — num vel minimam probabilitatis speciem habet, huncce apostolum, quem ex pri-

et ad textum auctoris originale propius illa breviata accedere, iuste dubitari nequit. Vid. *Schneideri* praef. ad edit. maiorem (Jenae 1800) p. XXIII nec non *Ephemerid. univers. literar.* a. 1798 N. 339.

q) Non *Jeremiae*, sed potius *Obadiae* oraculum pro antiquiori atque archetypo habendum esse, egregie demonstravit ill. *Eichbern* in *Introduct. in V. T.* Vol. 3. §. 572.

r) — maxime eorum, qui vel ipsi duriori fortuna innocentes conflictantur vel certe rerum humanarum conditione haud raro perversitatis speciem praese ferente mirum in modum percelluntur. —

s) *Briefe zweener Brüder Jesu in unserm Kanon* p. 72. 73. 76.

priori epistola indubitata atque orationibus, quae a Luca actibus apostolorum insertae leguntur, ut etiam ex tota vitae eius historia virum alacritate ingenii, fervore eloquentiae (tantum non eius, quae in rhetorum scholis comparari poterat), eximiaque doctrinae Jesu Christi cognitione maxime pollentem nec facile ab aliorum auctoritate pendentem novimus, num credere licet, hunc in re leviuscula exponenda ad exemplum auctoris fugisse, qui opusculo suo nec ingenii praestantiam nec πνευματικωτέραν rei christianae γνῶσιν probavisse videtur t). Denique num *Petrus* putari potest, sermonem vehementiorem, quo in scelestissimis διδασκαλοις describendis s. perstringendis uti voluit, non tam ex suo pectore facile aestuante, quam ex alius auctoris libello edidisse? — —

Quodsi argumentorum in hac secunda sectione expositorum serie atque compage evicimus, non Judae, sed Petrinam epistolam pro alterius fonte et ἀρχετυπῳ existimandam esse, ad huiusce auctoritatem externis, quae dicunt, testimoniis firmandam magnum simul addidimus pondus: Quum enim epistola Judae iam secundo seculo in regionibus terrarum orientalium ac occidentalium haud dubitanter nota fuerit (v. supra sect. Iam), Petrinam utpote prius scriptam liquet, seculo secundo, ne dicam primo existisse.

Ve-

- 2) Non vereor, ne mihi obiiciatur *Herderi* auctoritas, qui olim l. c. in hanc declamationem excurrat: „Der kurze *maiestätische* Brief *Judas*, Ein Stück von Anfang bis zu Ende, mit dem ersten Buchstaben zweckmässig angelegt und mit ieder Geschichte, selbst ieder apokryphischen Geschichte streng und würdig unterhalten. — — Ein starkes, gedrängtes Gemälde, das ieder fühlen muss, (durch *Petrus*) gemeiner gemacht, von ein paar schwerern Stellen geläutert, eingeleitet, umschrieben, erweitert. Siehe da die Auflösung, würdig für beide Seiten. Wer Gefühl hat (!), den ersten starken Zusammenhang der Urschrift und die lauern, behutsamern (?), aufgelöfteren (?) Züge der Paraphrase zu erkennen, der lese, und er wird keinen Augenblick zweifeln. Da hängt der kühne, treffende Umriss mit Einem Federzuge; dort das ausgemalte reichere Nachbild. Jenes entwarf der feurvolle Jungling: dies führte der reifere Mann aus.“ Mirum! Scribendi genus in Judae epistola est facilius, planius, clarius, in Petrina obscurius, impeditius, audacius, quod ex collatione locorum parallelorum lucide apparere puto; quare illa non tanquam opus ferventioris ingenii, haec non tanquam paraphrasis sensum archetypi explanans cogitari potest.

Verum omnino mirari licet *v*), quod epistola, quae *Petri apostoli* nomen in fronte habet, in antiquiori ecclesia serius auctoritatem consecuta sit, quam epistola Judae quidem, non tamen tanquam apostolo adscripta. Epistola Petrina non solum ea fere omnia, quae in Judae ep. leguntur, (si mythica quaedam ex nostro quidem sensu minime desideranda excipias) comprehendit, sed etiam cap. 1 et 3. multa alia offert, quae ad praestantiora doctrinae christianae capita illustranda egregie faciunt; unde ergo fieri potuit, ut scriptum, quod multis modis alteri praeferendum videatur, huic revera postponeretur, aut — distinctius loquar — *αυθεντικὴ* eius a pluribus patribus antiquis in dubium vocaretur? Res sane digna est, quae in sectione sequenti pensiculatus exigatur.

v) Cf. *Versuch einer Beleuchtung der Geschichte des jüd. und christl. Bibelkanon's*, Vol. 2. p. 290. 91.

SECTIO TERTIA.

Explicantur causae quaedam probabiles, quae effecerint, ut posterioris epistolae Petrinae a vetustioribus patribus ecclesiasticis vel nulla vel non nisi suspectae mentio fieret.

Sane exoptatissimum esset, ut ipsi veteres, qui se vel alios de *avθevrix* epistolae Petrinae posterioris dubitare significaverunt, simul rationes causasque distincte et fute exposuissent, quibus ipsi vel alii inniterentur. At plures dubitationem tantum nude memorarunt et alii non nisi leviter obiterque rationem quandam attulerunt. Quare nobis acquiescendum est fere in solis suspicionibus, quas tamen non ab omni verisimilitudine remotas esse crediderim.

1) Plures veteris ecclesiae patres dogmaticis rationibus commoti de *avθevrix* epistolae Petrinae dubitasse videntur; iis forte quaedam loca offendiculo erant, quippe quae liberaliori sensu expendere negligebant. Sic patet ex brevi *Didymi Alexandrini* enarratione in epistolam Petr. posteriorem x) supra iam memorata, multis ea, quae c. III, 7. 10. 13. de coelis terraque aliquando igne perituris et de novo coelo terraque expectanda leguntur, mira visa fuisse. (Utrum ipse *Origenes*, seculum circiter ante *Didymi* aetatem Alexandriae degens, cum *Philone*, Judaeo *Alexandrino*, quem de *incorruptibilitate mundi* scripserit constat, quoad sententiam de mundo haud interituro consenserit igiturque in iisdem cap. tertii locis offenderit, quae erat b. MICHAELIS y) suspicio, vix erit diiudicandum. Equidem iam supra indicavi, veram *Origenis* de *avθevrix* epistolae Petrinae poste-

x) Cf. *Gallandii Biblioth. patrum* Tom. VI, p. 294.

y) *Einleitung in die göttl. Schriften des N. B.* §. 258.

posterioris sententiam non extra dubitationem poni posse.) Verum enim vero quamvis dogma illud de mundi exitio non necesse sit, ut pro articulo fundamentali habeatur z), tamen non est, cur ab epistolae auctore adoptatum miremur. Erat inter veteres Graecos et Romanos commentum *de exustione mundi* olim eventura, quamvis forte non latissime creditum, tamen divulgatum a). Notus est locus *Cicer. de natura Deorum* II, 46.: „Ex quo eventurum nostri putant —, ut *ad extremum omnis mundus ignesceret*, cum humore confuinto, neque terra ali posset neque remearet aer, cuius ortus, aqua omni exhausta, esse non posset; ita *relinqui nihil praeter ignem*“ cet. b). Immo et ipse salvator apud evangelistas de coelo terraque interituris (Matth. XXIV, 35. Marci XIII, 31. coll. Ps. CII, 26. 27.) ut, et de subitis siderum atque elementorum sub mundi finem mutationibus (Matth. XXIV, 29. Marci XIII, 24. 25. c)) commemoravit. Diu ante vero pius

vates

z) Constat, vel recentioribus nonnullis, e. gr. auctori commentatiunculae: „*Ueber eine bevorsteh. Veraenderung der Erde*“ — quae in cel. HENKEL N. Magazin für Religion'sphil., Exegete cet, Vol. 3. fascie. 2. inserta exstat, maxime probabile visum esse, mundum aliquando igne esse interiturum. Dicit auctor cit. (p. 348): „*Vorbereitungen und Materialien zum allgemeinen Erdbrände sind schon vorhanden*“ sqq.

a) Excogitatum, ut videtur, ab antiquissimo Philosopho Ephesino, *Heraclito* („*δοκει αὐτῷ, ἐκ πυρὸς τὰ πάντα γενέσθαι καὶ εἰς τὸ αὐαλνῆθαι*“ — *Diogen. Laërt.* lib. IX, f. 6. coll. *Clemente Alex.* in *Strom.* V, p. 599 ed. cit.) inter placita *Stoicorum*, non omnium tamen, receptum erat. Cf. *Stobaei Eccl. phys.* Vol. I. p. 312 et p. 414 ed. *Heeren. Plutarch.* de rep. *Stoic.* p. 1075. *Cic. Acad. qu.* IV, 38. *Senec. natur. qu.* III, 13 et 28 extr. E recentioribus historiae philosophiae enarratoribus conferri possunt: *TIEDEMANN System der Stoischen Philosophie* P. II, p. 99 sqq. *Eiusd. Geist der speculativen Philosophie*, Vol. II, p. 466 sqq. et *TENNE-MANN Geschichte der Philosophie*, Vol. IV, p. 67.

b) In eandem sententiam etiam spectare videntur elegantissimi versus *Ovidii* in *Metamorph.* I, 256:

Esse quoque in fatis reminiscitur, adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia coeli
Ardeat et mundi moles operosa laboret.

c) Digna sunt, quae cum dictis *σῶτῆρες* conferantur, verba *Senecae* de consol. ad Marc. c. 26 in fine: „Cum tempus advenerit, quo se mundus renovaturus exstinguat, viribus ista se suis caedent et sidera sideribus incurrent et omni flagrante materia, uno igne quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit.“

vates hebraeus, qui postrema collectionis oraculorum *Jesaianae* capita concinnavit, c. LXV, 17. LXVI, 22. futuram aetatem felicissimam nova insigniori imagine adumbraturus, Jehovah de condendo novo coelo novaque terra loquentem fecit *d*). Liqueat ergo, Petrum apostolum, qui Christo assiduus fere auditor aderat et in priori quoque ep. librorum V. T., inprimis oraculorum Jesai. gnarum sese ostendit quemque etiam extra Palaestinam, in provinciis Asiae minoris (1 Ep. I, 1. *Euseb.* H. E. III, 1.), immo et aliquamdiu Romae *e*) commemoratum esse vix negari licet, facile in id incidere potuisse, ut insolentiores rerum conversiones, quae *παρεσβιαν* Christi ab haeresium sectatoribus in dubium vocatam praeciturae s. comitaturae essent, illo modo (c. III, 7. 10. 13.) memoraret. — Sic fortasse in aliis quoque locis veteres, praeconcepta opinione detenti *προσκομματα* inveniebant, indeque — iniusta causa — epistolam tanquam spuriam reiiciebant vel certe consulto in scriptis suis non allegabant, ne si amplius innotesceret fieretque usitator, lites exorirentur de his illisve momentis in epistola obviis.

2) Nonnullis patribus fortasse ea de causa in suspensionem *υποψιας* vocabatur epistola, quoniam argumento suo a priori Petrino maxime differt. Verum ista quoque suspicionis s. dubitationis ratio esset omnino vana putanda. Apostolus enim aut consulto ea, quae de *ψευδοδιδασκαλοις* in Asia minori subrepentibus dicenda erant, in singularem epistolam reservavit, aut demum priori epistola dimissa de summo periculo, quod, timendum esset, ne illi homines errorum veneno morumque pravitate coetibus christianis inferrent, certior factus consilium cepit secundam epistolam scribendi, qua eosdem lectores moneret, ne a veritatis virtutisque via abduci se paterentur, sed potius sinceram animi indolem (c. III, 1. 2.) doctrinae traditae consentaneam probe servarent.

3) Complures patrum ad opinionem lapsi erant, stilum in utraque epistola maxime esse diversum indeque posteriorem Petro abiudicabant. Id non tam ex suspitione tenendum, quam ex ipso veteri testimonio. *Hieronymus* enim in loco supra p. 18 adducto ait: „Secunda a plerisque Petri esse negatur propter stili cum priore dissonantiam.“ Hanc rationem omni vera

d) Eiusdem sententiae s. imaginis vestigia etiam in ep. ad Hebraeos c. XIII, 14. cernuntur; auctor apocalypseos vero (c. XXI, 1) eam plenissime a vate hebraeo adsumsisse videtur.

e) Vid. *Euseb.* H. E. II, 25, ibique testimonium *Dionysii*, Corinthiorum episcopi, qui sec. II. vivebat.

vera vi esse destitutam, iam alii ostendere conati sunt moxque ipse (in sect. quarta) uberius ostendere conabor. Opinione vero semel animis insidente, explicatius est, quare alii in scriptis suis epistolam minime usurpaverint, alii eam veluti suspectam et dubitatam memoraverint.

4) Quum epistola Judae et Petrina posterior argumento et dictione simillimae sint, fieri potuit, ut iam in primis seculis nonnulli solummodo alteram pro genuina, alteram vero pro spuria sumendam esse intelligerent. Ut vero Judae opusculum praeferrent, fecerunt vel brevitate eius commoti vel singulari mythorum in ea occurrentium amore detenti *f*), vel quod Judae descriptio haereticorum, in quibusdam locis acrior Petrina, forte posteriori aetate ad homines ab ecclesia et disciplina vere christiana digressos accommodatior videbatur. Accedebat fortasse etiam unum alterumve argumentorum paulo ante (nr. 1. 2. et 3.) expositorum.

5) Epistola Petrina forte omnino non statim in publicum prodit, sed diu in abscondito iacuit, ita ut a primi seculi patribus, immo et per plurimos secundi sec. annos usurpari atque commemorari prorsus nequiverit. Eam ob causam vero, quod apud patres antiquiores nullum eius indicium aderat, forsan seriorum quoque plures, quibus in promptu erat, eam in usum suum convertere noluerunt; nonnullos quoque, suspicari posses, potissimum ob id ipsum *γνησιότητα* eius impugnasse sicque facile fieri potuisse, ut in classem *τῶν ἀντιλεγόμενων* referretur. Causae, quae impediverint, quo minus maturius innotesceret, cogitari possunt multae. Fortasse epistola Romae a Petro scripta est paulo ante eius mortem (cf. c. I, 13. 14.) et defuit opportunitas eam mox in Asiam ad eos coetus christ., quibus destinata erat, mittendi *g*). Aut presbyteri et episcopi eam, praesertim si sero, Petro iam vita defuncto, afferretur, vel ex sola negligentia vel rationibus permoti cum ecclesiis communicare cunctati sunt. Jam aliis *h*) observatum est, ex dicto Paulino 1 Thess. V, 27 colligi posse, apostolorum epistolas interdum ab iis, quibus tradebantur, esse suppressas, ita ut coram coetu christ. non recitarentur. Oratio vehementior et acerbior, quae in cap. tertio regnat, forte eo loco et tem-

f) Cf. quod supra p. 9 diximus de *Tertulliano*.

g) Epistolam, si genuina sit, ad christianos in iisdem provinciis asiaticis scriptam esse, quibus prior Petrina (c. I, 1) destinata erat, omnes fere interpretes propter locum c. III, 1 (ep. poster.) acceperunt.

h) *Nietzsch* l. c. p. 13 et *Pott* in *Prolegg* p. 162.

tempore, quo primo afferebatur epistola, non convenire visa est. Aut contentio et partium studium, quo christiani in Asia minori, alii Petri, alii Pauli disciplinae addicti (1 Cor. I, 12. IX, 1 sqq.), nonnunquam agitati fuerunt, effecit, ut presbyteri epistolae Petrinae, in qua c. III, 15. 16 Pauli honorificamentio sit, si non recitationem in ecclesia, ad quam prius missa erat, tamen ad externos divulgationem et usum frequentiore cohiberent. Quid? Ipsi *ψευδοδιδασκαλοι* in ecclesia, ad quam prius perferebatur, fortasse tanta vi atque auctoritate pollebant, ut eam saltem in plures annos supprimerent. Vel ecclesiae, ad quas deinceps ab ea, quae prius acceperat, mittebatur, non erant tali errorum vitiorumque contagio inquinatae, ut presbyteri epistolam, quae offensam subire posset, describendam et publice praelegendam duxerint. — Si quis dicturus esset, mirum videri, quod non eadem rationes pariter impedimento fuerint, ne epistola Judae mature divulgaretur, respondere licet, hanc forte aliis in terris alioque tempore prodixisse in publicum, ita ut illico faventiores reperire posset lectores.

Quamquam me in his exponendis duntaxat in suspicionum campo versari non diffitear, immo supra iam confessus sim, tamen id certe evicisse puto, eos non audiendos esse, qui inde quod patrum primi et secundi seculi nullus indubitanter testis epistolae Petrinae nominandus sit, *αυθεντιαν* eius labefactare voluerunt. Eosdem nimiae fiduciae in hoc argumento collocatae iam ea ex causa accusari posse, quoniam multa aevi antiquioris scripta, in quibus epistola forsan commemorata fuerit, temporis iniuria perierint, hoc valde tueri mihi ipsi non est animus. Omne patrocinium, quod suae sententiae ex silentio dubiisve patrum quaesiverunt, iam satis removisse mihi videor, si non tantum epistolam Judae ex Petrina quasi fonte suo derivandam esse, sed etiam quomodo fieri potuerit, ut haec serius illâ auctoritatem consequeretur, ad eum, qui in his rebus postulari potest, probabilitatis gradum adduxerim.

At omnia haec frustra sunt disputata, si rationibus ex ipsa epistola Petrina petitis (*argumenta interna* dicunt) persuaderi queat, eam non ab apostolo scriptam, sed foetum impostoris esse, qui seriori aevo auctoritatem magni nominis eimentiri ausus sit. Meum ergo est, ut ista argumenta, quorum plurima nuper denuo confidenter in medium prolata sunt, diligentiori examini submittam.

S E C T I O Q U A R T A.

*Expenduntur argumenta, dicunt interna, quibus ad
epistolae posterioris Petrinae γνησιότητα sollicitandam
ufi sunt recentiores.*

1) Nonnulli recentiores αὐθεντικῶν ep. Petrinae posterioris in dubium vocarunt, quod sententiis quibusdam in ea offendeantur, quae in priori Petri epistola atque in eius orationibus a Luca Actis apostolorum (c. I, 16. II, 14. III, 12. IV, 8. V, 29. VIII, 20. X, 34. XI, 5. XV, 7 seqq.) insertis non existunt. Verum hac ratione nil certi concludi potest, nec quoad alios auctores antiquos ita concludi solet. Quis enim *Ciceronis Quaestiones Tuscul.* pro libro supposititio declarare auderet, si quas in iis sententias insolentiores reperisse crederet, quae in libris *officiorum* aliisque Ciceronianis desiderantur? — Loca, quae quiddam offensionis habere putentur, ex nostra ep. eruerunt c. III, 5—7. 10—13, ubi de coelo et terra, quae olim (ἐκπαλαί) exstiterint atque de mundo hodierno aliquando vi ignis perituro elementorumque consummatione agitur. At nullo modo probari potest, Petrum apostolum ea scribere nequivisse. Scriptores N. T. haud raro traditionibus mythisque vulgaribus, maxime Judaeorum sese accommodarunt. Videtis 1 Cor. X, 4. i) et Jac. V, 17 k). Petrus ipse in epistola priori ad id genus popularis demonstrationis descendisse videtur c. III, 19. 20. l) et IV, 6. ubi Christus, supplicium passus, (πνεύματι) in

i) ibique *Weistonium, Semlerum et Schulzium.*

k) ad quem locum *Storrii* Opusc. acad. Vol. II. p. 73. conferenda sunt.

l) Hanc locum vexatissimum constat, postremis annis a pluribus interpretibus, e. gr. *Pott, I. E. C. Schmidt, Vogel, Gabler, Birch* (in Prolegg. ad auctarium cet. p. LIV), *Stange* scite docteq. tractatum esse. Quam interpretationem supra indicavi, praetuli non nisi accuratiori examinatione instituta.

in Orcum se contulisse ibique animis corpore exutis praedicasse traditur. Immo ibi etiam aliquoties instantem mundi consummationem omniumque rerum vicissitudinem tetigit c. IV, 7. 13. 17. Ceterum quomodo fieri potuerit, ut persuasionem de coelo terraque aliquando crematuris novoque mundo inchoaturo indueret, iam supra p. 54. 55. paucis ostendi. Dictum illud vero (c. III, 5.) de coelo terraque, quae olim fuerint, nihil offendere nullumque scrupulum iniicere potest, si ad tempus referatur, quod diluvium Noachicum praecedebat et quasi aliam mundi generisque hominum epocham facere putabatur. Videtur Judaeos, qui ad *φιλοσοφούμενα* animum applicuerant, opinio tenuisse, mundum olim *aqua* tempore Noae omnia inundante transformatum, immo innovatum esse, in posterum vero *igne* immutatum iri *m*).

2) Aliud argumentum, quod ad epistolae *γνησιότητα* sollicitandam multi gravissimum putarunt, a stili discrepantia, quae inter utramque ep. Petrinam intercedat, desumitur. Veterum iam *plerosque* hoc argumento usos fuisse, ex testimonio *Hieronymi* supra p. 18. et 55. allato constat. An voce „*plerisque*“ homines suae aetatis, an superioris quoque significare voluerit, est quidem in ambiguo. Certum vero est, hanc veterum auctoritatem suspicioni recentiorum magnum pondus addidisse. Distincta tamen exempla ad discrepantiam stili in utraque ep. probandam, quantum scio, nusquam sunt in medium prolata. Nec defuerunt viri, qui erudita argumentatione nisi suspensionem ipsam removere, vim certe, quae illi ad labefactandam epistolae *αὐθεντία* inesse crederetur, infringere studerent. Et sane mirandum, nuper idem argumentum a stili diversitate petatum simpliciter recoqui tantumque ei tribui potuisse. *Nietzsche* enim et qui apprime cum eo facit, *Pottius* ll. cc. solerter exposuerunt: quam parum praesidii in eo quaerendum sit, quum ex quinque prioris epistolae capitibus vix definiri queat, quid stilo Petrino proprium sit, quidve ab eo recedat, quumque negari non possit, dictionem eiusdem auctoris pro temporis ac materiae diversitate saepius maxime differre. Hocce posterius praeprimis in secundam ep. Petrinam valet; in ea enim et maxime in secundo eius capite, ubi stilius magis quam in binis ceteris capp. discrepare visus est, longe alia res, quam in prima ep., pertractatur; inde auctor etiam ex aliis fontibus, quam quum primam epistolam scribebat, hausisse existimari potest et forsan ad peculiarem

m) Cf. *Schoetgenii* h. h. et t. ad 2 Petri III, 6. 7.

ipforum haëreticorum dictionem respexit. Nihilominus stilum in utraque epistola multis modis mire similem esse amiceque congruere, duumviri laudati tot exemplis evicerunt, ut, nisi putarem in singulis quibusdam eligendis et collocandis ab iis discedendum esse, rem retractare superfedere possem. Reperimus in utrisque epistolis *non tantum* eandem auctoris hebraicam cogitandi et dicendi indolem, loca V. T. pari modo omiſſis allegandi formulis orationi intertexta, *interdum* quoque impeditiorem periodorum constructionem, quae exiguum bene et perspicue scribendi facultatem prodit *n*), *sed* apparet *etiam* ex utriusque ep. dictione ille fervidior animi sensus, quem utpote Petro inprimis proprium ex evangelistarum commentariis novimus. Orationem in posteriori ep. passim vehementiorem ideoque duriorẽ esse, quam in priori, quis miretur, dummodo reputet, apostolum ibi iusto odio atque ira in scelestissimos doctrinae morumque corruptores incensum scripsisse? — Contra mirari liceat, quod animi sui aestum tam facile effervescentem non saepius in prioriepistola monstraverit *o*). Ceterum in utraque epistola reperiuntur periodi, quae novis membris annexis sive interpositis in longitudinem iusto maiorem accreverunt (1 ep. I, 2—12. 17—21. II, 21—25. III, 18—22. 2 ep. I, 3—7. II, 1—3. 4—10. 10—16.), item eadem sententiarum repetitiones (1 ep. III, 17. coll. 14. et c. II, 19. 20. 2 ep. I, 10. coll. 5—9. III, 12. coll. 10. et 14. coll. 12.), eadem opposita (1 ep. II, 16. 2 ep. II, 19.) audacesque imagines ac figurae, non quidem expresse eadem, attamen ex eodem ingenio facile derivandae (1 ep. I, 7. 23. 24. II, 2. 4. 5. IV, 10. V, 2—4. 8. 2 ep. I, 13. 19. II, 12. 17. 22. III, 10); immo occurrunt eadem vocabula eaque eodem sensu inusitatiorei (ἀναστρεφῆ et ἀναστρεφεῖται 1 ep. I, 15. 17. 18. coll. 2 ep. II, 7. 18. III, 11. ἀρετῇ syn. vocibus δόξα et αἶνος = כבוד ודוד 1 ep. II, 9 coll. 2 ep. I, 13. αἰώμος καὶ ἀσπίλος 1 ep. I, 19. coll. 2 ep. III, 14. et II, 13. quo loco postler. σπιλοι καὶ μωμοὶ memorantur. κριμα et κρις pro κατακριμα eet. passim in utraque ep. — ὁ καλεσας, quo Deus denotatur, 1 ep. 15. et 2 ep. I, 3. πειρασμός 1 ep. I, 6. coll. 2 ep. II, 9. πορευεσθαι, indulgere,

n) Jam b. Morus (in *Praelectt. in Jacobi et Petri epp.* ed. Donat p. 214 et 215) bene monuit, Petrum in utraque ep. mox difficilior, mox facilius scripsisse.

o) Adſunt tamen ibi quoque loca, quae ſingularem animi ardorem produunt, c. gr. c. II, 21—25. III, 18—22. IV, 1—4. V, 2. 3. 8—10.

gere, 1 ep. IV, 3 coll. 2 ep. II, 10. III, 3. χορηγεῖν 1 ep. IV, 11 coll. ἐπιχορηγεῖν 2 ep. I, 5 et 11 p)). — Quamvis satis larga sit haec exemplorum similitudinis, quae inter utramque ep. intercedit, messis, tamen non diffidendum est, ea nihil probari, si epistolae posteriori vera inhaereant impostoris vestigia, qui Petri auctoritate atque persona abusus esset; quum haec vero plane absunt pp), locorum similium comparatio ad stabilendam epistolae ἀνθεντιαν, certe ad suspicionem discrepantiae dictionis repellendam omnino facit. Vim autem ac momentum huius comparationis efficacius intelliget, qui simul cum hisce epp. Petrinis in canonem N. T. receptis epistolam ad Jacobum Petro suppositam q) comparaverit. En quantum distet ab illis!

3) Palmarium argumentum, quo maxime permoti nonnulli recentiorum r) epistolam posteriorem Petro apostolo abiudicandam esse censuerunt, situm est in loco ep. c. III, 15. 16. Postquam auctor v. 14 et init. v. 15 lectores adhortatus est, ut integri vitae scelerumque puri futuram meliorem in coelo conditionem exspectarent, nihil solliciti de mora extremi iudicii non nisi lenitate divina protracti, ista subiunxit:

„καθώς και ὁ αγαπητος ἡμῶν ἀδελφος Παυλος κατα την αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἐγράψεν ὑμῖν, ὡς και ἐν πασαις ταῖς ἐπιστολαῖς, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τῶν ἐν οἷς s) ἐστὶ δυσνοητα τινά, αἱ οἱ ἀμαρτεῖς και ἀσημεῖτοι στρεβλῶσιν, ὡς και τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.“

Mirantur interpretes, tam amice mentionem fieri Pauli, ethnicorum apostoli; magis mirantur, omnes Pauli epistolas quasi iam in unum corpus redactas ingenue citari. Scimus omnino ex ipsius Pauli narratione (Gal. II, 11 — 14 t)), aliquando Antiochiae disceptationem inter Petrum et Paulum

p) De conspiratione sensus in singulis locis utriusque epistolae infra in sect. V. §. 4. proponuntur exempla.

pp) Cf. infra sectionem quintam.

q) Cf. FABRICII cod. apocryphus N. T. P. II, p. 907 — 913.

r) praeter I. E. Schmidium et Welckerum VV. CC. etiam censor eruditus in (Hal.) Ephemerid. univers. lit. anni 1805. Nr. 58.

s) Haec lectio vulg. οἷς varianti αἷς praeferenda esse videtur utpote difficili; nititur quoque auctoritate plurimorum testium veterum, et a recentioribus criticis, Griesbachio, Matthaei cet. in textu servata est.

t) ad quem loc. b. Koppius conferendus,

lum exortam esse, quum ille a sententia, quam olim ipse Hierosolymis in confessu apostolorum (Actor. XV, 7—29) strenue atque apertius proposuerat, ex nimia animi facilitate discedens, convictum christianorum, qui olim ethnicae religioni addicti fuerant, abhorreret, placitis Ex-Judaeorum iusto nimis obsequiosus. At minime sequitur, mutuam inimicitiam ab eo inde tempore inter utrosque apostolos obtinuisse, ita ut alter alterum honoris causa ne commemorare quidem voluerit. Ipse Paulus in illa ad Galatas epistola (c. II, 9) paucis annis post conventum Hierosolymitanum scripta honorificentissime Petri mentionem fecit *v*) et insuper satis magnum temporis intervallum inter illam Antiochensem disceptationem huiusque epistolae originem fuit, ut merito credi possit, apostolos, qui utrique summam diligentiam in doctrina christiana, alter inter gentiles, alter inter Judaeos (Gal II, 7. 9. coll. Rom. XV, 16) propaganda posuerunt ergoque in ardore salutem hominum ex praeceptis Christi promovendi plane consenserunt, iam dudum ad mitiorem erga se invicem animi sensum rediisse, quum Petrus, si quidem auctor epistolae putandus est, illa verba scriberet. — Quod vero alterum scrupulum attinet inde iniectum, quod v. 16 collectionem epistolarum Paulinarum quoquo versus divulgatam innui putant, regeri potest, verba *εν πασαις ταις επισολαις* sic iusto pressius accipi, quum nihil cogat, ut de integra collectione omnium, quascunque Paulus scripserit, epistolarum cogitemus. Auctor potius existimandus est eas tantummodo Pauli epistolas spectasse, quae ei innotuerant quasque etiam lectoribus suis innotuisse credebat *x*). Et cur fieri non potuisset, ut Petrus eiusque lectores *aliquis* cognoscerent epistolas Paulinas? — Eum haud continuo intra fines terrae iudaicae mansisse, iam inde liquet, quod Antiochiam veniret, quum Paulus ibi commorabatur. (Gal. II, 21.) Praeterea, quod iam supra in transcurso monebam, vix negari potest, Petrum olim in provinciis asiaticis (iis scil., quae in prioris ep. inscriptione expresse nominantur) aliquamdiu

v) Sunt quidem nonnulli interpretes (c. gr. cel. *Augusti* in libro: *Die karbol. Briefe neu übersetzt*, Lemgov, 1801, p. 2 et 3), qui Paulum Gal. II, 9 verba *οι δοκυντες συλαιοι* itemque locum 2 Cor. XI, 5: *λογιζομαι μηδεν υπερηκειναι των υπερλιαν αποστολων* putent δι' ειρωνειαν scripssisse. At equidem mihi id persuadere non possum. Contextus locorum talem interpretationem minime flagitat.

x) Constat in omnibus linguis, antiquis et recentioribus, saepe de *universo* dici, quod tantum *de parte* intelligendum.

diu degisse. Ex rerum enim, quas in priori ep. tractat, atque ex interiorum animi sensuum, quos tam lucide enunciat, ratione perspicuum est, mutuam apostoli lectorumque eius cognitionem et familiaritatem aliam fuisse, quam quae inter homines conciliatur, quibus nunquam, ut ita dicam, *προσωπον προς προσωπον* videre licuit. Sin vero in illis regionibus *) inter christianos commoratus est, dubitari nequit, quin ibi *nonnullas* epistolarum Paulinarum oculis usurpaverit. Sane non potuit non cupidissimus esse literarum, quae ab illo studiosissimo rerum christianarum adiutore proficiscebantur. Opportunitas vero earum adipiscendarum deesse non potuit ei, qui ipse apostolus erat. Nil obstat, ne putemus, Petrum epistolam ad Galatas et utramque ad Thessalonicenses, quas Paulinarum, quae supersunt, primo scriptas esse constat, in Asia vidisse. An Pauli quoque epistolas ad Ephesios, Colossenses et Philippenses in ipsa Asia viderit, non asseri potest; sunt enim serius scriptae, quam quo tempore Petrum in Asia fuisse probabile est. Si vero in extremo vitae actu Romam venerit, (quod vix in dubium vocari posse, iam supra monui), omnino credere licet, ibi ei non modo epistolam Pauli ad Romanos superiori tempore scriptam, sed etiam exempla illarum epistolarum in promptu fuisse, quas Paulum, quum Romae in vinculis tenebatur, ad ecclesias asiaticas scripsisse non est ut dubitemus y).

Et

- *) Nolo commemorare, *Petrum* ex dicto ep. prioris c. V, 13. in *Babylonia* quoque olim degisse videri adeoque ut hanc terram adiret, non potuisse quin multas provincias *Astiae minoris* peragraret. Nolo id commemorare, quum argumentatio supra proposita iam satis moveat, ut *Petrum* in iis regionibus, ubi theatrum Pauli apostoli erat, aliquamdiu commoratum esse putemus quumque verba illa 1 ep. V, 13. *απαζ. υμας η εν Βαβυλωνι συνεκλεκτη* ambiguae sint interpretationis. Mihi quidem ut olim multis auctoribus syriacis (v. *Affemanni* Diff. de Syris Nestor. in Bibl. orient. T. III. P. 2. p. IV — VI) itemque Erasmo, Drusio, ut recentiores taceam, maxime ad probabilitatem ea interpretatio accedere videtur, qua *Βαβυλων* non tropico, sed proprio sensu accipitur. In *Babylonia*, superioris *Astiae* provincia, multos *Judaeos* vixisse satis constat ex *Philone* de leg. ad Cai. ed. meae p. 259 et 297, ubi etiam locos consonantes *Fl. Josephi* adduxi. Ubi *Judaei* fuerunt, ibi etiam doctrinam christianam doceri potuisse, non est ut moneam.
- y) Cf. SCHMIDTII *Historisch-kritische Einleitung in's N. T.* §. 85 — 87, et §. 119. — Exempla epistolarum, quas Paulus Romae scripsit ibi per eius discipulos et sectatores sumpta fuisse, pluribus ex causis maxime

Et quid vetat conicere, Petrum alias quoque Pauli epistolas, quam quae hodie superflites sunt, vidisse, immo eas ipsas, quarum in hoc dicto (c. III, 15. 16) rationem habuerit, tales fuisse, quae ad nostram aetatem non pervenerint 2)? — Insuper iam diu viri docti non tantum inde, quod epistola ad Ephesios tanquam encyclica considerata est, sed etiam ex aliarum Pauli epp. locis (Col. IV, 16. 2 Theff. II, 2) iuste collegerunt, aliquas huiusce apostoli epistolas iam eo adhuc vivo extra ecclesias, quibus scriptae erant, fuisse divulgatas a). — Hisce expositis vis argumentandi, quam ex loco allato (2 Ep. III, 15. 16) quaesiverunt, manifesto convellitur. Si quem vero offendat, quod alter apostolus alterius scripta nominatim memoraverit, is quaeso meminerit, simile exemplum in V. T. exstare. Jeremias enim c. XXVI, 18 alius vatis Hebraeorum, Michae, dictum ex eius c. III, 12 nominatim atque ad verba allegavit. Praeterea vel ipsam causam, quae Petrum moverit, ut ad Paulum eiusque epistolas provocaret, divinare possumus. Sicuti enim verisimillimum est b), Paulum consulto in epistola ad Galatas (c. II, 11 sqq.) causas et modum disceptationis olim Antiochiae inter ipsum Petrumque ortae exposuisse, ne quis de ea inique iudicaret suamque cum Petro in rel. christ. tradenda consensionem in dubium vocaret, ita etiam conicere licet, Petrum hoc loco eadem ex causa amicissimam Pauli scriptorumque eius mentionem fecisse. Deinde si *ψευδοδιδασκαλοι* dicta quaedam Paulina, quae Christi *παρεσιαν* spectarent, perversè interpretarentur indeque eo facilius infcios et infirmos (*αμαθεῖς καὶ ἀσηκτους*) in errorem ducerent, Petro omnino debebat necesse videri ut, postquam ad

xime est probabile. Petrus ergo, qui verisimiliter non multo ante Pauli mortem Romam venisse credendus est (eum iam tum temporis ibi fuisse, quum Paulus epistolas ad Philipenses, Eph. et Coloss. scriberet, merito dubitari potest, quum Petri nulla in his epp. mentio facta sit), haec exempla procul dubio cognoscere potuit.

- 2) Est notissima observatio recentiorum eruditorum, Paulum apost. probabiliter per triginta fere annos, quibus in res christ. promovendas summam operam impendit, plures quam, quae hodie leguntur, epistolas scripsisse et fortasse nonnullas iam ante epistolam ad Galatas, quam inter superstites primam scripsit demum 14 circiter annos, postquam ad sacra christiana se converterat. Unam atque alteram epp. Paulinar. interiisse, iam satis evincitur locis 1 Cor. V, 9 et Phil. III, 1.

a) Cf. WEBER *Beiträge zur Geschichte des N. T. Kanons*, p. 84 sqq.

b) Cf. KNAPP II ser. I. p. 508.

ad *ψευδοδιδασκαλῶν* refellendos veriora de reditu Christi exposuerat (c. III, 4 — 14), suum Paulique consensum expresse affirmaret c) — Si hac ratione, quam partim b. *Storrius* d) praeivit, consilium sensumque auctoris, quum versus 15 et 16 scriberet, fuisse accipiamus, omnes difficultates criticae atque exegeticae evanescent, quas multi viri eruditi, adhuc nuper, huic loco inesse contenderunt. Neque opus est coniectura, quam nonnulli totum dictum *καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητός* — — *ἀπαλειαν* ab aliena manu Petro adsutum esse crediderunt e).

4) Nonnulli *αὐθεντιαν* epistolae Petrinae posterioris impugnarunt dicendo, auctorem personam apostoli Petri studiosissime sibi sumsisse et vindicasse, ita ut in suspicionem simulationis incurrat. Excitarunt loca c. I, 12 — 15. 16 — 18. II, 1. III, 1. 2. 15. — Verum enim si omnia alia, quibus commoti Petro epistolam abiudicarunt, nihil vere probant atque e contrario multa partim iam supra exposita, partim posthac in sect. Vta exponenda ad epistolae *αὐθεντιαν* firmandam praeclare consonant, perspicuum est,

c) Nonnulli singularem locum ex epp. Paulinis hodie superstitibus eruere voluerunt, cui Petrus verbis *Παῦλος ἐγραψεν ὑμῖν* (v. 15) alluserit. Alii dictum ep. ad Romanos c. II, 4 aut IX, 22, alii Hebr. X, 25 attulerunt, sed nec unum nec alterum vere convenit. Cf. *Pottium*, qui probabilius coniecit; Petrum ad deperditam quandam Pauli epistolam spectasse. Ceterum ad verba v. 16 *ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς* b. *Morus* iuste annotavit: „Loquitur Petrus de adventu Domini, de fine mundi et iudicio. Quod autem Paulum in omnibus suis epp. harum rerum mentionem facere dicit, id non eget verbis. Quoties enim de futura illa conditione et rerum statu loquitur!“

d) in *Diff. de catholicar. epp. occasione et consilio* (inserta *Opuscul. acad.* Vol. II, p. 367 seqq.) § 1.

e) Effet quoque haec coniectura minime probanda; excluso enim illo dicto „*καθὼς — ἀπαλειαν*“ manifesta lacuna esset inter adhortationes v. 14: *Διό, ἀγαπητοί, — σωτηρίαν ἡγείσθε* atque v. 17: *ὑμεῖς ἐν, ἀγαπητοί* cet. Alia res est, annon verba v. 16: *ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς* pro spuris habenda sint; sapiunt omnino glossam, quae iam in primis seculis adscribi potuit, praesertim textui *codd.* qui forsan in antecedd. pro *οἷς* praeberent *αἷς*. Nec tamen negaverim, Petrum ea scribere potuisse. Cf. *Storr.* l. c. in *Opuscul.* p. 369 nota 8.

est, illam obiectionem fundamento suo esse destitutam. Dicta, quibus impostorem inferioris aetatis ad personam divi Petri sustinendam callide usum esse autumant, sunt potius luculenta certaue veri Petri nec simulantis nec dissimulantis indicia. Insunt quoque locis adductis nulla, quae suspicionem vere creare possent. De binis eorum tamen pauca dicenda sunt f). Verba capitis I, 14:

„εἰδὼς, ὅτι ταχὺν ἐστὶν ἡ ἀποθνήσκειν τὸ σκῆνωματός μου, καὶ ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσε μοι.“

non solum aliqui eorum, qui *αὐθεντιαν* epistolae follicitarunt, sed etiam nonnulli, qui subierant vindicis seu interpretis partes g), ita acceperunt, ut auctorem ad verba Christi Joh. XXI, 18. 19. respexisse putarent. Verum vix iuste. Fac enim, evangelista vel qui alius capitis XXI i. e. *appendicis* evangelii Johannei auctor putandus h), verba Christi recte intellexerit de *mortis* genere, cui Petrus occubiturus sit, minime tamen apparet, quomodo auctor epistolae inde *ταχὺν ἀποθνήσκειν τὸ σκῆνωματός μου* colligere potuerit. Quare omnino praestat assumere, Petrum respexisse aliud dictum Christi, alia occasione auditum idque nobis in commentariis evangelistarum haud traditum vel quum demum triginta et quod excurrit annos post Christi e vita discessum Petrus mortem obiret adeoque Christus ei *celerem* mortem praedixisse vix putari queat, Improbabilius est, Petrum h. l. visionem quandam in mente habuisse, quam paulo ante, quam ista scriberet, forsan per somnium sibi contigisse credebatur. Constat Paulum quoque interdum (2 Cor. XII, 1 seqq.) ad singulares visiones provocasse, quae sibi contigissent. — Alius locus, qui novissime utpote talis tentatus est, ubi impostor personam Petri gerere annitendo simulationem suam prodiderit, est c. III, 1:

„Ταυ“

f) Locus c. III, 15 paulo ante in §. 3 pertractatus est.

g) c. gr. b. *Michaelis* in libro: *Einleitung in die göttl. Schr. des N. B.* §. 254. et ven. *Haenlein* in: *Handbuch der Einleitung* cet. P. I. p. 200.

b) Constat, post *H. Grotium* et *Jo. Clericum* recentiori aetate *S. V. Paulum* (v. N. *Repertorium für bibl. und morgenl. Lit.* P. II. p. 327 sqq.) et *cel. Gurlittum* (in *specim. tertio lectt. in N. T.* edito Hamb. 1805) *αὐθεντιαν* huius capitis docte et subtiliter impugnasse simulque Christi sensum (v. 18) a capitis conscriptore perperam esse intellectum non sine veri specie demonstravisse. Ipsum caput d. Joanni vindicare studuit, *cel. Pauli* obiectiones respiciens, *cl. Hug* in libro inscripto: „*Einleitung in die Bücher des N. T. Erstes Heft.* (Basil. 1797.) p. 200 sqq.

„Ταυτην ηδη, αγαπητοι, δευτεραν υμιν γραφω επισολην, εν αις διεγειρω υμων εν υπομνησει την ειλικρινη διανοιαν cet.

Putatur i), his verbis utrique epistolae Petrinae idem consilium idque contra veritatem subiici. — Verum hoc modo verba textus inique premuntur. Auctor minime contendit, se in ista atque priori ep. plane idem secutum esse *consilium* (— quod si vel impostor dixisset, sane maxime stultum sese gessisset, quoniam ex ipsis epp. facile refutandus, ergo suo ipsius ense quasi iugulandus fuisset —); innuit tantum, quod in utrisque epp. consilium vere commune habuit, nempe eum animi sensum, qui doctrinae christianae congruat, i. e. sincerum virtutis amorem in lectoribus suis excitandi (την ειλικρινη διανοιαν διεγειρειν k)) ideoque (v. 2.) dicta prophetarum V. T. ad Christum eiusque regnum spectantia (cf. 1 Petr. I, 10—12 coll. 2 Petr. I, 19—21.) simulque praecepta ab apostolis coram tradita (1 Petr. I, 2. et 2 Petr. I, 1.) in memoriam revocandi. In hac rerum similitudine tamen magnam quoque dissimilitudinem inter utramque epistolam intercedere, negare sane nec voluit nec potuit l).

5)

i) Cf. Schmidii clavem phil. exeg. in N. T. contin. a Welckero p. 206.

k) Huc tendunt egregiae praescriptiones et admonitiones in utraque epistola tam frequentes, ut exempla excitare non opus sit.

l) B. Berger in libro: *Versuch einer moral. Einleitung in das N. T.* V. II. p. 383 et 393 contendit, utrasque epistolas Petrinas in arctissimo esse conexu; in priori enim apostoli fuisse consilium, quosdam errores, qui ne christianis perniciosi forent, timendi erant, in universum eo modo repellendi, ut verae doctrinae christianae decreta studiosius inculcarent; in posteriori vero eum id egisse, ut *ψευδοδιδασκαλς*; singulosque eorum errores, quos usque quaque disseminatos videret, acrius et distinctius impugnaret. Qua sententia adoptata, utrique epistolae omnino iuste idem consilium pleniori sensu adscribi posset, quod Bergerus quoque fecit, ita ut inde argumentum magni ponderis, quo posterioris epistolae *αυθεντια* firmari queat, sumendum esse putaret. At mihi quidem talis nexus utriusque epistolae non satis certus esse videtur. Bergerus ad sententiam suam probandam comparavit locos 2 Petri II, 10 et 1 Petr. II, 13—17 ergoque vocibus *κρυπτ.* et *δ.ξ.* magistratus publicos denotari accepit, cui interpretationi contextus ratio valde refragatur, id quod ex supra p. 34. 35 et p. 36 (nota r) annotatis elucebit.

5) Levius est argumentum, quod ad seriore[m] epistolae aetatem probandam peti[tu]m est e loco c. III, 4. Ibi auctor falsos doctores, quos versu praecedente *εμπαίκτας* vocat, interrogantes facit:

„*πῶς εἰν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρσσίας αὐτῶν;*“ *m*).

Talem interrogationem contenditur, aevo apostoli Petri nondum potuisse iniici; Paulum prohibuisse 1 Thess. V, 1, ne curiosius *ἡμέρα κυρίου* expectaretur *n*). — At quidni triginta et quod excurrit, annis post Christi obitum praeterlapsis homines *σαρνικαί, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι* (c. III, 3) ad probos doctrinae christianae sectatores, qui lactifsimam spem *τῶν εἰπέναι εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν κυρίων καὶ σωτηρίας* I. X. (c. I, 11.) fovebant, irridendos et cavillandos illam interrogationem movere potuerint? Immo fuerunt sane multi christiani, qui, etsi non corruptelarum illecebris irretiti, desiderio tamen tranquillitatis, amplitudinis et felicitatis, quas sibi in regno illo insigniori a Christo redeunte inaugurando pollicebantur, moram *τῆς παρσσίας Χριστοῦ* impatientius ferrent. Ipse Paulus apostolus in illa ad Thessalonicenses ep. multo ante posteriorem Petrinam scripta iam tales christianos respexisse videtur nec a probabilitate abhorret, ipsum locum adversus nostram epistolam excitatum (1 Thess. V. 1. 2.), qui sensu suo enm dicto in nostra ep. c. III, 10. plane consentit, oppositum fuisse christianis, qui similiter, quamvis animo non aequ[e] impio et malevolo, interrogaverant: *πῶς εἰν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρσσίας αὐτῶν;* — Alia, quae moneri s. annotari possent, iam occuparunt *Nietzsche* (l. l. p. 33—46.) et *Pottius* (in Prolegg. l. p. 169. 170.) in argumentatione contra *Grotium*.

Iamiam rationibus, quibus inducti viri eruditi epistolam a scriptore inferioris aetatis, qui Petri apostoli nomen et auctoritatem fraudulenter sibi arrogaverit, profectam esse statuerunt, examinatis atque excussis o), superest

m) Scripsit auctor *αὐτῶν*, licet in proxime antecedentibus non memoretur Christus, Procul dubio dedit verba ipsis *ψευδοδιδασκαλοῖς* usitata, qui Christum sive κατ' ἐξοχὴν sive *εἰρηνικῶς* vocarent *αὐτόν*.

n) Cf. *Schmidtii* clavem cit. p. 183. 84.

o) Argumentum ad *αὐθεντικὴν* epistolae Petrinae labefactandam inde peti[tu]m, quod magna eius pars ex epistola Judae decerpta esse credebatur, hac sect. quarta praeteriri poterat, quoniam est sect. secunda profligatum.

est, ut coniecturas expendam, quibus nuper consilium divinare voluerunt, quod falsarius in epistola concinnanda secutus sit. Ven. *Schmidtus* p) duas proposuit coniecturas. Ex priori fictam esse existimat epistolam, ut hominibus religionem christianam amplexis persuaderetur, Petrum et Paulum in extremo vitae cursu fuisse reconciliatos; quae persuasio ut firmaretur, ecclesiae catholicae maxime interfuisse. Similis, immo fere eadem est sententia, quae in cel. *Henkii* promptuario q) memoratur, epistolam nempe Paulo et Petro iam vita defuncto in eum finem esse conscriptam, ut sectatores Pauli et Cephae (1 Cor. I, 12.) inter se dissidentes ad consensum ducerentur. Sed vir eruditus, qui l. c. hancce *ὑποθεσιν* ab alio acceptam, ipse ab ea discedens, in lucem protulit, simul iuste monuit; dubium esse, an illud *χρῆμα* universe regnaverit et utrum deinde post obitum apostolorum quoque existerit. Maxime vero ex meo quidem sensu coniectura eo subvertitur, quod ad illum finem referri potest unicus tantum locus c. III, 15. 16. Nonne is, qui posteriori aetate epistolam in talem finem componere voluisset, consilium suum in tota ep. ante oculos habere ideoque prorsus alia tractare debuisset? Vix poterat auctor in animum inducere, ad illud partium studium (si vere posteriori aetate inter christianos perduraverit) removendum valiturum esse, si nil ageret, nisi ut obiter memoraret, Paulum, carissimum fratrem, pariter in epp. suis ad probam cogitandi agendique rationem et ad tranquillam supremi iudicii expectationem excitasse. Discrimen, quo olim utrique apostoli et qui ab eorum partibus stabant, a se invicem discedebant, in re plane alia positum erat, in quaestione scilicet, quid consuetudini et placitis Judaeorum, qui ad religionem christianam se convertissent, salvis huiusce praeceptis et institutis, concedi queat. Ceterum iam supra p. 64. indicavi, ipsum Petrum eam ob causam Pauli atque epistolarum eius mentionem facere potuisse, ut iniquas hominum opiniones de dissensu inter ipsum et Paulum removeret. — Ex altera, quam *Schmidtus* proposuit, coniectura fingit, epistolam esse compositam, ut damnum amoveretur, inde metuendum, quod Christi ad extremum iudicium adventus in scriptis apostolorum, quasi proxime inflaret, annuncius usque tamen moraretur; ne auctoritas apostolorum labefactaretur, epistolae auctorem Petri apostoli personam sibi accommodasse. Verum quamquam omnino in propatulo sit, auctorem inter alia id quoque consilii habuisse, ut lectores suos de reditu Christi nec in dubium vocando nec immodeste efflagitando doceret, nescio tamen quid obstet, ne ipsum apostolum Petrum

p) *Historisch-krit. Einleitung in's N. T.* §. 156.

q) *Neues Magazin für Religionsphilos., Exegetik* cet. Vol. III, p. 319.

trum tale consilium iniisse putemus r)? Sane nulla urget necessitas, ut ab aliquo fraudatore, quantumvis pium dixeris, epistolam compositam esse opinemur. — Qui novissime eius *αὐθεντία* impugnavit, *Welcherus* s), singulare consilium quod auctor Petri personam suscipiendo persecutus sit, definire non audet. Ratio vero, qua epistolam exortam esse coniicit, corrui et evanescit cum fundamento, cui est superstructa, opinione nempe, qua ex epistola Judae Petrina transcripta esse putatur. Est quoque per se valde improbabilis t). Inde quod ecclesiae, quibus scripta est epistola, in fronte eius haud nominatae sunt, fraudem auctoris efficere minime licet, quod ut argumentis demonstremus, non opus erit.

r) Adderem, *Paulum* etiam in ep. secunda ad *Thessalonicenses* c. II, 1 seqq. idem fere consilium secutum esse, nisi recorderer, vel contra *γνησιότητα* huiusce ep. Paulinae dubitationem a *Schmidtio* iniectam esse. Vid. viri acutissimi libr. cit. p. 256. 57. — Ex mea quidem sententia loca 1 Thess. IV, 15 (coll. V, 1. 2) et 2 Thess. II, 1 sqq., quae inter se pugnare videntur, haud difficulter conciliari possunt, dummodo accipiamus, apostoli in secunda ep. consilium fuisse, ut quod olim de reditu Christi scripserat, quodque nonnulli iusto pressius interpretati erant, distinctius exponeret. In ep. priori l. c. (ut et in ep. prima ad Corinthios c. XV, 51. 52 serius scripta) omnino ita locutus est, ut existimasse videatur, Christum rediturum esse, priusquam omnes homines, qui tum temporis vivebant, vita defuncti essent. Id in ep. ad Thessalon. secunda l. c. minime retractat; eos vero, qui inde *παρουσίαν* Christi propediem eventuram esse collegerant, edocet, eam, quamvis omnino immineat, tamen non nisi antea horrenda quaedam evenissent, expectandam esse.

s) in contin. cl. *Schmidt*. p. 187.

s) Subiungam ipsa verba cl. *Welckeri* e libro cit. p. 188: „Es bedurfte nur eines zufälligen Einfalles (!); es hatte ein Presbyter oder anderer Mann doch den Brief Judas abzuschreiben — dabei fühlte er, wie man ihn auch umändern könne. Vielleicht war einer ein besonderer Verehrer von Petrus, und da die Schriften der Apostel so ausgezeichnet verehrt wurden, so schien es ihm, als mache er Petrus ein Geschenk. (!) Der Brief Judas darf dazu nicht unwürdig scheinen. — Aber er lüthete sich, den Brief an bestimmte Gemeinden zu überschreiben. Dadurch würde der Nachfrage der Weg gebahnt worden seyn. Dieses Werk schlich aber doch im Verborgnen und kam nur gerade nicht zu der Kunde der Schriftst. im zweiten I. H. oder sie fanden es nicht der Mühe werth, von der unächten Schrift zu reden. Denn der Abstand von einer gemeinen Schrift zu einer der Apostel war gar groß!“ — Quanta veri speciei postrema dicta sint, ex sequenti sectione appariturum esse spero.

S E C T I O Q U I N T A.

Proponuntur argumenta ex ipsa epistolae Petrinae posterioris indole petita, quae eam genuinam esse luculenter evincunt.

Nonnulla, quae huc referri possent, in antecedentibus delibanda erant; graviora vero momenta iamiam singulatim atque uberius exponenda sunt.

1) In tota epistola nulla adsunt indicia, e quibus eam feriori aetate Petro apostolo suppositam esse vere eluceat. Quis nescit, libros spurios haud raro confutos esse sententiis et dictis aliunde quaesitis et male cohaerentibus? Nihil eiusmodi reperitur in epistola Petrina; nusquam sunt loca hiulca vel versiculi sensu suo a contextu alieni. Est potius per totam epistolam aptissimus nexus sententiarum atque verborum. Quamvis concedi potest, caput tertium nonnullo temporis spatio interposito additum esse, tamen ob summam stili argumentique congruentiam arctissimamque capitis cum antecedentibus connexionem non nisi ab eodem, qui duo priora capp. scripsit, auctore subiunctum apparet v). Deinde constat, scriptis adulterinis plerumque nisi multa, quaedam tamen inesse solere, quae nec cum re-

rum

2) *Grotius*, qui epistolam non a Petro Simeone apostolo, sed a quodam Simeone, qui episcopus Hierosolymorum fuisse et ad Traiani usque tempora vixisse dicitur, profectam esse statuebat, ex difficultate, quam ei locus c. III, 1 praebat, aliter se expedire non poterat, quam ut caput tertium novam epistolam censeret a prioribus capitibus seiungendam; sed quam vana omnia sint, quae circa nostram epistolam pro arbitrio suo ingeniique critici audacia coniecit, satis evicerunt *Nitzschius* et *Pottius* l. l. c. c. nec non vener. *Kleuker* in libro, cui titulum fecit: „*Ausführliche Untersuchung der Gründe für die Aechtheit und Glaubwürdigkeit der schriftlichen Urkunden des Christenthums*. Vol. I, p. 338 sqq. et Vol. III, p. 309 sqq.

rum enarratarum natura, temporumque ratione, nec cum animi indole et dictis eius genuinis, cuius sub nomine venditantur, consentiunt. Utar exemplo ad hanc materiem bene congruo. In libro apocrypho *κηρυγμα Πετρος* inscripto, cuius paucula loca a patribus ecclesiasticis decerpta ad nostram aetatem pervenerunt, Christus propria peccata confessus itemque paene invitatus ad accipiendum Joannis baptismum a matre sua Maria compulsus esse dicebatur x). Quod portentum, uti per se ab omni veritate et probabilitate aberrat, sic etiam relationibus evangelistarum et, quod prius commentum attinet, expressis Petri ipsius verbis in priori ep. c. II; 22. 23 luculentissime repugnat. Pariter etiam *epistola Petri ad Jacobum apocrypha* y) plura continet, quae Petrum apostolum scribere non potuisse, primo obtutu vel certe accuratius pensitanti facile est intellectu. Alia omnino ratio est ep. posterioris Petrinae in canonem N. T. receptae. Nihil prorsus offert, quod historiae doctrinae christianae, huiusque decretis, genio seculi apostolici et historiae rerum ipsius Petri vel eius cogitandi scribendique rationi contrarium esset. Quicquid istiusmodi epistolae adversarii, nimiae suspicioni se dantes eruere voluerunt, exactius ponderanti evanescit. Vid. sect. III et IV. Denique ne unicus quidem locus adest, quo auctor ulli factioni haereticae favorem auctoritatemque conciliaturus vel insolentiorum aliquam sententiam commendaturus videretur. Nihil apparet, quod impossibilem, vel probum vel improbum dixeris, movere potuerit, ut hancce epistolam Petro subiiceret, praesertim si Judae epistola iam antea exstitisset, quae est plurimorum, qui Petrinae *αὐθεντικῶν* sollicitarunt, opinio. Neque fuisset res facilis, Petri indolem sentiendi et scribendi probe imitari, tot indicia veri apostoli ex rebus, quae ad eum pertineant, petita concinne expromere simulque omnia evitare, quae auctorem fallaciter Petri personam usurpasse prodere potuissent. Quidni ergo, quum nulla vera fraudis vestigia detegi queant, apostolum, cuius nomen epistola inscriptum habet, verum certumque eius auctorem existimemus z)?

2)

x) Cf. incerti auctoris *tractatum de rebaptismo* inter opera Cypriani edit. Baluzii supra cit. p. 365. 66. Locus etiam excerptus existat apud Grabium T. I p. 69 et Fabricium P. III, p. 799 et 800.

y) iam supra citata ex Fabricii *cod. apocr.* N. T. P. II. p. 907 sqq.

z) Cf. Michaelis *Einleitung in die g. S.* cet. p. 1478. Haenlein *Handbuch der Einleitung* cet. Tom. I. p. 197.

2) Deinde si *sensum moralem, sensum vere christianum*, qui ex tota epistola elucet, perpendamus, sane non est ut suspicemur, auctorem fuisse impostorem. En locum praestantissimum, nullo vel maxime insigniori in utriusque foederis libris inferiorem c. I, 3—10, ubi auctor ad omnes quas-cunque virtutes utpote arctissimo vinculo copulatas studiose exercendas admonet! En repetitas adhortationes c. III, 1. 11. 14. 17. 18, quibus sensum religioni christianae consentaneum, sincerrimum nempe et ab omni vitio doloque alienum, excitare studet! Nonne ab omni probabilitate abhorret, hunc qui talia scripsit, dolose egisse, ita ut nomen atque auctoritatem apostoli sibi arrogaverit, quid? verbis illis *οὐ σεσοφισμένοις μυθοῖς ἐξακολουθησάντες* cet. (c. I, 16.) uti non erubuerit? Et qui fieri potuit, ut qui ipse fraudem consilio quantumvis pio moliretur, tanto animi fervore in doctores inveheretur, qui fictis sermonibus (*πλαστοῖς λόγοις* c. II, 3.) alios decipere studerent? — Si argumenta ab ipso sensu veri atque honesti pectori humano penitus insito petere liceat iisque vim aliquam inesse non prorsus denegemus, profecto non possumus, quin Petrum apostolum, quem *σωτῆρ* noster divinus, quae erat mentis eius perspicacia, primo adpectu hominem bonum probumque agnoverat (Matth. IV, 18. 19. Joh. I, 42.) quemque animi sui sensus apertius et fervidius ostendere solitum tota vitae eius historia edocet, verum putemus epistolae auctorem.

3) Denique epistola *non tantum* universo suo consilio, homines Judaeochristianos, ut in religione et virtute christiana colenda perseverarent atque ab erroribus et corruptelis fallacium doctorum caverent, studiose monendi, *sed etiam* singularum sententiarum vi et gravitate, sive ad dogmatum capita sive ad morum doctrinam pertineant, apostolo, qui salvatoris familiari consuetudine diligentiorique institutione fructus erat, est dignissima. Christum saepius de *ψευδοχριστοῖς καὶ ψευδοπροφῆταις*, qui brevi inter Judaeos exsisturi multosque in errores seducturi sint, fermocinatum esse, constat e locis evangelistarum supra p. 29. allatis. Ad potiores vero sententias, quas auctor epistolae exhibuit, pariter conferri possunt loca sententiosa dictorum Christi ab evangelistis traditorum. Loca conferenda non quidem ita consonant, ut commentarii evangelistarum pro fonte habendi sint, ex quo auctor epistolae hauserit, probant vero, auctorem aequae ac evangelistas Christo doctore usum esse atque ab ore eius pependisse. Juvat, dicta quaedam e nostra epistola atque ex orationibus salvatoris comparare.

a) Cap. I, 3. 4. legitur, homines ad religionem christianam felicitatemque inde redundantem invitatos esse, ut divinae naturae participes i. e. sentiendi agendique sanctitate Deo similes fierent *a*). Eadem sententia inest dicto *σωτηρος* illustri Matth. V, 48: *επειθε εν υμεις τελειοι, ωσπερ ο πατηρ υμων, ο εν τοις ουρανοις τελειος εστι.*

b) C. I 7. *τη φιλαδελφια* i. e. caritati, qua par est ut sectatores Christi sese invicem amplectantur, opponitur *η αγαπη* i. e. amor, quem omnibus hominibus cuiusvis loci et ordinis debemus. Eadem distinctio est in formulis divino praeceptori usitatis *αγαπην αλληλως* i. *αγαπην εχειν εν αλληλοις* Joann. XIII, 34. 35. XV, 12. 17. et *αγαπην τον πλησιον* Matth. XIX, 19. XXII, 39. Luc. X, 27 *b*).

c) Locus c. I, 19, ubi auctor lectores suos adhortatur, ut prophetarum V. T. de Christo vaticinia studiose scrutentur, mire convenit cum illo fervoris dicto celeberrimo Joan. V, 39: *ερευνατε τας γραφας* cet.

d) C. II, 5—7. proponuntur exempla Noachi diluvio non extincti, Sodomae vicinarumque urbium propter nequitiam exstirpatarum Lotique ob morum innocentiam omni periculo erepti; iisdemque exemplis Christus usus est apud Lucam XVII, 26—30 (coll. Matth. XXIV, 37—39), ubi adstantibus discipulis pariter de exitio hominum improborum una cum *παρεια* *τα υις τα ανθρωπων* imminente loquitur.

e) C. II, 19 et 20 sermo est de hominibus, qui licet doctrina christiana meliorem cognitionem consecuti sint, tamen vitiorum sordibus rursus inquinantur ideoque ad peiorem conditionem, quam quae iis antea obtigisset, delabuntur. Hic locus non tantum similitudinem habet cum dicto Christi parabolico Matth. XII, 45 coll. Luc. XI, 26, sed conspirat etiam cum sententioso illo epiphonemate in oratione, qua Christus ipsi Petro respondet Luc. XII, 47. (coll. 40. 41.) *c*). An verba Petrini c. II, 19 extr. *ω τις ηττηται,*

τατα

a) Hunc esse sensum verborum: *θειας κοινωνον γνωσθαι φουσεως*, e toto contextu patet, maxime verbis seqq. *αποφυγοντες της εν πεισμα εν επιθυμια φθορας*. Illustratur etiam locis parallelis I Petri I, 14. 15. Rom. XII, 2. Hebr. XII, 10. (Ex auctoribus profanis nonnulla ad dictum Petr. illustrandum apte contulit WAKEFIELD in *Silva critica*. P. IV. p. 237.)

b) Cf. KNAPPII scripta laud. p. 369 seqq.

c) Idem salvatoris effatum Jacobus quoque in epistola c. IV, 17. expressisse videtur.

τῆς καὶ δεδωται ex oratione Christi Joan. VIII, 34 an ex usu vitae communis derivanda sint, est in medio reliquendum. Paulus in ep. ad Roman. VI, 16 pari locutione utitur.

f) Sententia, quae loco c. III, 9. inest, congruit cum verbis Christi apud Lucam c. IX, 56 et Joan. III, 17. XII, 47 atque dictum c. III, 10. effluxisse videtur ex eiusdem praestantissimi praeceptoris sermone (Matth. XXIV, 27—29. 42—44 coll. Luc. XII, 39. 40.), cui Petrum adfuisse ex sequenti Lucae versiculo evidenter apparet.

g) Deinde illustre dictum c. III, 13, quamvis quoad verba ex illa poetica aevi felicioris descriptione Jesaiana (c. LXV, 17. LXVI, 22.), quod supra p. 55 significavi, effectum esse videatur, negari tamen non potest, quin egregiam sententiam contineat, quam Christus in oratione illa montana pluribus enuntiavit paradoxis Matth. V, 3—12. Cum admonitione vero c. III, 14 conferri merentur, quae Christus in eandem sententiam elocutus est apud Lucam XXI, 35. 36. et loco Petrino c. III, 17 convenit dictum Christi in eadem materie versantis Marci XIII, 5. 23. Luc. XXI, 8.

4) Considerandum est tandem, an epistola posterior Petri nomine inscripta cum priori ep. veterum auctorum suffragio ecclesiarumque consuetudine probata consentiat vel dissentiat. Nonnullis veteribus ut et recentioribus epistolam posteriorem sileo discrepare visam esse a priori, supra memoratum, simul vero etiam edoctum est (p. 59—61), non solum ex suspitione illa, vel si iusta esset, parum aut nihil effici posse ad quaestionem de αὐθεντίας huiusce epistolae diiudicandam, sed etiam multum abesse, ut stilus in utraque epistola vere discrepet, ut potius plurimis modis mire conspiret. Superest, ut inquiratur, an sententiis quoque utraque epistola conveniat. Eorum, qui id egerunt, ut αὐθεντίας posterioris sollicitarent, nemo quantum scio, ulla loca detexit, quae sensu suo priori epistolae essent contraria. Nuper vero doctiss. Bretschneider d) attigit repugnantiam, quam in locis ep. poster. II, 4 (coll. Judae v. 6) et ep. prioris V, 8 existere putat. In illo loco dicuntur ἄγγελοι ἁμαρτησάντες catenis victi et in tartaro servati usque ad iudicium die extremo solennius et gravius exercendum. In loco cit. prioris ep. vero diabolus ut pessima inter religioni christianae addictos moliri pergens describitur verbis illis notissimis:

d) in libro, cui titulum fecit: „Die historisch-dogmatische Auslegung des N. T. (Lipf. 1806) p. 300.

ὁ αντιδικος ὑμῶν διαβολος, ὡς λεων ὠρυμενος, περιπατει, ζητων τινα καταπιη. Jam respexisse videntur hanc repugnantiam interpretes, qui h. l. voce διαβολον non malum angelum, sed *quemvis hominem calumniantem* significari volunt ^{e)} simulque pars eorum verba sing. ὁ αντιδικος ὑμῶν διαβολος per enallagen numeri pro plur. posita esse statuunt. Verum etiam si hanc interpretationem missam faciamus, non est ut de difficultate solvenda solliciti simus. In *posteriori epistola* Petrus mythicis Iudaeorum traditionibus sese accommodans lapsos angelos silit tanquam corpore indutos, qui instar hominum (cf. ibidem c. II versus seqq. 5. 6. 9) poenam luant corpori inflictam. Inde non sequitur, eum cogitasse hos angelos, quasi omni vi et efficacia in *animos* hominum christianae doctrinae eiusque sectatoribus adversantium essent privati. Praeterea forte l. c. *posterioris ep.* non omnes quoscunque angelos improbos, sed tantum singularem eorum classem in mente habuit, e. gr. eos, quos Judas (in loco parallelo) et qui huic praeivisse videtur, Pseudo-Enochus (v. supra p. 31 sq.) distinctius insignivit utpote tales, qui provincia sua coelesti derelicta sese in terra nefandae libidini dedissent statimque poena quadam divina affecti essent. Poterat aliam classem eorum statuere, qui talem poenam haud subiissent inque tartarum non essent detrusi. Deinde perspicuum est, apostolum in illo *prioris* epistolae loco (aeque ac Paulus Ephes. VI, 12 et Joannes in Apocal. XII, 9) ad iudaicam sentiendi et dicendi indolem descendisse, qua omnes nefarii conatus, inprimis, qui veritatem deletum irent, ad daemonum pravorum consilium atque potestatem referebantur. Voces περιπατει et καταπιη non tam ad diabolum spectare, quam ad leonem, quocum comparatur ex usu, quo etiam in V. T. (e. gr. Ps. X, 9. Nah. II, 12. 13) adversarii insidiosi atque atroces cum leonibus comparantur, non est ut moneamus. Denique id quoque addiderim: Fac ut notiones, quae insunt binis popularibus commentis in utroque illo dicto (2 Petri II, 4 et 1 Petri V, 8) expressis, αντιλογιαν quandam praebeant, minime tamen est colligere, utrumque vario loco et tempore, ubi et consilium scribendi non idem erat, ab apostolo scribi non potuisse. Impostor, qui Petrum exacte referre studeret, forte talem repugnantiam duxisset apprime esse evitandam,

e) Quo sensu vertit ven. Stolz: „Der euch anfeindende Verläumder geht wie ein hungriger Löwe auf Raub aus und sucht Beute zum Verschlingen.“

tandam; genuinū auctor vero, quae olim scripserat, tam anxie non circumspiciebat. — Quibus expositis affirmare licet, nulla verae discrepantiae sententiarum indicia, quae animum movere atque turbare possent, in epistolis Petrinis reperiri. Quaeritur vero, annon e contrario posterior, licet non plane eadem tractet, quae in priori exposita sunt, aliquas sententias insigniores cum priori ep. vere communes habeat? — Exstant omnino tales suntque eo gravioris momenti, quum in iis adhibendis ne minimum quidem studium appareat omnesque, quae ex utraque epistola comparari queunt, loco suo et contextui sint aptissimae. Praetermitto eas sententias inter se bene congruas, quae vulgatiores sunt, quam ut inde iudicari possit, e. gr. 1 epist. I, 13—22 coll. 2 ep. I, 5—9. et 1 ep. I, 4. 8. 9 coll. 2 ep. I, 4. 11. Iusta vero attentione dignum est:

a) In utraque ep. Petrina (ep. pr. I, 10. 11. ep. post. I, 19—21. III, 2) prophetas V. T., qui Christum divinaverint, simili modo commendari f);

b) auctorem in utraque epistola (in priori I, 12, V, 1. 12; in post. I, 16—18) se ut testem locupletem historiae atque doctrinae Jesu Christi ea fiducia exhibere, quae virum iustum et probum decet g);

c) sicuti in priori ep. ἀποκαλύψις Christi fidenter expectanda quavis commoda occasione (v. c. I, 7. 13. et IV, 13. V, 4) memoratur, ita eam in poster. c. III, 4—12 (ubi voci ἀποκαλύψις substituta est synonym. παρ. εὐσία) ab iniustis dubitationibus et cavillationibus fallacium doctorum probe asseri;

d) in utraque epist. (pr. I, 12 extr., post. II, 4. 11) nonnulla de angelis, licet non eadem, μυθικώς exponi;

e) in utraque (nempe in pr. III, 19, in post. II, 4. 9. 17) mentionem fieri tartari, ubi scelerati angeli hominesque asseruntur;

f) in utraque (pr. III, 20; post. II, 5 coll. III, 6) diluvium, quod tempore Noachi ingruerat, memorari simulque expresse dici, octo duntaxat homines ex periculo illo esse ereptos;

g)

f) Similiter Petrus etiam in orationibus a Luca Actuum apostolicorum commentario insertis ad vatum hebr. praedicta de Christo provocat e. gr. Act. III, 18. 21—24. X, 43.

g) Eodem modo Petrus Act. IV, 20 et X, 39 se fide dignissimum rerum a Christo gestarum testem declarat.

g) in utraque (pr. IV, 2. 3. 4 et V, 8; poster. III, 17) lectores moneri, ne ab improbis se decipi patiantur;

h) in utraque (pr. IV, 18; poster. II, 3. 17) poenam gravissimam annunciari improbis mox subeundam.

Praeterea in utraque epistola (in priori nempe c. III, 5. 6 et 20; in poster. II, 5. 8. 15. 16) exempla e veteri Hebraeorum historia commode adhibentur et sicuti in posteriori ep. (vid. supra p. 74 et 75) nonnulla dicta ad servatoris effata, quae nobis evangelistae tradidere, oppidò spectant, sic quoque priori ep. plurima insunt, quae cum sermonibus Christi mire conspirant. Vide ep. prior. c. I, 8 coll. Joan. XX, 29. c. I, 10 — 12 coll. Matth. XIII, 17 et Luc. X, 24. c. II, 7 (Actor. IV, 11) coll. Matth. XXI, 42. c. II, 12 coll. Matth. V, 16. c. II, 21 coll. Joann. XIII, 15. c. III, 14 coll. Matth. V, 10. c. IV, 14 coll. Matth. V, 11 h)

Quodsi iam singula argumenta copiose et integre exposita revolvamus eorumque coniunctorum vim atque robur reputemus, optimo iure concludere posse nobis videmur: *Epistola posterior, quae Petri nomine insignita in canone N. T. legitur, est ab ipso apostolo, prioris epistolae auctore, divini servatoris discipulo vere scripta.*

b) Plura alia loca ut *παράλληλα* collegit cl. Schulze in libro: *Der schriftstellerische Character und Werth des Petrus* cet. p. 5 sqq. Sed nonnulla attulit, quae iuste comparari non possunt.

S E C T I O S E X T A.

Exponuntur rationes, ex quibus epistola, quae Judae nomine fertur, ab apostolo conscripta esse maxime dubitari possit, addita coniectura, quonam modo epistola orta maturiusque Petrina auctoritatem consecuta sit.

Epistolam Judae, quae in canone N. T. epistolarum collectionem claudit, ex posteriori ep. Petrina maximam partem esse expressam, supra in sect. II satis evicisse putamus; iam inquirendum est, an Judas apostolus, qui Thaddaeus et Lebbaeus (Matth. X, 3. Marci III, 18) cognominabatur et secundum loca Actor. I, 13 et Lucae VI, 16 cuiusdam Jacobi filius erat i), eam conscripisse existimandus sit. Veterum nonnulla e. gr. Tertullianus et Origenes apostolo hanc ep. omnino attribuerunt, quod ex dictis eorum supra (p. 9 et 13) allatis constat. Pariter multi quoque doctorum recentiorum k) Judam apostolum epistolae auctorem esse iudicarunt. Et fieri potuisse,

i) Nonnulli recentiores quidem in binis locis cit. ad Ἰσδαν Ἰακωβου non ὄν, sed ἀδελφον supplendum esse censent; at praeter omnem probabilitatem, nam in antecedd. ad Ἰακωβου τῶν Ἀλφαιῶν manifesta est ellipsis τῶν υἱῶν, non τῶν ἀδελφῶν, coll. Matth. X, 2. 3. Quodsi ἀδελφός intelligendus est, expresse memoratur. Vid. Matth. X, 2. Marci III, 17. Luc. VI, 14. Praeterea opinioni, qua Judas apostolus et Jacobus apostolus putantur Alphaei filii et ἀδελφοὶ κυρίου, alia quoque obstant. Vid. ven. Paulum in commentario ad Luc. VI, 16, ubi hanc rem maxime implicite summa ἀκριβείᾳ exposuit et illustravit.

k) e. gr. b. Storr in passim in Diff. cit., Schleusner in Lex. N. T. s. v. Ἰσδαῖς, Haentlein in commentar. ad ep. Judae p. 57, Stolz in Erläuterungen zum N.

tuisse, ut qui ipse apostolus erat, ex alius apostoli libello alia describeret, alia vel contrahendo vel dilatando diffingeret, equidem haud negaverim. Sunt tamen argumenta, quae ad eam opinionem labefactandam maxime valeant.

1) Offendit omnino ut apostolo indignum, quod tali modo epistolam compilaverit. Apostolum, qui ipsius servatoris diligentiori institutione fructus erat, puduisse crediderim, tam presse alius scriptoris vestigiis insistere. Poterat enim fraudis speciem praebere aut ignominiosam ingenii imbecillitatem prodere. Certe si ex epistola Petrina non dubitasset, cogitata verbaque haurire, debebat id, ne aliena sibi arrogasse videretur, ipse ingenue profiteri. Contenderunt quidem nonnulli l), Judam plagiariis haud annumerandum esse, quum ipse v. 17 et 18 conceptis verbis memoraverit, se apostolorum effata referre. At petunt excusationem, unde nullo modo peti potest. Hortatur enim l. c. lectores, ut dicta *apostolorum*, qui de flagitiosis corruptoribus monuissent, *in memoriam revocent*, minime vero ait, sese *unius* Petri verba phrasisque accommodavisse.

2) *Apostolum* Judam, etiamsi eum epistolam Petri apostoli in usum suum ea, qua vix deceat, ratione vertisse concedamus, omnino credere licet, passim quaedam adhibiturum fuisse, quae ad dicta servatoris (in evangelistarum commentariis tradita) propius accederent ipsumque tanquam divini praeceptoris discipulum demonstrarent, cuiusmodi Petrus in utraque epistola (v. sect. V.) ceterique apostoli, qui familiari consuetudine cum Christo iuncti fuerant, saepius proposuerunt. Quamvis enim auctori consilium fuerit, *brevem* tantum epistolam scribendi, immo quamvis *festinanter* cogitata sua literis mandaverit m), coniciendum tamen est, eum non potuisse, quin non-

N. T. fascie. VI, p. 88, alii. Plurimi eorum Judam apostolum Alphaei filium fuisse putant (v. not. praeced.), quod vero ad nostram disquisitionem nihil refert.

l) e. gr. Hofmann ad Pritii introductionem in lect. N. T. p. 109.

m) Nonnulli interpretum e. gr. Michaelis verbis *πασαν σπουδην ποιημενος γεγραψεν* (v. 3.) notionem *festinandi* inesse iudicarunt, cl. Stolzius quoque vertit: „Da ich sehr eilig an euch schreibe.“ At vulgaris interpretatio ex frequentiori linguae usu petita — „serio et studiose id agens ut vobis scribam“ — multo accommodatior videtur. Epistolam, qua quis conaminibus fallacium et sceleratorum hominum sese opponere et ne quid respublica christiana detrimenti capiat, impedire vult, festinanter non scripserit, certe scripsisse non indicaverit. Praeterea ex diligentiori vestigia epistolae Petrinae sublegendi cura apparet, epistolam in festinatione minime scriptam esse.

nonnullis dictis se talem proderet, qui quicquid *γνωσεως* christianae haberet, ex arctiori ipsius servatoris disciplina haberet.

3) Plurima eorum, quibus Judas ab epistola Petrina discedit quaeque ergo ex ingenii ipsius dote s. aliunde depromsit, eum mythorum vanarumque opinionum et traditionum Judaeorum studiosissimum fuisse, quam maxime probant. Non solum exempla pravorum angelorum et flagitiosissimorum Sodomae et Gomorrhæ incolarum amplificat atque exornat (v. 6. 7.) et commentum de altercatione inter angelum Michaelen et Satanam exorta, cui Petrus non nisi leviter alludit, expressis verbis in medium profert (v. 9.), sed etiam dictum Pseudo-Enochi tanquam vaticinium afflante spiritu divino prolatum inserit (v. 14. 15.) et postremo lectores ut vel a veste impura eorum, qui veritate christ. alieni essent, caverent, sollicitè admonet (v. 23). *Tali* modo mythi librique apocryphi Judaeorum in nulla scriptione vere apostolica usurpati sunt *talisque* admonitio, quam vel insulsam dixeris, in nullo alio sacri codicis loco reperitur. Largior tamen, hoc argumentum, si unicum esset, quod proferretur, non satis valere ad apostolicam epistolae originem in dubium vocandam, propterea quod auctor ad lectores ingenio imbecillos eosque forte commenta et apocrypha plebeculae iudaicae in deliciis habentes sese prudenti consilio accommodavisse autumari possit. At coniunctum cum ceteris argumentis videtur mihi non omni vi destitutum, praesertim quum auctor iuxta illa dicta, quae tantae sunt offensionis, nulla attulerit, quae eum perfectiorem et liberaliorem *γνωσιν* apostolo dignam habuisse declarent.

4) Judas, quod p. 2. in prooemio observavi, neque in epistolae inscriptione neque alio loco sese apostolum nominavit talemque gessit. Si ille apostolus Judas Thaddaeus fuisset, non est dubium, quin se aequè ac Petrus et Paulus, expresse apostolum dixisset; quum enim *ψευδοδιδασκαλος*, qui arte et fallacia in hominum animos sese insinuaverant, hac epistola impugnaret, ei sane non superfluum videri poterat, apostolicam prae se ferre auctoritatem. Observarunt quidem nonnulli *n*), voces *Ιησους Χριστος δεσλος*, quibus se Judas v. 1. significavit, ab apostolis Petro et Paulo ad dignitatem apostolicam designandam usurpari. At frustra provocant ad loca 2 Petri I, 1. Rom. I, 1. Phil. I, 1, nam in binis eorum (coll. Tit. I, 1.) voci *δεσλος* additum legitur nomen *αποστολος* et in tertio (Phil. I, 1.) Paulus eiusque comes

n) c, gr. vener. HAENLEIN l. c. p. 57 coll. 50.

comes et συνεργός Timotheus coniunctim nominati sunt δαλ: I. Χρησ. Ceteroquin hocce argumentum eo graviore ponderis mihi esse videtur, quum Judas, quod bene monuit b. MICHAELIS o), haud melius, quam se apostolum expresse in epistolae inscriptione nominando, a multis cognominibus suae aetatis sese discernere potuisset, siquidem vere fuisset apostolus. Eum vel v. 17 ita scripsisse, ut se ab apostolis tanquam iuniorem minorisque auctoritatis scriptorem seiunxisse videatur, supra p. 45 memoravi. Si ipse e numero apostolorum fuisset, quis non intelligit, ei nisi ὑπο τῶν ἀποστόλων ἡμῶν, certe ὑπο τῶν ἀλλων (s. λοιπῶν) ἀποστόλων scribendum fuisse?

5) Si vera sunt, quae Hieronymus p) et syriaci nonnulli auctores q) de apostolo Juda Thaddaeo commemorarunt, eum doctrinam christianam in Syria praedicasse ibique ecclesiae fundamenta posuisse, haec epistola ab eo scripta esse non potest, quippe quae in vetustissima syriaca N. T. versione non exstat. Quicquid fundator ecclesiae idemque apostolus graece scripserit, id inter libros sacros syriace legendi sane summo desiderio flagrassent ecclesiae socii; quin omnium epp. catholicarum nullam fortasse prius in linguam suam vernaculam transferendam curassent. Verum enim vero illa traditio de Juda apostolo est non satis certa. Secundum alios auctt. syriacos r), quibus Eusebius s) consentit, Thaddaeus, qui in Syria primus evangelii interpret fuit, e numero LXX discipulorum erat. Alii contra utrumque, tam apostolum, quam hunc iuniorem in Syria praeconem doctrinae christianae egisse referunt. At renunciemus argumento, quod ex relatione tam parum firma petitur. Jam propter ceteras rationes propositas epistola ab apostolo scripta esse nisi negari, certe maxime dubitari potest t).

Ve-

o) Einleitung in die göttl. Schriften des n. Bundes §. 256.

p) ad Matth. X, — Opp. ed. Vallarsii. T. VII Pars I p. 57.

q) non solum auctor recentior Jesujabas, quem MICHAELIS l. c. p. 1493 ex ASSEMANNI Bibl. orient. T. III. P. I p. 299. 302 citavit, sed etiam aliquot antiquiores. Vid. ASSEMANNI Diss. de Syris Nestorianis — in Bibl. orient. T. III P. 2da p. III et p. XIII — XV.

r) Vid. ASSEMANNI Bibl. orient. T. I, p. 318 seqq. T. III, P. I, p. 302, T. IV. p. VIII. seqq.

s) in Hist. eccles. I, 13.

t) Quorundam lectorum causa annotare iuvat, iam b. Lutherum (v. eius Opera ed. WALCH. Vol. XIV, p. 146 seqq.) et auctores centuriarum Magdeburgen-

Verum enim eo quod epistolam, cuius auctor se ipsum nusquam apostolum nominavit, ab apostolo Juda conscriptam esse dubitamus, nondum *αυθεντικα* epistolae sollicitatur. Fuerunt in aevo apostolico alii, quorum nomen erat Judas. Novimus duas classes *αδελφον Ιησους* et in utraque nominatur *Judas v)*. Prima classis erat fratrum servatoris germanorum, qui ei eiusque causae parum favisse adeoque hic minime respiciendi esse videntur. Matth XII, 46. XIII, 55. Marci VI, 3 *α*). Altera erat consobrinorum Christi, quorum unus erat *Jacobus*, vulgo *minor* et significantiori cognomine *δικαιος* appellatus. Iste postea plures per annos ecclesiae Hierosolymitanae praeerat summaque auctoritate pollebat. Act. XV, 13 sq. XXI, 18 sq. Gal. I, 19. II, 9. *Euseb.* H. E. I, 12. II, 23 et III, 20. (Binis locis posterioribus assertur testimonium *Hegesippi*, qui apostolorum temporibus proximus fuit.) Eundem Jacobum epistolae auctorem esse, quae catholicarum epp. in nostro canone prima exstat, maxime ad probabilitatem accedit *y*). In huiusce epistolae (Jac.) inscriptione (c.

gensium (I lib. 2 cap. 10 p. m. 584) ut et alios veterum Theologorum post reformatam ecclesiam celebratorum (v. WEBER *Beiträge zur Gesch. des n. z. Kanons* p. 160 seqq.) apostolicam epistolae Judae originem negavisse. *Lutherum* et *centuriatores* videmus iam eadem fere argumenta tetigisse, quae nosmet supra exposuimus.

v) Vid. cel. PAULI commentar. ad Luc. VI, 16 pag. 613. ed. 2dae.

α) Cf. quoque *Epiphan.* in Haeresi LXXVIII, p. 1041 ed. supra cit., *Hippolytus* apud *Nicephor.* lib. II. c. 3 nec non *Euseb.* in H. E. II, 1. Videntur vero ipsi veteres fratres Christi germanos, Iosephi filios, a consobrinis, Clopae filiis, non semper distinxisse.

y) Cf. praeter *Euseb.* H. E. II, 23 versus finem ven. KLEUKER „über den Ursprung und Zweck der apostolischen Briefe“ p. 245. PAULUS I. I., J. E. C. SCHMIDT in „*historischkrit. Einl.*“ cet. §. 136. WELCKER in elave cit. p. 10. seqq. alii. Sunt quidem multi interpretes, qui Jacobum *αδελφον κυριου* atque Jacobum apostolum, Alphaei filium, putent unum eundemque fuisse ipseque olim huic opinioni addictus fui; at graviores rationes ab eruditis modo laudatis expositae tanti ponderis mihi videntur, ut iam ad eorum sententiam transire non dubitem. Argumentum e loco Gal. I, 19 petatum, quo nonnulli apostolum Jacobum *κυριου αδελφον* fuisse probatum iverunt, vim non habet, quum particulam *ει μη* exclusive interpretari liceat. Vid. KLEUKER l. c. p. 240 nota 417 et PAULUS l. c. p. 611.

(c. I, 1.) auctor se pariter atque Judas *non* apostolum, *sed* (Θεὸς καὶ) κυρίως I. X. δῶλον nuncupavit. Judas vero se in fronte epistolae suae simul ἀδελφὸν Ἰακώβου nominavit. Quid ergo? — Judas noster erat fortasse *Christi consobrinus* (ἀδελφεὺς κυρίως), cuius posteri teste *Hegesippo* apud *Euseb.* in H. E. III, 20 (ubi οἱ ἀπὸ γενεῶν τῶν κυρίως ὄντων Ἰσραὴλ, τὰ κατὰ σὰρκὰ λεγόμενα αὐτῶν ἀδελφοὶ dicuntur) adhuc deinde aeo Domitiani superstites erant. Id quod etiam nonnulli critici, inprimis recentioris aetatis, collegerunt 2) — Judam scriptionem suam lectoribus, quibus Jacobus ipso illustrior esset, commendandi gratia sese ἀδελφὸν Ἰακώβου nominasse vix dubitari potest hincque omnino licet coniecere, cum illius Jacobi, cui episcopalis Hierosolymorum sedes ab apostolis tradita erat (*Euseb.* H. E. II, 23 init.), fratrem *vel* vere fuisse *vel* certe videri voluisse a). Par est ex mea quidem sententia, ut res sic in ambiguo relinquatur, quippe dubia obliici possunt, an auctor epistolae vere frater illius Jacobi adeoque Christi consobrinus fuerit. Quodsi enim fuerit, omnino mirum est, quod non auctoritatis suae apud lectores augendae studio se expresse κυρίως ἀδελφὸν nominaverit aut aliis indiciis talem se exhibuerit, qui arctiori propinquitatis et disciplinae nexu servatori coniunctus fuerit. Deinde etiam coniciendum esset, Christi consobrinum eumque fratrem germanum illius Jacobi, qui in prima epp. catholicarum praestantissima religionis christianae decreta et praecepta, nulla superstitione iudaica admixta b), pure luculenteque exposuit, non talia traditurum, qualia v. 9. 14. 15 et 23 epistolae insunt, nec tali modo epistolam Petri usurpaturum fuisse. — Largior, hasce obiectiones non multum valituras esse, si Judam, Jacobi illius minoris fratrem epistolam conscripssse aliunde certis indiciis et testimoniis constaret; quum ista vero desint, dubia illa non plane contemnenda esse videntur. — Ven. SCHMIDTIUS quidem c) inductione quadam, ut cum rhetoribus loquar, illam opinionem ad maiorem studuit probabilitatem evehere, sed dubito an vere evexerit.

Quo-

2) e. gr. KLEUKER, PAULUS et SCHMIDT in libris modo laud.

a) Si *apostolum* Jacobum, sive eum qui Zebedaei, sive eum qui Alphaei filius erat, intellexisset, sane id distincte indicasset. Sunt alia quoque, quae id assumere prohibent et obstant.

b) Locus Jac. V, 17, quem ipse supra p. 58 adduxi, contrarium minime probat; quod ibi refertur non e sacro V. T. codice, sed ex aliqua traditione haustum, non aeque est offendiculo, quam quod in vers. cit. ep. Judae exstat.

c) in I, cit. §. 143.

Quoniam posteri Judae, qui *αδελφοὶ κυρίῳ* nominatur, tempore Domitiani in Palaestina agrorum cultores degisse referuntur *d)*, credit, ipsum quoque in Palaestina degisse eodemque agros coluisse et quum in epistola lectores, ut ab hominum seditiosorum consortio caverent, moneantur, in Palaestina vero tum temporis eiusmodi homines grassati sint, qui postea vel exitium Hierosolymorum effecerint, coniecit, Judam illum non ultra fines Palaestinae transgressum epistolam bono consilio exarasse, non tamen graeca lingua, sed probabilius idiomate illo palaestinensi exarasse. At omnia haecce, quod pace viri doct. dixerim, non nisi audacter et parum probabiliter coniecta esse mihi videntur. *Primo* in epistola est nullum certum indicium, quo colligendum esset, corruptelarum machinatores ab auctore perscriptos tales fuisse, qui scelestis *rerum publicarum* in Palaestina evitendarum studio arderent *e)*. Nec eos Judaeos, quos cel. SCHMIDTIUS intelligere videtur, sed potius Judaeochristianos eodemque fere, quos Paulus atque Joannes locis supra p. 29. allatis notaverint, fuisse crediderim. *Deinde* quod posteri Judae, *τῶν ἀδελφῶν κυρίῳ* in Palaestina degerint ibique aetate Domitiani agros coluerint, ex eo minime sequitur, eum quoque multis annis ante ibi in eadem sorte degisse nec magis apparet, ipsum nec vero alium quemdam christianos in Palaestina degentes, ne a fallacibus et scelestis hominibus se abripi paterentur, dehortatum fuisse. *Denique* qui non vacaret religioni christianae publice tradendae, sed ruri vitam ageret, vix putandus est animum induxisse ad auctoritatem doctoris publice constituti sibi accommodandam epistolamque, qua christianos totius provinciae *f)* regeret, scribendam. Potius ex mea quidem sententia, quisquis auctor epistolae fuerit, munus ecclesiasticum obibat; id quod ex tota cogitandi dicendique ratione, quam epistola praebet, veri simillimum est. Nec alium, quam qui alicubi rebus ecclesiasticis nisi praeerat, certe intererat, maturiori aevo christiano, quo epistola scripta esse negari nequit (v. sect. I.), ex Petrina tali modo haurire potuisse crediderim.

B.

d) Cf. testimonium *Hegeſippi* supra p. antec. citatum.

e) Vocibus *κυριωτετα* et *δοξα* v. 8. *magistratus civiles* minime denotatos esse, supra p. 36. not. r iam observavimus nec ex dictis SCHMIDTII satis constat, an eas hoc sensu acceperit.

f) Equidem non asserendum puto, corruptores in ep. notatos *non alios* fuisse, quam qui in *Palaestina* saevierint; Paulus et Joannes, ubi de talibus agunt, maxime homines in Asiae minoris regionibus grassantes intellexisse videntur.

B. BERGER g) epistolam ab apostolo Juda laud conscriptam, quin plane spuriam et supposititiam declarans, originem eius hoc modo divinare voluit: Abseissam posterioris epistolae Petrinae partem, mediam nempe, initio et fine detruncato, viro cuidam, qui in eosdem, quibus Petrus succensebat, haereticos acerbissimo animo ferebatur, in manus incidisse eique tanquam scriptum apostoli cuiusdam innotuisse, ita tamen ut certum apostoli nomen fugeret. Tum causis quibusdam, quae satis variae cogitari possint, permotum ut Judae apostolo fragmentum tribueret, huiusce aliquos locos eruditione iudaica exornavisse atque initio et fine ad modum aliarum epp. apostolicarum adiecto validissima arma telaque contra haereticos parata esse existimavisse. Equidem hanc quoque coniecturam, licet veritati propius absit, adoptandam esse negaverim, quoniam sic ansa epistolae consarcinandae a casu atque fortuna parum probabili derivatur, maxime vero quod concinnatori epistolae caput primum et tertium Petrinae ep. omnino cognitum usurpatumque fuisse videatur (cf. supra sect. II, imprimis p. 43—47), nihilque impediatur, quominus auctorem Judae nomen vere tulisse Jacobique cuiusdam fratrem vel fuisse vel certe esse voluisse putemus.

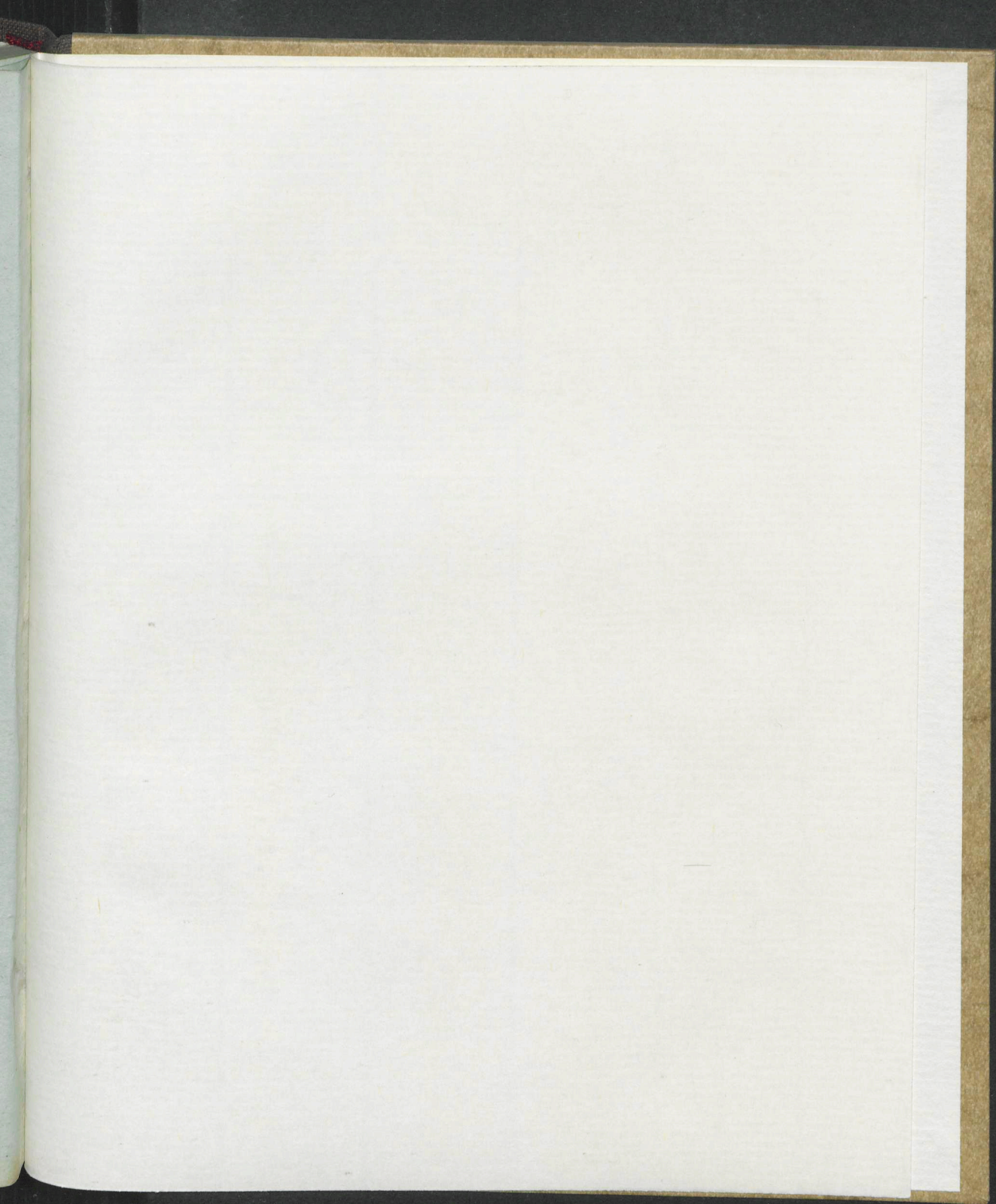
Quid ergo? Quodsi de origine, quam Judae epistola ex Petrina duxerit, post tot secula coniecturam facere liceat, sequentia mihi ad probabilitatem maxime accedere videntur. Presbyter quidam Judae nomine appellatus incidebat forte in epistolam Petrinam non multo ante obitum ab apostolo scriptam vel ipse is erat, ad quem epistola perferebatur cum ecclesiis, ubi corruptores sese insinuaverant, communicanda. Persuadebat sibi, eam longiorem atque in cap. I et 3 praescriptione et adhortatione univarse exposita pleniorē esse, quam ut ad levem animum haeticorum eorumque assecularum movendum et emendandum vim habitura sit. Fortasse quoque credebatur, iis quae in epist. *παρρησια* Christi futuram spectent, errores dubiaque fallacium *διδασκαλῶν* non satis refelli vel hosce iis dictis aliquo modo perperam usuros esse. Consilium ergo capiebat, partem ep. Petrinae, imprimis secundum caput, quod unice homines illos a veritate atque vitae integritate digressos perstringit, a ceteris seiungendi sicque dissingendi, ut inde nova ep., quae ad iustum finem, perditissimos morum corruptores profligandi christianosque usque eo nondum depravatos probe monendi accommodatior esset, exoriretur. Voces phrasisque Petrinās passim servabat

g) in libro supra cit. *Versuch einer moral. Einleitung in das n. T. T.* II, p. 395.

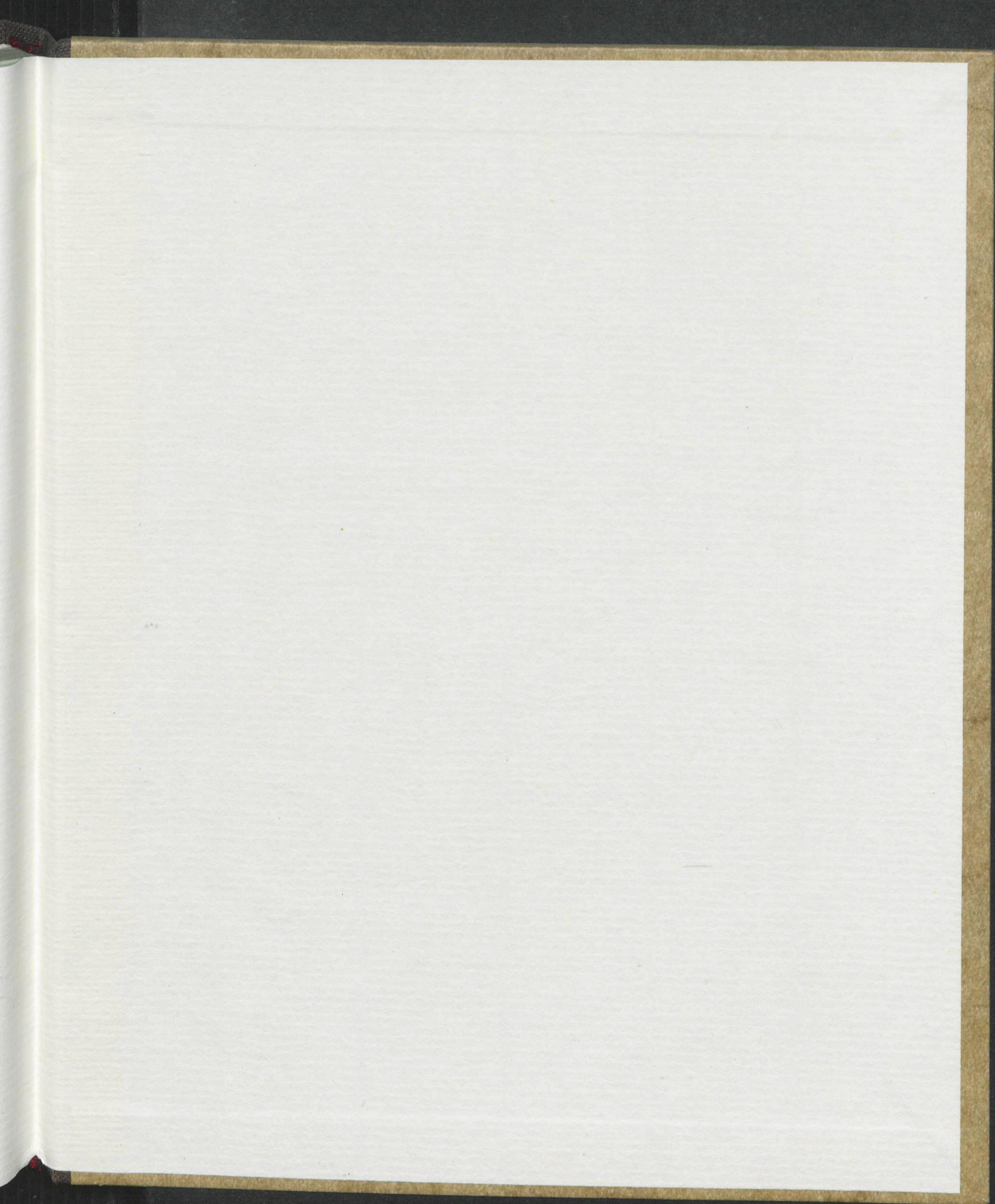
bat, passim vero vel breviando vel dilatando immutabat. Maxime autem quum ipse iudaic. traditionum mythorumque amantissimus esset, lectores quoque amore eorum detentos rationibusque inde ad persuadendum petitis facilius cessuros sciret crederetve, nonnulla eiusmodi ex libris apocryphis immiscebat. Epistolam tali arbitrio mutilatam atque immutatam, vel potius novam sententiis tantum dictisque Petrinis intertextam tanquam ab ipso apostolo concinnatam in vulgus edere verebatur, fortasse ipse quoque epistola pastorali auctoritatem nominisque gloriolam quaerere volebat, inde suo ipsius nomine inscripto opusculum in lucem proferebat. Ut vero consilium, morum corruptelas e republica christiana repellendi citius ac efficacius perficeretur, fortasse epistolam paucos tantum versiculos complectentem statim pluribus exemplis describendam curabat. Atque inde fieri potuit, ut maturius aliis amplioribus et fructuosioribus scriptis vere apostolicis divulgaretur, praesertim quum illud quoque ornamentum e traditione iudaica librisque apocryphis petatum unaque insignis effatorum amaritudo forsitan nonnullis primorum seculorum hominibus quam maxime arrideret. Pro epistola vero ab ipso apostolo Juda profecta, quis est quin intelligat, eam iam seculo secundo putari potuisse, si ab ecclesiasticis ob argumenti rationem in deliciis habebatur. Quod autem attinet epistolam Petrinam, unde Judas tot sententias phrasisque hauserat, eam quidem non prorsus debebat, cohibebat vero, ne illico in publicum prodiret. Quum deinde autem innotesceret, auctoritate epistolae Judae iam firmata, quis miretur, eam parum expetitam, quin pluribus in dubium vocatam atque prorsus neglectam esse? —

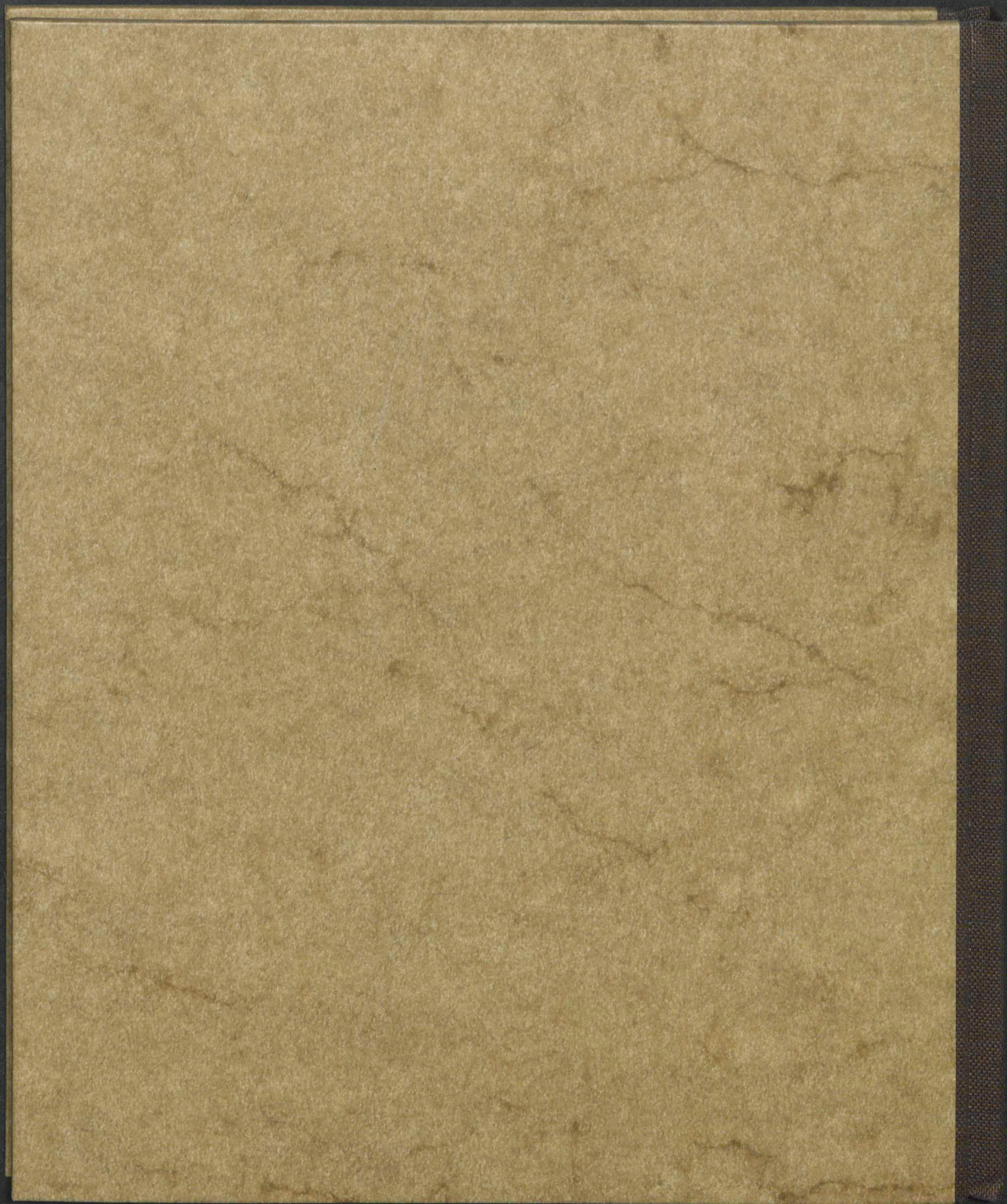
Corrigenda:

- Pag. 24 lin. penult. leg. *epistolam Judae.*
— 26 lin. 20 leg. *Petrum et Judam.*
— 29 lin. 21 leg. *παρισταξιν.*
— 40 not. y lin. 1 leg. *multorum.*
— 79 iin. 6 in textu leg. *nonnulli.*

SECTION SECUNDA.

λεται ὕδωρ αὐτῆς κατὰ πατήμα καὶ πηλὸν z).
denique comparatio cum stellis reperitur Dan. XII, 3. coll. Numer.
Matth. XIII, 43, Apocal. XXII, 16. — Superest memorar
moratu dignissimum est; verba, quae apud Judam in hoc
post voces ασερες πλανηται sequuntur:

„οἷς ὁ ζοφος τς σκοτς εἰς αἰωνα τετη
plane eadem apud Petrum in fine vers. 17. cap. 2di
simpliciter retulit ad ψευδοδιδασκαλς supplicium in
Judas ea eodem sensu adhibuit, verbis vero ασερες
culiari subiecto, ut cum Grammaticis loquar, con
tum luculentiozem, quam qui in loco Petrino
Petrus, si Juda praecedente scripsisset, una cum
ρηται binas quoque voces iis praemissas ασερες

11) Versu 14. et 15. effatum Enochii ex
isto antiquissimo patriarcha profectus inter
cumferebatur, ad ψευδοδιδασκαλς fo
orbis terrarum iudicio poena graviori
modavit hoc modo:

„Πρ

z) Sic in Breitingeri editione Ale
codicis Alexandrini et exem
tui hebraeo originali cong
dum exemplar Vaticanum

a) Cf. ven. Pottium ad lo

b) „Verum forte voces ασε
cet, e textu Petrino
ageretur, suspicio
qui ubi in infin
corruptionis
(Epbraem. 9
cap. 2di Pet
sus impud
qualem c
trinus,
aucto
ver